

91 ਵਾਂ

ਸਾਲ

ਅੰਕ 4

1933 ਤੋਂ

THE OLDEST LITERARY
PUNJABI MAGAZINE
IN THE WORLD

ਪੀੜ ਕੜਾ

ਅਪ੍ਰੈਲ 2024 | ₹ 50

ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ
ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਨੂੰ
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸੀ

ਬੱਦਲਵਾਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ “ਸਨੀ ਡੇਅ”
ਹੋਵੇ
ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ
ਬੜੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ
ਕੁਝ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਬਣਾਅ ਕੇ
ਤੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ
ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ
ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਤਾਂ
ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ
ਹੁੰਦੀਆਂ
ਤਰਕ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾਉਣ
ਵਾਲੀਆਂ
ਗੰਢੇ ਤੇ ਟਮਾਟਰਾਂ ਦੇ ਤੜਕੇ ਲਾ ਕੇ
ਚੰਗੇ ਮਸਾਲੇ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ

ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ
ਆਪਣੇ ਬੌਝ ਤੋੜ ਕੇ
ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨ ਤੇ ਪ੍ਰੋਟੋਨ
ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਲੱਗਦੇ
ਰੱਸੇ ਤੁੜਾਉਣ ਲੱਗਦੇ
ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਰੇਸਾਂ ਲਾਉਣ ਲੱਗਦੇ
ਹਟ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣ
ਲੱਗਦੇ
ਸਾਡਾ ਖੂਨ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦਾ
ਡੌਲੇ ਫਰਕਣ ਲੱਗਦੇ
ਉੱਠ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਨੂੰ
ਜੀਅ ਕਰਦਾ
ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਸਵਾ ਲੱਖ ਨਾਲ
ਲੜਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ
ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਜਾਂ
ਸੱਜੇ
ਠਾਹ ਕਰਦਾ ਬੱਪੜ ਵੱਜਦਾ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ
“ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ” ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ
ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਬਾਹਾਂ ਉਲਾਰਦੇ
ਨੱਚਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ
“ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ”

ਮੈਂ ਵੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ
“ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ” ਦੀ ਰਟ
ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ
ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ
ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ‘ਤੇ
ਬਿਠਾਇਆ
ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ !
“ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ” ਦਾ
ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?
ਮੈਂ ਕਿਹਾ !
ਸਾਡਾ ਧਾਰਮਿਕ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ
ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ
ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ
ਨੀਲੇ ਕਾਲੇ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜ
ਕਰਨਗੇ
ਘੋਟ ਘੋਟ ਕੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ
ਵਿਹਲੇ ਬੰਦੇ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ

ਡੈਡੀ ਕਹਿੰਦੇ, ‘ਬੇਵਕੂਫ਼’ !
ਮਹਾਂ ਬੇਵਕੂਫ਼ !
ਗਲਤ ਪੜ੍ਹਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ

“ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ
ਹੈ
-ਇਮਾਨਦਾਰ
-ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ
-ਸੱਚ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਨ
ਅਤੇ ਸੀਸ ਤਲੀ ‘ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਲੜਨ
ਵਾਲੇ
-ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ
-ਵੰਡ ਕੇ ਛੁਕਣ ਵਾਲੇ
-ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
-ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀਆਂ
ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ
-ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ
ਤੱਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ ‘ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ,
ਚਰੱਖੜੀਆਂ ‘ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ
-ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਰਨ ਵਾਲੇ
-ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੇ ਫੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ
ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਵਾਉਣ ਵਾਲੇ
-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ

ਦੇ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ
(-ਕੱਟੜਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ)
ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ-
ਭਾਵੇਂ ਉਹ !
ਕਾਲੇ ਹੋਣ
ਪੀਲੇ ਹੋਣ
ਭੂਰੇ ਹੋਣ
ਮਰਦ ਹੋਣ
ਔਰਤਾਂ ਹੋਣ
ਗੋਅ ਹੋਣ ਜਾਂ ਲੈਜ਼ਬੀਅਨ ਹੋਣ
ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋਣ
ਬੱਸ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਇਨਸਾਨ ਹੋਣ

ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ
ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ
ਮੈਂ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ
ਖੁਰਚਣ ਲੱਗਾ
ਮੈਨੂੰ ਅਕਲ ਆਈ, ਸਮਝ ਆਈ
ਮੈਂ ਬੋੜਾ ਠੰਢਾ ਹੋਇਆ
ਉਰਜਾ ਘਟਣ ਨਾਲ
ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨ ਪ੍ਰੋਟੋਨ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ

...

ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ
ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਨੇਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ
ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਖੂਖਾਰ ਰਾਕਸ਼ਸ ਤੇ
ਪਸ਼ੂ ਬਣਦਿਆਂ
ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ
ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ, ਤਿਰਸੂਲਾਂ ਤੇ ਛਵੀਆਂ ਨੂੰ ਖੂਨ
ਦੀਆਂ ਪਿਆਸੀਆਂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ
ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ
ਉਹ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ
ਵੱਢਣ ਟੁੱਕਣ ਖਾਤਰ
ਬੜੀ ਛੇਤੀ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ
ਲਿਸ਼ਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ
ਮੈਂ ਮੱਥੇ ‘ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ
ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ

ਖਾਲਸਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?
ਖਾਲਸਾ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਰੱਬ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਰਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

ਨਾਬਰੀ ਨਹੀਂ, ਬਰਾਬਰੀ

ਅੱਜਕਲ ਨਾਬਰੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਤੇ ਨਾਬਰੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਦੇਣ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਬਰੀ ਨਹੀਂ, ਬਰਾਬਰੀ ਹੈ।

ਨਾਬਰੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੋ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੌਂਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣਾ ਨਾਬਰੀ ਹੈ। 'ਨਾਬਰੀ ਵਾਲੇ' ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੌਂਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੌਂਸ ਦਿਖਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਨਾਬਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਨਾਬਰੀ ਨਿਰੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਬਾਰ ਹੈ।

ਪਰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਬਰਾਬਰੀ ਵਿਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੌਂਸ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੌਂਸ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਰਾਬਰੀ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਜਕੱਲ ਦੁਰਲਭ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨਾਬਰੀ ਦਾ ਨਾਚ ਹਰ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਤੇ ਭਾਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ।

ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਖੇਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨ॥

ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਨੀ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 9417518384

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਵਿਚ ਫਰਕ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਬਿਮਾਰ ਹੀ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਚੰਨ ਅਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਆਖਣ ਲੱਗੀਏ, ਸੰਝ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸੰਝ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਿਮਾਰ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਡਰ ਨਾਲ, ਬੇਇਤਬਾਰੀ ਨਾਲ, ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਫਰਕ ਪੈ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਜ਼ਿਦ ਨਾਲ।

ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਡੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵੱਲੋਂ ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਬਿੜਕਦੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਤੋਪਾਂ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਮਸਾਲਾ ਬਣਾਅ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਜਿਹੇ ਜਾਲ ਬੁਣਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀਆਂ ਤਿਜੋਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ! ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਧੌਂਸ ਵੱਢਣ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਓ, ਉਸ ਦੇ ਚੁੱਕੇ!

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਉੱਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਵੀ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੜ ਲਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਹ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਅ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਿਸ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਜੇ ਲਾਠੀ ਵੀ ਉਸਦੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੱਝ ਵੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਦਰਦਨਾਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਬਸ ਕਹੀ ਕਹਾਈ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਲਈ ਆਗੂ ਉਹ ਹੋਏ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਅਤੇ ਚਾਲ ਨੂੰ ਸਮਝੇ, ਅਜਿਹਾ ਮਹੌਲ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਕਿ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਿਸ ਜਾਏ। ਬਹੁਤੇ ਉਸ ਅਸਲੀਅਤ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋਣ, ਡਟਣ।

ਗ਼ਾਜ਼ਾ ਪੱਟੀ ਅਤੇ ਯੁਕਰੇਨ ਦਾ ਜੋ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਕਮੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਠੇ ਬਿਠਾਏ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਆਪ ਕੁਹਾੜੀ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਬਣਾਏ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਏਨੀ ਨਫ਼ਰਤ, ਨਹੀਂ, ਧਰਮ ਨਾਲ ਹੈ।)

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਏਨੇ ਤਾਕਤਵਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜੁਅੱਰਤ ਸੀ ਜਿਸ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਵੀ, ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲਿਆ, ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੰਦੇ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗਿਆ ਵੀ ਗਿਆ। ਹੋਸ਼ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮੁੜ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸਮਝ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਿੱਤਾਂ ਵੀ। ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਕਦੋਂ ਬਣਾਈ, ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ, ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਈਦ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹੋਲੀ-ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਜਿੱਤ ਸੀ? ਇਸ ਨੂੰ ਘੋਖਣਾ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਰਤੇਗਾ, ਕੋਈ!

ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ 'ਚਲੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ-2' ਜਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਜਿੱਥੇ ਫ਼ਰੀਦ, ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਗੰਵਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਕਾਵਿ ਪਾਠ ਵਾਂਗ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਲਮਵਾਲੀ ਵੱਲੋਂ ਵੀ। ਨਾਨਕ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰਨ ਰਾਹੀਂ ਵੀ 'ਉਚੇਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ' ਨੂੰ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ' ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਰੀਨਾ ਨੰਦਾ ਦਾ ਚੁਣਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਡਾਢਾ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਓ ਡਟ ਕੇ ਇਹ 'ਫ਼ਰਕ' ਮਿਟਾਈਏ।

ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

THE OLDEST
LITERARY
PUNJABI MAGAZINE
IN THE WORLD

ਅੰਕ # 4
ਅਪ੍ਰੈਲ 2024
ਸਾਲ 91ਵਾਂ

ਬਾਨੀ
ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ,
ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ
ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ
ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਟ੍ਰਸਟ
ਪੀ.ਐਚ.ਵੈਸ਼ਨਵ

ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਨੌਜਵਾਨ
ਸੰਪਾਦਕ ਸੁਮੀਤ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ
ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਦੇ
ਅਨੂਠੇ ਉਤਸ਼ਾਹ
ਦੇਣ ਸਦਕਾ
ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕਾ
ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ
ਸੰਚਾਲਕ
ਰੱਤੀ ਕੰਤ ਸਿੰਘ
Art Direction/
Design
ਸਮੀਆ ਸਿੰਘ
ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਹਿਯੋਗ
ਰਤਿਕਾ ਸਿੰਘ

PREET LARI IS AN INDEPENDENT,
NON-PROFIT PUBLICATION. WE RELY ON THE
SUPPORT OF OUR READERS AND PATRONS.
TO ENQUIRE ABOUT WAYS YOU CAN
COLLABORATE AND SUPPORT PREET LARI,
PLEASE CONTACT PREETLARHI@GMAIL.COM

₹ 50	ਮੁੱਲ
₹ 600	ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ
₹ 25,000	ਜੀਵਨ ਸਾਥ (ਭਾਰਤ)
₹ 4,000	ਵਿਦੇਸ਼ ਸਾਲਾਨਾ
₹ 7,700	ਵਿਦੇਸ਼ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਾਲਾਨਾ

www.preetlari2.wordpress.com;
preetlari.wordpress.com;
#preetlari1;

@preetlarimagazine on Instagram

facebook.com/groups/preetlari

preetlarhi@gmail.com

CONTACT:

PREET LARI,
VILLAGE PREET NAGAR
(DISTT AMRITSAR)PUNJAB,
INDIA 143109
PREET LARI,
81, 10 A,
CHANDIGARH 160011

PUBLISHER
+91 98762 63725

EDITOR
+9173476 42206

PUBLISHED BY:
PREET LARI TRUST
PREET NAGAR,
DISTT. AMRITSAR
PUNJAB 143109

FOR BANK TRANSFER , OUR BANK ACCOUNT :
"Preet Lari Trust"; PNB (134810) 6379002100000349
IFSC: PUNB0134810 SWIFT: PUNBINBBAHB

FOR UPI/GOOGLE 9876263725

ਛਾਪਕ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਰੱਤੀ ਕੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਟ੍ਰਸਟ ਲਈ ਪ੍ਰਿੰਟਵੈਲ, 146 ਫੋਕਲ ਪੋਇੰਟ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਛਪਵਾਅ
ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।

ਮੁੱਖ ਸਫ਼ਾ- ਆਸ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ
ਪੇਂਟਿੰਗ - ਰਤਿਕਾ ਸਿੰਘ

ਸ ਕੀ ਕੀ ਸ
ਸੰਪਾਦਕੀ
ਭਖਦਾ
ਕਵਿਤਾ
ਨਾਟਕ
ਕਹਾਣੀ
ਯਾਦ
ਜਾਣਕਾਰੀ
ਰਾਸ ਰਾਸ
ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ
ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ
ਲੜੀਵਾਰ
ਮੁਲਾਕਾਤ
ਬਾਬਾ ਲਲੀ
ਹੰਗਾਰੇ
E English Master

ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ
129ਵਾਂ ਜਨਮਦਿਨ
26 ਅਪ੍ਰੈਲ

ਸੰਪਾਦਕਾ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ

- 3 ਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਰੱਬ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਰਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ
- 3 ਜ ਨਾਬਰੀ ਨਹੀਂ, ਬਰਾਬਰੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ
- 35 ਦ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦੋ ਪੱਧਰ (1919-20) ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ
- 6 ਕੀ ਸੋਹਣੇ ਚੇਤਰਾ ਵੇ ਮਨਮੋਹਣ ਕੌਰ
- 6 ਕੀ ਫੱਗਣ, ਚੇਤ ਦੇ ਰੰਗ
- 19 ਕੀ ਚੰਨ ਵੀ ਜਾਪੇ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਬਲਵਿੰਦਰ ਮਥਾਰੂ
- 51 ਜ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ 100ਵਾਂ ਜਨਮਦਿਨ- ਅਣੋਖਾ ਜਸ਼ਨ
- 7 ਕ ਬਦਲੇਖੋਰ ਲੈਣਦਾਰ ਚਿਨੂਆ ਅਚੇਬੇ, ਨਾਈਜੀਰਾ-ਅਮਰੀਕਾ ਅਨੁਵਾਦ- ਆੱਟਮਆਰਟ; ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ
- 15 ਕ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਅਨੁਵਾਦ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਿਮਲ
- 21 ਕ ਜਤ ਸਤ ਭੰਗ ਮਨਮੋਹਣ ਕੌਰ
- 23 ਕ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਅਮਿਤੋਜ ਸਿੰਘ ਰਿਆੜ
- 2 ਕੀ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਨੀ ਧਾਲੀਵਾਲ
- 24 ਕੀ ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਜੋ ਪਾਟੀਆਂ ਗਧੋਲੀਆਂ* ਨੂੰ ਟਾਕੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਸੋਨੀਆ ਪਾਲ
- 40 ਕੀ ਆਈ ਐਮ ਪ੍ਰੈਗਨੈਟ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਲੀਵਾਲ
- 29 ਖ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ- 5 (ਨਿਉ ਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ) ਅਮਾਂਡਾ ਟੌਬ, ਐਮਿਲੀ ਸ਼ਮੱਲ, ਸ਼ਾਲਿਨੀ ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ ਭਗਤ
- 33 ਲ ਉਹ ਜਿਉਂਦੀ ਏ....-3 -ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬ (2018) (ਇਮਰੋਜ਼ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ, ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ) ਡਾ. ਉਮਾ ਤ੍ਰਿਲੋਕ
- 42 ਜ ਜਪਾਨ 'ਚ ਹਾਰਾਕੀਰੀ ਦਾ ਰਿਵਾਜ - ਤੇ ਅਜੋਕਾ ਪੰਜਾਬ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ
- 20 ਯ ਹੱਡਬੀਤੀ - ਮੂਨਕ ਕੇਸ ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਏਆਈਜੀ (ਰਿਟ.)
- 31 ਯ ਰੇਡੀਓ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ-3 ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਜਾਓ ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ
- 41 ਜ ਹਾਸ਼ਮ ਰਹੀ ਸੱਸੀ ਵਿਚ ਥਲ ਦੇ, ਮੈਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਲੈ ਆਇਆਂ ਹਰਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਵਾਤਾਵਰਣਵਾਦੀ

25-28 ਨਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਨੁੱਕਰ

- 43 ਲ ਸੋਫੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ - Kierkegaard ਯੋਸਤੀਨ ਗਾਰਦਰ
- 47 E Yashica Dutt- Coming Out As Dalit
- 49 E Why historians think 536 AD was the worst year in history? Melloipe E. M.
- 50 E Why was Mohammed Gaddafi killed? And NATO.

ਸੋਹਣੇ ਚੇਤਰਾ ਵੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮਾਹੀ ਵਰਗਾ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਮਨਮੋਹਣ ਕੌਰ

ਇਸ਼ਕ ਕੈਸਾ ਰੋਗ

ਇਸ਼ਕ ਕੈਸਾ ਰੋਗ ਬਣਿਆ ਜਾਨ ਲਈ
ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਦਾ ਮਾਸ ਮੰਗੇ ਖਾਣ ਲਈ।

ਸੋਹਣੇ ਚੇਤਰਾ ਵੇ

ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਜਦ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪੁਚਕਾਰਿਆ,
ਮੰਨੇ ਹੀ ਨਾ
ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਣ ਲਈ।

ਸੋਹਣੇ ਚੇਤਰਾ ਵੇ
ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮਾਹੀ ਵਰਗਾ
ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ॥

ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ
ਪੈ ਗਿਆ
ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਦੇ
ਮੁਸਕਾਉਣ ਲਈ।

ਤੇਰੀ ਡਾਲ ਹਿੱਲੇ....
ਜਿਵੇਂ ਪੋਲਾ ਪੋਲਾ
ਮਾਹੀ ਹੱਸੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ॥

ਇੰਨੀਆ ਸੱਧਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਖੁਦਕਸ਼ੀ
ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿਤੇ
ਦਫਨਾਉਣ ਲਈ।

ਤੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵੰਡੇ....
ਜਿਵੇਂ ਇੱਤਰ ਘੋਲੇ
ਮਾਹੀ ਸਾਹਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ॥

ਜੀਅ ਅੱਥਰਾ,
ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਪਰਚਦਾ,
ਨਿਹਮਤਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ
ਪਰਚਾਉਣ ਲਈ।

ਰੁਣਝੁਣ ਸੰਗੀਤ ਵੱਜੇ....
ਜਿਵੇਂ ਮਿਸ਼ਰੀ ਘੋਲੇ
ਮਾਹੀ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ॥

ਜਦ ਤਕ ਵੀ ਆਸ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇਰੀ
ਮਰ ਵੀ ਗਈ, ਨਾ ਤੁਰਾਂਗੀ,
ਸਮਸ਼ਾਨ ਲਈ।

ਤੇਰਾ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬੇ...
ਜਿਵੇਂ ਸੰਝ ਨੂੰ ਮਾਹੀ
ਮਦ ਪਿਲਾਵੇ
ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ॥

ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਲਕਾਂ 'ਚ
ਸੌਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ,
ਕਿਉਂ ਕਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਮਾ
ਪਾਉਣ ਲਈ।

ਚੇਤਰ ਚੰਨ ਲੱਗੇ.....
ਜਿਵੇਂ ਮੱਖਣ ਖੁਰੇ
ਸੰਗ ਮਾਹੀ ਦੇ
ਢੱਲਣ ਦੇ ਨਾਲ॥

ਜੁਲਫ ਮੇਰੀ ਉਲਝਦੀ
ਇਸ ਆਸ 'ਤੇ,
ਤੇਰੇ ਪੌਟੇ ਆਉਣਗੇ
ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ।

ਮੈਂ ਵਫਾ ਦੇ ਆਖੇ ਐਵੇਂ ਲੱਗ ਤੁਰੀ,
ਬੇਵਫਾਈਆਂ ਬਹੁਤ ਸਨ
ਜੀਅ ਪਰਚਾਉਣ ਲਈ।

ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਇਸ
ਮੜੀ 'ਤੇ,
ਦੀਪ ਇੱਕੋ ਰਹਿ ਗਿਆ
ਰੁਸ਼ਨਾਉਣ ਲਈ।

ਪਟਿਆਲਾ

ਫੱਗਣ, ਚੇਤ ਦੇ ਰੰਗ

ਫੱਗਣ ਖੰਭ ਲਪੇਟ ਕੇ,
ਗੁੰਮਿਆ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ,
ਚੇਤ ਤੇ ਝਾਤੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ,
ਚਾਮਲ ਗਈ ਬਸੰਤ

ਚੇਤਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਅਰਾਧੀਐ,
ਹੋਵੈ ਅਨੰਦੁ ਘਣਾ॥

ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ

ਬਾਗਾਂ ਉੱਤੇ ਰੰਗ ਫੇਰਿਆ
ਬਹਾਰ ਨੇ,
ਬੇਰੀਆਂ ਲਿਫਾਈਆਂ
ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੇ,
ਪੁੰਗਰੀਆਂ ਵੇਲਾਂ, ਵੇਲਾਂ ਰੁੱਖੀਂ
ਚੜ੍ਹੀਆਂ,
ਫੁੱਲਾਂ ਹੇਠੋਂ ਫਲਾਂ ਨੇ
ਪਰੋਈਆਂ ਲੜੀਆਂ

ਚੇਤਰ ਚੈਨ ਨਾ ਆਵੈ ਦਿਲ ਨੂੰ,
ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਪਿਆਰੇ ਜੀ
ਹਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੀ ਬਰਦੀ
ਮਲੇ ਤੇਰੇ ਦੁਆਰੇ ਜੀ,
ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਡੁੱਬਦੀ ਬੇੜੀ
ਕਿਹੜਾ ਮੇਰੀ ਤਾਰੇ ਜੀ,
ਸ਼ਰਫ ਬੰਦੀ ਦੀ ਆਸ ਪੁਜਾਈਂ,
ਦੇਵੀਂ ਝੱਬ ਦੀਦਾਰੇ ਜੀ

ਫਿਰੋਜ਼ਦੀਨ ਸ਼ਰਫ

ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ,
ਅਭਿਆਣਾ ਕਲਾਂ

‘ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੈਡਮ,’ ਸੁਪਰ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਕੈਸ਼-ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ‘ਤੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਵਿੱਗ ਪਹਿਨੀ ਬੈਠੀ ਚੁਕੰਨੀ ਸੇਲਜ਼-ਗਰਲ ਕੂਕੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਹਲਕੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ-ਭਰੀ ਟਰਾਲੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੱਲ ਘੁਮਾਅ ਦਿੱਤਾ।

‘ਓਓ ਮੈਡਮ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਆ ਰਹੇ ਸੀ,’ ਅਗਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਕੁੜੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਹੋਰਾ ਦਿੱਤਾ।

‘ਓਓ! ਸੌਰੀ ਮਾਈ ਡੀਅਰ। ਅਗਲੀ ਵਾਰ।’

‘ਸ਼ੁਭ ਦੁਪਹਿਰ ਮੈਡਮ,’ ਮੂੰਹ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਬਣੀ ਕੁੜੀ ਮੈਡਮ ਦੀ ਖਰੀਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਊਂਟਰ ਉੱਤੇ ਲਾਹੁੰਦੀ ਲਾਹੁੰਦੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ।

‘ਕੈਸ਼ ਜਾਂ ਖਾਤਾ, ਮੈਡਮ?’

‘ਕੈਸ਼’

ਉਸ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਮਤਾਂ ਪੰਚ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਨੌਂ ਪੈਂਡ, ਪੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਛੇ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੈਂਡ ਬੈਗ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਬਣਿਆ ਕੱਢ, ਜ਼ਿਪ ਖੋਲ੍ਹੀ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਫ਼ ਕਤ ਕਤ ਕਰਦੇ ਨਵੇਂ ਪੰਜ ਪਾਉਂਡ ਦੇ ਨੋਟ ਫੜਾਏ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਪੰਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਬਾਕੀ ਭਾਨ ਦੀ ਟਰੇਅ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੈਡਮ ਦੇ ਨੋਟ ਸਾਂਭੇ ਅਤੇ ਮੈਡਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਫੁੱਟ ਕੁ ਲੰਮੀ ਰਸੀਦ ਫੜਾਈ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਉਸ ਲੰਮੀ ਕਾਤਰ ਦੇ ਐਨ ਬੱਲੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨਿਮਰ ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਉਸਦੇ ਕੁਲ ਖਰਚ ਦਾ ਜੋੜ ਲਾ ਕੇ ਨਾਲ ‘ਪੰਨਵਾਦ, ਫੇਰ ਆਉਣਾ ਜੀ’ ਛਾਪਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ ‘ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਅੜਿੱਕਾ ਪਿਆ। ਮੈਡਮ ਦੀ ਖਰੀਦ ਗੱਤੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਡੱਬੇ, ਕਾਰਟਨ, ਵਿਚ ਲੱਦ ਕੇ ਬਾਹਰ ਉਸਦੀ ਕਾਰ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਸਿਆ।

‘ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਗਏ ਕਿੱਥੇ ਨੇ?’ ਲਗਭਗ ਪੂਰਾ ਕਲਪ ਕੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਸੌਰੀ ਮੈਡਮ, ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਮੁਫਤ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲ ਕਾਰਨ ਚਲੇ ਗਏ

ਨੇ... ਜੌਨੂ!’ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਬਚਿਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਿਸਿਆ, ਉਸ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ -

‘ਇੱਥੇ ਆ, ਤੇ ਮੈਡਮ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੈਕ ਕਰ!’

ਚਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਲੰਗਤਾਉਂਦਾ ਪਤਲਾ ‘ਮੁੰਡਾ’ ਜੌਨੂ, ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਸੁਪਰ ਮਾਰਕਿਟ ਦੀ ਸੌਖ ਵਿਚ ਵੀ ਪਸੀਨੇ ਪਸੀਨੀ ਸੀ। ਖਾਲੀ ਕਾਰਟਨ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਰੱਖਦਾ ਉਹ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

‘ਆਪਾਂ ਕਹਿ ‘ਤਾ ਸੀ ਮਨੇਜਰ ਨੂੰ, ਮਨੇਜਰਾ, ਆਹ ਬਾਂਦਰਾਂ ਆਲੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਰੱਖ।’

ਵਿਗ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਚੁਟਕੀ ਲਈ- ‘ਆਪਾਂ ਨੀ ਸੀ ਸੁਣਿਆ, ਜਣਾ ਖਣਾ ਤਾਂ ਮੁਫਤੀਆ ਮੁੱਢਲੇ ਨੂੰ ਤੁਰਿਐ?’

‘ਆਹੋ ਭਾਈ, ਪਰ ਕੌਣ ਮਰੇ ਮੁਫਤੀਆ ਮੁੱਢਲੇ ਖਾਤਰ ਈ।’

ਬਾਹਰ ਕਾਰ-ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਦੀ ਸਲੇਟੀ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਦੀ ਡਿੱਗੀ ਵਿਚ ਕਾਰਟਨ ਵਾੜਿਆ, ਫੇਰ ਲੱਕ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਹੈਂਡ ਬੈਗ ਖੋਲ੍ਹ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਣਿਆ ਖੋਲ੍ਹ, ਵਿੱਚ ਪਏ ਢੇਰ ਸਿੱਕੇ ਇੱਕ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਫਰੋਲ, ਤਿੰਨ ਪੈਨੀ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਛਾਂਟ, ਮੁੰਡੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਾ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਮਿੱਟ ਕੁ ਉਹ ਝਿਝਕਿਆ ਫਿਰ ਬਿਨ ਬੋਲੇ ਲੰਗਤਾਉਂਦਾ ਲੰਗਤਾਉਂਦਾ ਚੱਲਦਾ ਬਣਿਆ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨਿੱਕੇ ਮੁੰਡੂਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦੇ। ਹੁਣ ਇਸ ਬੁੜਬੁੜ-ਕਰਨੇ ਲੰਗਤੇ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖੋ। ਕੁਝ ਕੁ ਗਜ਼ ਇੱਕ ਨਿੱਕਚੁ ਜਿਹਾ ਕਾਰਟਨ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ? ਇਸ ਮੁਫਤ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲ ਨੇ ਇਹੀ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਵੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ- ਸਕੂਲ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨੌਕਰ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ, ਸਮੇਤ ਨਿੱਕੇ ਇਆਣੇ ਦੀ ਆਯਾ ਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਆਯਾ ਵਾਲਾ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਔਖਾ ਸੀ। ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਾਲੀ ਨੌਕਰੀਪੇਸ਼ਾ ਔਰਤ ਕੀ ਕਰੇ ਭਲਾ?

ਵੈਸੇ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਨਾ ਰਹੀ। ਮੁਫਤ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇੱਕੋ ਟਰਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਇਹ ਸਕੀਮ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ। ਅਖੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ‘ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਅੱਠ ਲੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸਾਢੇ ਦਸ ਲੱਖ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਆ ਪੁੱਜੇ। ਇਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਸੀ? ਕੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਮੁੱਖ ਅੰਕੜਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ, ਰੇਡੀਉ ਉੱਤੇ ਹੋਈ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਲਤ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਕਵਾਸ ਹੈ। ਗੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਂਢੀ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚੇ ਲਿਆ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਰਜ ਕਰਾਅ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਬੇਜ਼ਮੀਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਯਾਨੀ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਇਹ ਤਾਂ ਭੰਨਤੌਤ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ।

ਕਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਵੀ ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਕੀਮ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ‘ਨਵੇਂ ਯੁਗ’ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੂਝ ਅਤੇ ਸਾਹਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲਿਖੀ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾੜੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਚਿਆ

ਬਦਲੇਖੋਰ ਲੈਣਦਾਰ

ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਝ ਹੈ ਸੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਚਾਈ ਵੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੇ 'ਨਵੇਂ ਯੁਗ' ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ, ਮੁਫਤ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਉੱਤੇ, ਹਰੇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪੰਨੇ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ, ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤ ਲਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ੌਕ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹ, ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ, ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ, ਕਿ ਵੇਖੋ, ਇਹ ਵੀ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਰਪਣ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵੰਗਾਰ ਦਾ ਕਿ ਪਰ ਕਿਸੇ ਜਵਾਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ। 'ਨਵੇਂ ਯੁਗ' ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਥਾਂ ਉਤਾਵਲ ਨਾਲ ਕਬੂਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ, ਦੋ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਲੇਖ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ - ਵਕੀਲ, ਡਾਕਟਰ, ਬੀਮਾ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਵਪਾਰੀ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਸੇਲਜ਼ਮੈਨ, ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸ ਬਰੋਕਰ, ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਲੈਕਚਰਾਰ, ਆਦਿ - ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ- ਪਰ ਮੁਫਤ ਸਕੂਲ ਦਾ ਅਜੇ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਜਿਹੇ ਏਨੇ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਅਜੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਘੱਟ...

ਓਧਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਕੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ। 'ਕਾਸ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦੀ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ।

'ਇਹ ਵਾਲਾ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ

ਇਸਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਦਿਆ ਪੱਖੋਂ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ, ਮਾਂ ਪਿਓ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਫੀਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੁਣ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸੇ ਓਲਿਵਰ ਟਵਿਸਟ ਨਾਵਲ ਦੇ ਮਾਯੂਸ ਅਨਾਥਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਓਸ ਪੜ੍ਹਾਅ 'ਤੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਵਾ ਤਵਾ ਗੱਲ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਾਂ ਮੁਫਤ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਸਪੱਸ਼ਟ, ਨਿਜੀ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਹੀ ਸਨ, ਬੱਸ।

'ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇਖਿਆ ਤੁਸੀਂ? ਮਾਈਕ ਨੇ ਵੀ ਇਸ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਕਿਹਾ।

'ਮਾਈਕ ਕੌਣ ਹੈ?'

'ਮਾਈਕ ਓਗਰੂਡ।'

'ਅੱਛਾ? ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ?'

'ਅਜੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ...ਲੈ ਬਈ, ਮਾਈਕ ਨੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣੀ ਹੀ ਸੀ ਨਾ ਅਸਲੀ ਗੱਲ। ਦੇਖੋ, ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ: 'ਮੁਫਤ ਮੁਢਲਾ ਸਕੂਲ; ਨੰਗਾ ਚਿੱਟਾ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ?' ਇਹ ਐਨ ਸੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਾਈਕ ਤਾਂ ਮਾਈਕ ਹੀ ਹੋਇਆ ਨਾ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਪਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਤੋਂ ਏਨਾ ਡਰਦਾ ਹੈ।'

'ਪਰ ਇੱਥੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?'

'ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਹੋ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਜਾਣਦੇ ਓ- ਬਹੁਤਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਓ।'

ਏਮਹਨੀਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਬੌਧਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਮੁੰਡੂ' ਨੇ- ਤਕਰੀਬਨ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ

ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਮੁੰਡਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸੋਈਏ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਮਨੋਜਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸਿੱਖਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ- ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਮਾਰ ਪਿਓ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਘਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।

'ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਤੇਰਾ ਪਿਓ ਬਿਮਾਰ ਹੈ?'

'ਵੀਰੇ ਆ ਦੱਸਿਆ'

'ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਕਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ?'

'ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਇਆ।'

'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਆਇਆ?'

'ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਮੈਡਮ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੂ'

'ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤੂੰ?'

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤੋਂ ਸਿਰ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ। 'ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਫਿਰ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਡਮਾਕ ਕਹਿੰਦਾ ਜਾ ਆ, ਜਾ ਆ, ਕੀ ਪਤਾ ਬਹੁਤਾ ਈ ਬਮਾਰ ਹੋਵੇ ਉਹ। ਤਾਂ ਏਸੇ ਲਈ...'

'ਠੀਕ ਹੈ। ਚਲੇ ਜਾ, ਪਰ ਕੱਲ੍ਹ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਪੱਕਾ ਮੁੜ ਆਵੀਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ...'

'ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਆ ਜੂੰ।'

ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆਇਆ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਝੂਠ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਰਾਜ਼ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਠਿੱਠ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਸ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖੋ, ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚਲਾਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੋਟਿਸ ਨਾ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਤਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਰਹਿਮ ਕਰੋ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਮਾਲੀ ਨੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਕੁਝ ਵੀ ਲੁਕੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ ਆ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਮੁਫਤ ਸਕੂਲੇ ਦਰਜ ਕਰਾਅ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਪਾ ਇਸ ਹਾਸੇਹੀਣੀ ਦੇਹਾਤੀ ਕਮ-ਅਕਲੀ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਖਹਿਤਾ ਫੁਡਾਉਣ ਦੀ ਵੀ

ਕੋਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ।

‘ਮੁਫਤ ਮੁੱਢਲਾ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਬੁੱਢਾ ਕਿਸ ਭਰਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਹੈ?’

‘ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਹਿਬ।’

‘...ਤੂੰ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਏ,’ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਕਹਿੰਦੇ- ‘ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚੁੰਘਦਾ?’

‘ਤੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਵੀਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਤੈਨੂੰ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲ ‘ਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਖੈਰ...ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ, ਤਾਂ ਜਾਹ। ਪਰ, ਜੇ ਗਿਆ ਵੀ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆਵੀਂ।’

‘ਜਾਉ ਤਾਂ ਫੇਲੂ ਨਾ ਹੋਉਂ, ਸਾਹਿਬ,’ ਮਾਲੀ ਕਹਿੰਦਾ। ‘ਪਿੰਡ, ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਦਾ ਵੀ ਸਕੂਲ ਦਰਜ-ਦਰਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਰਾ। ਬੱਸ, ਉਨ ਅਦਾਲਤੀ ਪੰਜ ਸ਼ਲਿੰਗ ਦਿੱਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਇਹ ਕੋਈ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਆਦਮੀ-ਸ਼ਾਦਮੀ, ਚੁਹਾ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ...’

‘ਹੁਣ ਤੂੰ ਜਾਣ। ਇੱਥੇ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਸੀ ਪਰ...’

‘ਕਿਉਂ ਗੱਲ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਓ, ਮਾਰਕ? ਉਸ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਾਣ ਦਿਓ।’

‘ਮੈਡਮ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਾ ਆਖੋ ਪਈ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਾਈ...’

‘ਬੱਸ, ਬੱਸ, ਅਸੀਂ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਜਾਹ ਤੂੰ...’

‘ਕਿਹੜਾ ਅੱਜ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਮੈਡਮ। ਹਫਤੇ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣਾ ਅਜੇ। ਤੇ ਮੈਡਮ ਖਾਤਰ ਦੂਜਾ ਮਾਲੀ ਲੱਭਣਾ..’

‘ਨੋਟਿਸ ਤੇ ਮਾਲੀ ਦੀ ਫਿਕਰ ਛੱਡ। ਬੱਸ ਤੂੰ ਜਾਹ...’

‘ਤਨਖਾਹ ਹੁਣ ਦੇਵੋਗੇ ਕਿ ਅਜੇ ਘਰ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਸ਼ਾਮ ਪਏ ਆਵਾਂ?’

‘ਕਿਹੜੀ ਤਨਖਾਹ?’

‘ਮੈਡਮ, ਮੈਂ ਏਸ ਮਹੀਨੇ ਦਸ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕੀਤੇ...’

‘ਦੇਖ! ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾਓ। ਛੇਤੀ ਭੱਜ ਇੱਥੋਂ।’

ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੂੰ ਅਸਲ ਝਟਕਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਐਬਹਗੋਲ -ਇਆਣੇ ਦੀ ਆਯਾ- ਨੇ

ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੰਮ ‘ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ, ਬੱਚਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਪਾਇਆ ਤੇ ਤੁਰਦੀ ਬਣੀ। ਐਬਹਗੋਲ ਵੀ ਹੋਰਾਂ ਵਰਗੀ ਨਿਕਲੀ! ਆਖਰ ਉਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ? ਐਬਹਗੋਲ, ਫੋੜਿਆਂ ਫਿਨਸੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ, ਸੈਨੇਟਰੀ ਨੈਪਕਿਨ ਦੀ ਥਾਂ ਲੀਰਾਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਐਬਹਗੋਲ, ਜੋ ਏਨੀ ਨਾਸਮਝ ਸੀ ਕਿ ਰੋਂਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਕੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਿਆਂ, ਨੱਕ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਐਬਹਗੋਲ ਬੀਬੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ; ਸਿਲਾਈ ਅਤੇ ਕੇਕ ਵਗੈਰਾ ਬੇਕ ਕਰਨੇ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਧੂ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਪੈਂਟ ਪਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਪਾਊਡਰ ਅਤੇ ਇਤਰ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਕਰਦੀ ਸੀ; ਅਤੇ ਲਓ ਇਹ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੂੰ ‘ਮੁਫਤ ਮੁੱਢਲੇ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਖਾਸਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਮੁਫਤੀਆ ਮੁੱਢੂ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਜਣੇ ਜਣੀਆਂ ਇਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤੀ ਹੀ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਏਨੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਣਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਤਕੜੀ ਇੱਛਾ ਉੱਸਲਵੱਟੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਤਾਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਫਰਤ ਕਰਦੀ ਸੀ (ਪਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ) ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਪੈਸਾ ਸੁੱਟਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਨੌਕਰ ਵੀ ਅਫਰੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਖੋਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਨਫਰਤ ਉਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ, ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਫੋਰਡ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਤ ਪਾਊਂਡ ਦੇਣੇ ਕੀਤੇ, ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਸਿੰਗਰ ਸਿਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨ।

‘ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ

ਹਨ?’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਨਾ ਇੱਛਾ ਸੀ ਨਾ ਲੋੜ, ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

‘ਕਿਉਂਕਿ,’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਏਨੇ ਸਸਤੇ ਨੌਕਰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਵਜ੍ਹਾ।’

ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮੁਫਤ ਮੁੱਢਲੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਫੀਸ ਮੰਗੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮਣਾਅ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ‘ਝੱਲੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਨਮੂਨੇ’ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ‘ਨਵਾਂ ਯੁਗ’ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸੱਦਿਆ, ਅਫਰੀਕੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਾ। ਇਹ, ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਟਿੱਚਰ ਸੀ, ਜੋ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹਮਦਰਦੀ ਲਈ ਬਦਨਾਮ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਜਿਹੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜਨੇਤਾ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੰਗ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ‘ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ।’

‘ਫੇਰ ਤਾਂ, ਚਲੋ ਟੈਕਸ ਲਾਈਏ,’ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਟਿੱਚਰੀ ਹਾਸਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਸ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹੋਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਨਾ ਤਾਂ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੱਸਣਾ।

‘ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ,’ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਾਉਣ ਵਾਂਗ ਕਿਹਾ, ਬੇਸ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਸਾ ਅਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੰਭਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ‘ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਾਣਯੋਗ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਹੈ। ਘੱਟ

ਬਦਲੇਖੋਰ ਲੈਣਦਾਰ

ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੈਂ ਤਾਂ ਓਨਾ ਚਿਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਕਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ....’

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਖਿੜਖਿੜਾਅ ਕੇ ਹੱਸਿਆ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਖੜਕਾਅ ਕੇ, “ਸਹੀ ਗੱਲ! ਸਹੀ ਗੱਲ!” ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਬਹਿਸਣ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਠਹਿਰਦੀ, ਵਿੱਤ ਅੱਗੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਿੱਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪੂਰੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ।

‘ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ,’ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ‘ਚ ਪੂਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ- ‘ਜੇ ਕੋਈ ਏਨਾ ਹੀ ਮੂਰਖ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਔਖਾਂ ਝੱਲ ਰਹੀ ਸਾਡੀ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲੱਦ ਦੇਵੇ...’

‘ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ...’ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਟੋਕਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ ਫੇਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦੋ ਜਣੇ ਖਿਡਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਆ ਵੀ ਜੁੜੇ।

‘ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੇਹੱਦ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾ ਲਿਆ; ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਾਅਰੇ ਜੋਸ਼ ਹੀ ਏਨਾ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਬਾਰੇ ਏਨੇ ਹਲਕੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸ ਕਰਕੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਸੈਨਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਈਏ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਸਬਕ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਅਤੇ ਬੇਦਿਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ - ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਏਨਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈ- ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਟੈਕਸਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਤਾਂ ਦੰਗੇ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ। ਵਜ੍ਹਾ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਟਿਕਟਾਂ ਵਗ਼ੈਰਾ

ਦੀ ਬਲੈਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੀ ਫ਼ੀਸ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਮ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਉਹ ਝੱਟ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਪੈਸਾ ਚੋਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਨੁਕਤਾ ਹੋਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਫ਼ੀਸਾਂ ਨਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਆਖਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮਾੜੇ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਇਹੀ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਘਰ ਰਹੇਗਾ, ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਪਰ ਟੈਕਸ ਵੱਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਹਰੇਕ ਨੇ ਇਹ ਦੇਣੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਚਾਹੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ। ਵਾਹਵਾ ਵੱਡਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਭੀੜਾਂ ਇਸੇ ਲਈ ਦੰਗੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।” ਕੁਝ ਜਣਿਆਂ ਨੇ “ਵਾਹ! ਸਹੀ!” ਆਖਿਆ। ਹੋਰਾਂ ਬੱਸ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਛੱਡਿਆ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੋ, ਜੋ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਲਫ਼ਜ਼ ਲਫ਼ਜ਼ ਕਿਰਲੇ ਵਾਂਗ ਹਾਂ-ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੰਡੀ ਹਿਲਾਅ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਉੱਚੀ ਦੇਣੇ ਚੀਖ ਕੇ “ਵਾਹ ਵਾਹ” ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਤੱਕਣੀ ਮਿਲੀ।

ਕੁਝ ਹੋਰ ਏਧਰ ਓਧਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਮੁਫ਼ਤ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਖ਼ਤਮ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਸਗੋਂ ਫਿਲਹਾਲ ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਘੱਖ ਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਏ।

ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਵੇਰੋਨਿਕਾ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਕੂਲ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਬੇਲਿਸ਼ਕਪੁਣੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਔਖੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੁਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ, ਇੱਕ ਤਕਰੀਬਨ-ਸੜਕ ‘ਤੇ ਆਈ ਵਿਧਵਾ, ਜੋ ਸਾਰਾ-

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖੇਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਮੰਡੀ ਲੱਗਣ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਮੰਡੀ, ਸੋ ਵੇਰੋ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਦਾ ਕੰਮ ਸਾਂਭਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਹੀ, ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਨੂੰ, ਸਾਂਭਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੋ, ਸੱਤ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ, ਵੇਰੋ ਲਈ ਕੋਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਖੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਲਈ ਤਾੜ ਦੇ ਬੀਜ ਲੱਭਦੇ ਅਤੇ ਘਾਅ ਦੇ ਟਿੱਡੇ ਫੜਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਵੱਖਰੀ ਸੀ - ਉਹ ਰੋਂਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ-ਦਸ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫੂ-ਫੂ (ਅਰਬੀ-ਕਚਾਲੂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਬਾਲ-ਫੇਹ ਕੇ ਬਣਾਏ ਗੋਲੇ -ਸੇ) ਖਾ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਅਤੇ ਨਾਸਤੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬਚਾਅ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੂਪ (ਕੁਝ ਕੁ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ) ਜਿਹੜਾ ਸੂਪ ਕੇ ਉੱਝ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਪੇ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ ਤਾੜ ਦੇ ਬੀਜ, ਇਸ ਲਈ ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਥ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੇਰੀ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਰੱਜਦੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਾੜ ਦੇ ਬੀਜ, ਘਾਅ-ਟਿੱਡਿਆਂ ਦੇ ਸੂਪ ਅਤੇ ਕਈ ਕੋਲੀਆਂ ਪਾਣੀ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਢਿੱਡ ਨਾ ਭਰਦੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਢਿੱਡ ਪੂਰਾ ਫੁੱਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਢੋਲ ਵਾਂਗ ਕੱਸਿਆ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਮਾਂ, ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸੇਂਟ ਮੋਨਿਕਾ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲੜੀਆਂ ਚੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸੂਝ ਸੂਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਗੋਰੀਆਂ ਮਿਸ਼ਨਰੀ-ਨਾਰਾਂ ਨੇ ਦੇਸੀ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਣ-ਵਾਲੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਚਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਓਦੋਂ ਦੀਆਂ ਸਹਿਪਾਠਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੌਜਵਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਅ ਲਏ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੋ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬਿਸੁਪ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਮਾਰਥਾ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਪਕਾ, ਮਿਸ ਰਾਬਿਨਸਨ, ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਦਕਾ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਤਰਖਾਣ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੋਰੇ ਕਾਰੀਗਰ-

ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਓਨਿਤਸ਼ਾ ਉਦਯੋਗਕ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਵਪਾਰ ਸਕੂਲ ਕਿ ਇਸ ਜੋਸ਼ ਭਰੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੱਥ ਦੇ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖਣੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। (ਮਿਸ਼ਨ ਰਾਬਿਨਸਨ ਦੀ ਇਸ ਉਦਯੋਗਕ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਾਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਵਿਆਹ ਕਰਾਅ ਲਿਆ ਸੀ।) ਪਰ ਬੀਬਲੀ ਧਰਮ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੋਸ਼ਨ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤਰਖਾਣਾ ਪੇਸ਼ਾ ਕਦੇ ਵੀ ਓਨਾ ਨਾ ਵਧਿਆ ਜਿੰਨਾ ਕਲਰਕੀ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਧਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਮਾਰਥਾ ਦਾ ਪਤੀ ਮਰਿਆ (ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਹਿੰਦੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ-ਕਾਰੀਗਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ- 'ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਚੇਰੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂਗੀ ਮਹੱਲਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਆਪ ਵੀ ਕਦੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤਰਖਾਣ ਸੀ), ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਲਈ ਕੰਗਾਲੀ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਆਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਲਈ ਬਦਕਿਸਮਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਇਸ ਸਭ ਲਈ ਤਾਕਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਹਾਲ ਹੀ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਂਝਪੁਣੇ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਲਾਂਭੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਉਲਾਂਭਾ ਜਿਹਾ ਦੇ ਹੀ ਦਿੰਦੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੌਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਉਸਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਬੇਕਾਰ ਹੋਈ ਰਹੀ। ਇਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਅਤੇ ਅਨਿਆਈਂ ਸੀ।

ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਮਾਰਕ ਏਮਹਨੀਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ, ਮਾਰਥਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਸਡੀਜ਼ 220ਐੱਸ, ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ 500 ਗਜ਼, ਗੱਡੀ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਸਉਤੇ ਪੈਦਲ ਰਾਹ ਚੱਲ ਕੇ, ਉਸ ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਝੌਂਪੜੀ ਪੁੱਜੇ। ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮਾਰਥਾ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ, ਅਤੇ ਕੋਲਾ-ਨਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ, ਉਹ ਸੋਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫਟਾਫਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

'ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ...'

ਮਾਰਥਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਝਿਝਕੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਦਲੇ 5 ਪਾਊਂਡ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ- ਖਾਣਾ, ਕੱਪੜੇ ਵਗੈਰਾ ਤੇ ਇਲਾਵਾ- ਤਾਂ ਉਹ ਢਿੱਲੀ ਪੈਣ ਲੱਗੀ।

'ਵੇਖੋ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਚੰਗੀ ਸਾਂਭ ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਜਾਏਗੀ।'

'ਓ ਤੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਹੋ, ਐਮਾ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਬੇਟੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਰਹੇਗੀ, ਇਹ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਉੱਥੇ ਏਨਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦਫਤਰ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ, ਤਾਂ ਇਆਣੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਿਆ ਦਵੇ ਅਤੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੇ।'

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਥਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸ਼ਬਦ ਨਿੱਕਲੇ, 'ਵੇਰੋ ਤੇ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਜੋਏ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਸਨ।'

'ਹਾਂ, ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਮਾਤਾ ਕੀਤਾ, ਬਹੁਤ ਮਾਤਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਨੇ ਕੁਝ ਬਣਨਾ ਹੈ ਉਹ ਬਣੇਗਾ ਹੀ, ਚਾਹੇ

ਸਕੂਲ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਸਭ ਇੱਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਹਥੇਲੀਆਂ 'ਤੇ।'

ਮਾਰਥਾ ਨੇ ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾਈ ਰੱਖੀ ਫਿਰ ਬਿਨਾ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕਿਆਂ ਬੋਲੀ, 'ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ: ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਮੈਥੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਾਲਜ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਨਾ ਕੁ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਜੋ ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਫਟਦਾ ਹੈ।'

'ਐਮਾ, ਏਨਾ ਦਿਲ ਨੂੰ ਨਾ ਲਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਾ, ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਬਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਇੱਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਉਣ।'

'ਹਾਂ। ਮੈਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਇਹੋ ਮੰਗਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਉਸ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਲਈ ਲਿਖਿਆ।'

'ਆਮੀਨ!... ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਖਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਇਆਣਾ ਆਪ ਚੱਲਣ ਫਿਰਨ ਲੱਗ ਪਵੇ ਤਾਂ, ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਅਜੇ ਇਹ ਬੱਚੀ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੈ?'

'ਇਹ ਦਸਾਂ ਦੀ ਹੈ।'
'ਦੇਖਿਆ!..ਇਆਣੀ ਹੈ ਅਜੇ। ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਥੇਰੀ ਉਮਰ ਪਈ ਹੈ।'

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਕੂਲ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਤਾਂ ਢੰਗ ਹੀ ਸੀ, ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ। ਅਤੇ ਮਾਰਥਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹਨੇਰੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਇਆਣਾ ਆਪੇ ਚੱਲ ਫਿਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲੱਗਾ। ਸੋ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਰਹਿਣ

ਬਦਲੇਖੋਰ ਲੈਣਦਾਰ

ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਇਆਣੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ, ਅਖੇ ਇਹ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਵੇਰੋ ਬੀਬੀ ਕੁਤੀ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁਤੀਆਂ ਤੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਸਮਝਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਝਟਪਟ ਸਿੱਖਦੀ ਵੀ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ, ਜੋ ਚੰਗੀ ਕੰਮਵਾਲੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਤੋਂ ਬਣੀ ਔਖ ਕਰਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਛਿੱਬੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਉਹ 'ਮੁਫਤੀਆ ਮੁੱਢੂ' ਦੇ ਚੁਟਕਲਾ ਬਣ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਦੇਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਬਾਉ ਦੀ ਫਿਕਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਆ-ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਵੇਰੋ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਤੋਂ ਉਹ ਏਨੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ 'ਛੋਟੀ ਮੈਡਮ' ਸੱਦਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਸੀ ਕਿ ਐਬਹਗੋਲ ਦੇ ਜਾਣੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਬੁਰੇ ਸੁਫਨੇ ਵਾਂਗ ਬੀਤੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਹੁਣ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਆਯਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਥਾਂ ਲੱਭਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕੋਈ ਲੱਭੀ ਹੀ ਨਾ। ਇੱਕ ਕੁਝ ਢਲ ਹੀ ਰਹੀ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲੀ ਨਾਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੱਤ ਪਾਉਂਡ ਮੰਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੱਲ ਸਿਰਫ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਤੌਰ ਤਰੀਕਾ- ਜਿਵੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਹੋਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰਵੇਂਟ ਕੁਆਟਰ ਵਿਚ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਤੀ 'ਤੇ ਲਾਈਨ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵੀ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਰਕ ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕੁਤੀ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਹਰ ਸਵੇਰ ਜਦੋਂ ਏਮਹਨੀਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬਚੇ - ਤਿੰਨ

ਕੁਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ- ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਵਿਚ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੀ ਨਿੱਕੀ ਫੀਅਟ 'ਚ ਬੈਠ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ, ਵੇਰੋ ਨੇ ਬਾਇ ਬਾਇ ਕਰਨ ਲਈ ਇਆਣੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਬਾਹਰ ਪੌਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲੈ ਆਉਣਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਧੀਆ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਬੂਟ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ - ਉਸ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਜੁੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨੇ ਸਨ - ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਰਸ਼ਕ ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਸੀ ਬੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਜਾਣਾ, ਘਰੋਂ ਦੂਰ, ਓਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਓਹੀ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ। ਪਹਿਲੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਸ਼ਕ ਬਹੁਤ, ਬਹੁਤ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਉਣ ਦੀ ਵੱਡੀ ਘਟਨਾ ਦੇ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਬੇਲਿਸ਼ਕ ਝੌਂਪੜੀ ਤੋਂ, ਤਾੜ ਦੇ ਬੀਜ ਖਾਣ ਤੋਂ ਜੋ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਆਂਦਰਾਂ ਮਰੋੜ ਦਿੰਦੇ, ਬਿਨਾ ਮੱਛੀ ਵਾਲੇ ਕੋੜ-ਪੱਤੇ ਦੇ ਸੁਪ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਆਉਣ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਚਲੇ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘਦੇ ਗਏ, ਭੁੱਖ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਦੂਰ-ਜਾਣੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਚੰਗੀਆਂ ਫਰਾਕਾਂ ਅਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜਿਹੇ ਬਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਪੇਟੇ ਸੈਂਡਵਿਚਾਂ ਲਈ। ਇੱਕ ਸਵੇਰ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਫੀਏਟ ਬੱਚੇ ਲੈ ਕੇ ਗਈ, ਅਤੇ ਨਿੱਕਾ ਗੋਡੀ ਵੇਰੋ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਬੱਝਾ ਬੱਝਾ ਰੋਣ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੀਤ ਅਹੁੜਿਆ-

ਨਿੱਕੀਏ ਰੋਲਾ-ਪਾਉਣੀਏ ਮੋਟਰਕਾਰੇ
ਜੇ ਤੂੰ ਚੱਲੀ ਏਂ ਸਕੂਲੇ,
ਹਾੜਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਜਾ ਨਾਲੇ
ਪੀ-ਪੀ-ਪੀ!-ਪੋ-ਪੋ-ਪੋ!

ਸਾਰੀ ਸਵੇਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਇੱਕ ਵਜੇ ਦੂਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਵੇਰੋ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਗੀਤ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਉਹ ਸਭ 'ਬਾ ਬਾ ਬਲੈਕ

ਸ਼ੀਪ' ਅਤੇ 'ਸਿੰਪਲ ਸਾਈਮਨ' ਜਿਹੇ ਸਕੂਲੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹੋ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

'ਇਹ ਕੁਤੀ ਤਾਂ ਜੀਨੀਅਸ ਹੈ,' ਜਦੋਂ ਅਖੀਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਤੱਕ ਇਹ ਗੀਤ ਪੁੱਜਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੀਤ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਹੱਸ ਹੱਸ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਬੁਲਾਅ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ- 'ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਕੁਤੀਏ।' ਵੇਰੋ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਔਰਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਹਾਸਾ ਦਿਸਿਆ ਸੀ।

'ਇਹ ਤਾਂ ਜੀਨੀਅਸ ਹੈ, ਤੇ ਦੇਖੋ, ਕਦੇ ਸਕੂਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਈ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

'ਹਾਂ, ਤੇ ਦੇਖੋ, ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਦੂਜੀ ਕਾਰ ਖਰੀਦ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'

'ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਿਆਰੀਏ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਾਲ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਸਪੋਰਟਸ ਕਾਰ ਲੈ ਲੈਣਾ।'

'ਹੋਰ ਨਾ ਕੁਝ।'
'ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ? ਬੱਸ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁਕੋ, ਅਤੇ ਦੇਖਦੇ ਜਾਓ।'

ਹੋਰ ਹਫ਼ਤੇ ਅਤੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿੱਕਾ ਗੋਡੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਪਰ ਵੇਰੋ ਦੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗੋਡੀ ਦਾ ਹੀ ਕਸੂਰ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੂਬ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ, 'ਗੋ ਅ ਦੀ' ਹੀ ਉਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਸ਼ਬਦ ਸੀ। ਵੇਰੋ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਗੀਤ ਬਣਾਅ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਬੇਸਬਰੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ-

ਗੋਦੀ! ਗੋਦੀ! ਗੋਦੀ! ਗੋਦੀ!
ਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਮੈਂ ਲੈਂਦੀ ਚੁੱਕ ਤੈਨੂੰ!
ਜੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਹੋਣਾ
ਛੱਡ ਤੈਨੂੰ, ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਸਕੂਲ ਮੈਨੂੰ
ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਰੋ ਗਈ ਐ ਥੱਕ!
ਥੱਕ, ਥੱਕ, ਉਹ ਤਾਂ ਗਈ ਐ ਥੱਕ!

ਉਹ ਸਾਰੀ ਸਵੇਰ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲੋਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਰੁਕ ਗਈ। ਇਹ ਗੀਤ ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਗਾਉਂਦੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੋਡੀ ਨਾਲ ਇਕੱਲੀ ਹੁੰਦੀ।

ਇੱਕ ਦੁਪਹਿਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਕੰਮੋਂ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਰੋ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਾਲੀ ਜਿਹੀ ਦੇਖੀ।

‘ਏਧਰ ਆ ਤਾਂ,’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਆਪਣੀ ਮਹਿੰਗੀ ਲਿਪਸਟਿਕ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਿਆਂ। ‘ਇਹ ਕੀ ਹੈ?’

ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਖੈਰ, ਕਿ ਉਹ ਲਿਪਸਟਿਕ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸਕਾਉਣੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ।

‘ਓਇ ਹੋਇ, ਇਸਦੇ ਨਹੁੰ ਦੇਖੋ!’ ਪੈਰਾਂ ‘ਤੇ ਵੀ! ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਰਦੀ ਏਂ, ਛੋਟੀਏ ਮੈਡਮੇ! ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਸੁੱਟ ਆਪਾ ਰੰਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏਂ। ਮੁੜ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬੇਵਕੂਫੀ ਨਾ ਦਿਸੇ, ਸਮਝੀ ਕਿ ਨਹੀਂ?’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਝਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖਬਰਦਾਰੀ ਹੋਰ ਤਕੜੀ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਮੁਸਕਾਉਣਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ।

‘ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏਂ? ਵੇਖ, ਨਿੱਕੀਏ ਮੇਮ ਸਾਹਬੇ, ਤੈਨੂੰ ਉਡੀਕਣਾ ਪਏਗਾ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਰੀਂ।’

ਚਲੋ ਏਨਾ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਂਗ ਸੋਚਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵੇਰੋ ਬਬੇਰੀ ਡਰ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਉਹ ਪਰਛਾਵਾਂ ਜਿਹੀ ਬਣੀ ਫਿਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਘਰ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ।

‘ਜ਼ਰਾ ਦਿਖਾਅ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨਹੁੰ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵੀ, ਨਿੱਕੀ ਮੈਡਮ!’

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਭੇਜ

ਦਿੱਤਾ। ‘ਹੂਆਅ, ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਕਹਾਵਤ ਤਾਂ ਸੁਣੀ ਹੋਵੋਗੀ- ਗਊ ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ ਘਾਹ ਚਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਛੇ-ਵੱਛੀਆਂ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੱਕਦੇ ਹਨ?’

‘ਕੌਣ ਹੈ ਗਾਂ ਇੱਥੇ, ਗੈਡੇ?’

‘ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, ਪਿਆਰੀਏ।’

ਇੱਕ ਅੱਧੇ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੱਪੜੇ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੁਆ ਕੇ ਗਏ ਸਨ ਉਹ, ਵੇਰੋ ਨੇ ਬਦਲ ਕੇ, ਲੋੜੋਂ ਨਿੰਘਾ ਕੁਝ ਪੁਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

‘ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ?’

‘ਡਿੰਗ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਗੰਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸੋ ਮੈਂ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ।’ ਪਰ ਵੇਰੋ ਦਾ ਤੌਰ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਆਈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।

‘ਕਿੱਥੇ ਡਿੰਗਾ ਸੀ?’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਅ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ। ‘ਉਸਦੇ ਕਿੱਥੇ ਵੱਜੀ? ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲਿਆ ਉਸ ਨੂੰ! ਇਹ ਸਭ ਕੀ ਹੈ? ਖੂਨ? ਨਹੀਂ?’ ਹੈ ਕੀ ਇਹ? ਹਾਇ ਰੱਬਾ ਮਰ ਗਈ ਮੈਂ! ਜਾ ਉਸ ਦੇ ਉਹੀ ਕੱਪੜੇ ਲਿਆ। ਹੁਣੇ!’

‘ਮੈਂ ਉਹ ਧੋ ਦਿੱਤੇ,’ ਵੇਰੋ ਨੇ ਡੁਸਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਉਸ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਭੱਜੀ ਭੱਜੀ ਬਾਹਰ ਗਏ ਅਤੇ ਗੋਡੀ ਦੀ ਨੀਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਚਿੱਟੀ ਬਨੈਣ ਲਾਹ ਕੇ ਲਿਆਏ, ਦੋਏ ਚੀਜ਼ਾਂ ‘ਤੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਧੱਬੇ ਸਨ!

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਬੜਤੋਤ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੰਟਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਰਿਸਣ ਲੱਗਾ। ਓਦੋਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਵੇਰੋ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਬੋਤਲ ਪਿਆ ਦਿੱਤੀ

ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਧੜਮ ਕਰ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਵਿਚ ਢਹਿ ਪਏ ਅਤੇ ਰੋਣ ਲੱਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਖਾਣਾ ਵੀ ਨਾ ਖਾਧਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਚਾਲੀ ਮੀਲ ਦੂਰ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਏ। ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਉਹ ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਜਾ ਰੁਕੇ। ਪਰ ਉਹ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਨਾ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਸ ਕਾਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਅਤੇ ਕਾਰ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਈ।

ਮਾਰਥਾ ਖੇਤ ਤੋਂ ਥੱਕੀ ਟੁੱਟੀ ਮੁੜੀ। ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਭੱਜੇ ਭੱਜੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵੇਰੋ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਟੋਕਰੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੁੱਟ ਉਹ ਵੇਖਣ ਗਈ; ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਰ ਪੈਰ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ।

‘ਤੂੰ ਇਆਣੇ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਪਿਆਈ? ਕਿਉਂ? ਤਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾ ਸਕੇਂ? ਕਿਵੇਂ? ਚੱਲ ਉੱਠ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚੱਲੀਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਅੱਜ ਰਾਤ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਹੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਕੁਛ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ ਹੋਏ। ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?’

‘ਨਹੀਂ ਮਾਮਾ, ਮੈਨੂੰ ਓਥੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਲਿਜਾਅ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ।’

ਉਸ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਈ। ਓਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੁੜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ, ਮੂੰਹ, ਧੌਣ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੰਟਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿਚ ਖੂਨ ਜੰਮਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਮਸਾਂ ਖੁੱਕ ਲੰਘਾਇਆ।

‘ਇਹ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ?’

ਬਦਲੇਖੋਰ ਲੈਣਦਾਰ

‘ਮੇਰੀ ਮੈਡਮ ਨੇ’

‘ਤੇ ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਪਏਗਾ ਮੈਨੂੰ।’

‘ਮੈਂ ਨਿੱਕੇ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਪਿਆਈ।’

‘ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਤਾਂ, ਚੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ’

ਵੇਰੋ ਨੇ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਰਥਾ ਨੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਟੋਂ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਕਲ ਤੁਰੀਆਂ। ਨਾ ਉਸ ਨੇ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲੇ ਨਾ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋਤਾ। ਆਉਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਹਰ ਤੀਵੀਂ ਦੀ- ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਵੀ- ਵੇਰੋ ਦੇ ਹੰਟਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਖ ਕੇ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਮਾਰਥਾ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਵਾਬ ਸੀ- ‘ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।’

ਉਸਦੀ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਗੱਡੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਸੋ ਉਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਪਰਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਆਮ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਬੈਠੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰੀ ਖਾਣਾ ਖੁਆ ਰਹੇ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਂ ਧੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅਣਦੇਖਿਆ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੇ ਹੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਾਰਥਾ ਨੂੰ ਗੱਲ ਦੇ ਮਤਲਬ ਦੀ ਸਮਝ ਪਈ- ਕਿ ਵੇਰੋ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਆਈ ਸੀ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਅਤੇ ਮਕਸਦ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਦੇਣਾ- ਉਹ ਚੀਖ ਉਠੀ, ਉਸ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਲਈਆਂ, ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਗਈ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਝਾੜੀ ਤੋਂ ਛਿਟੀ ਤੋੜ ਲਿਆਈ ਅਤੇ ਜੋ ਅੰਗੂਠੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜਦੀ ਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਪੱਤੇ ਲਾਹ ਮਾਰੇ। ਇਸ ਕੋੜੇ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਉਹ, ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ, ਘਰ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਕਦੀ ਹੋਈ ਵੜੀ, ‘ਹਨੇਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ!’ ਹੁਣ ਵੇਰੋ ਚੀਕਦੀ ਹੋਈ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ।

‘ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਈਂ।’

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,

ਕਿਸੇ ਦੈਵੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਾਂਗ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਠੰਡੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੋਏ। ‘ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਇੱਥੋਂ ਲੈ ਜਾ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਦਮਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ। ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਦਿਖਾਈਂ। ਤੇਰੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ।’

ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਰਥਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰੂਹ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਕਿਤੇ ਸੱਟ ਵੱਜੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦੀ ਪੁੱਟਦੀ ਬਾਏਂ ਜੰਮ ਗਈ, ਉਸਦੇ ਕੋੜੇ ਵਾਲੀ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਉਸਦੇ ਲੱਕ ਨੇੜੇ ਝੂਲ ਰਹੀ ਸੀ। ‘

ਧੀਏ,’ ਅਖੀਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਨਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘ਤੈਨੂੰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਤੋਂ ਅਭਾਗੀ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਾਤਲ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੇਰੀ ਧੀ ਵੇਰੋ ਨੇ ਹਤਿਆਰਨ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਸ ਇਹ ਮੈਥੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।’

‘ਤਾਂ ਫੇਰ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿਖਾਅ ਦਿੱਤਾ,’ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਮਹਨੀਕੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੇਨੁਕਸ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਭੈੜੀ ਝੂਠੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਫੈਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ- ‘ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹਵਾ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਲਿਆ। ਹਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਵੇਖ, ਜਨਾਨੀਏ, ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਲੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੋ।’

‘ਵੇਰੋ, ਚੱਲ ਚੱਲੀਏ; ਆ, ਚੱਲ।’

‘ਹਾਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਤੇ ਜਾ।’

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਏਮਹਨੀਕੇ, ਜੋ ਏਨਾ ਚਿਰ ਤੋਂ ਮਰਦ ਦੇ ਟੋਕਣ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੋਈ ਥਾਂ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਸਨ, ਹੁਣ ਬੋਲੇ।

‘ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨੇ-ਲਿਖਣੇ ਦਾ ਇਹ ਪਾਗਲਪਣ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ, ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ, ਕਤਲ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।’

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਬੇਦੱਬੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਮਾਰਥਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡੰਗ ਦਿੱਤਾ। ਵੇਰੋ ਨੂੰ ਘਰ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਸ

ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੋੜਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀ ਗਈ, ਅਖੋ ਇਸ ਬਦ ਨੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ।

‘ਹਾਇ ਰੱਬਾ, ਮੇਰਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ?’ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਹੰਝੂ ਡਿਗ ਰਹੇ ਸਨ। ‘ਜੇ ਦੂਜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਬੱਚਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੜੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਕਾਤਲ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਜਿੰਡੀ ਹੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ। ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ‘ਤੇ ਬੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲ ਕਰਾਇਆ ਤੂੰ ਮੇਰਾ,’ ਉਸ ਵੇਰੋ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਵੱਲ ਵੱਖਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਧੂਹੀ ਗਈ।

‘ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਲੈਣ ਦੇ।’

ਉਦੋਂ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਬਗ਼ਾਵਤ, ਧੁੰਦਲੀ ਜਿਹੀ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਧਰਤੀਓਂ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਣ ਵਾਂਗ, ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈ। ‘ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ੈਅ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਦ ਕਹਿੰਦੈ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਨੂੰ ਝੱਲ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਦੋ ਸਾਲ ਵਾਲਾ ਵੀ; ਪਰ ਉਹ ਕੋਈ ਝੱਲ ਨਹੀਂ। ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਬੱਸ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਗ਼ਰੀਬ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਝੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ? ਹੈਂ ਰੱਬਾ, ਹੈ ਕੀ ਇਹ? ਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਇਆਣੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਨੇ- ਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਕਿਸ ਉਸ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਇਹ ਬਦੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ? ਰੱਬਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਜਾਣਦੈਂ, ਇਹ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।’

ਉਸ ਸੋਟੀ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਹਲੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੁੜੀ ਦੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝੇ।

1971

ਅਨੁਵਾਦ: ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

{ਆੱਟਮਆਰਟ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਸੰਗ}

ਕੱਲ੍ਹ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਮਿੰਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਕੱਲ੍ਹ ਪਨਾਸ਼ ਹੋਟਲ ਆ ਜਾਈ। ਸੁਬਹ ਔਠ ਵਜੇ, ਗੱਡੀ ਲੈ ਕੇ।”

ਮੈਨੂੰ ਡਾਢੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਪੈਂਦੀ ਸੱਟੇ ਹੀ ਆਉਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਜਿਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਆਹੋ ਕੱਲ੍ਹ ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਇਹਦੇ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਵੱਖਰੇ ਦੇਵਾਂਗਾ।”

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਕੰਪਨੀ ਸਾਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰ ਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਡਰਾਈਵਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦਾ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਇਕ ਬੱਝੀ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਨ ਕੰਪਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਕਮ ਵਿਚ ਕਾਰ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ, ਤੇਲ-ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਧਮਕਾਇਆ - ਮਤਲਬ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ 'ਤੇ ਵੀ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਮੈਂ ਖਿੰਝ ਗਿਆ, “ਅਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਏ ਤੇਰਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ?”

ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦਿਆਂ ਕਿਹਾ - “ਸਾਹਬ, ਕੱਲ੍ਹ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਤਰੀਕ ਏ। ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕਚਹਿਰੀ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਏ। ਮੇਰੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਭੈਣ ਹੈ - ਚਾਰਾਂ ਭੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਏ।”

“ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਣਾ ਈ ਰਹਿੰਦਾ ਏ!” ਮੈਂ ਤਲਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। “ਜਾ ਦਫ਼ਾ ਹੋ! ਲੋੜ ਪਈ ਤੈਨੂੰ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਸੱਦ ਲਵਾਂਗਾ।”

ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਵਿਕਾਸ ਮੇਰਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ (ਭਾਵੇਂ ਕੱਚਾ ਹੀ) ਸੀ ਪਰ ਹੈ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਏ, ਆਖਾ ਮੰਨਣੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਸ ਦਾ

ਇਹ ਰੂਪ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਦੋ ਟੁੱਕ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਮੈਨੂੰ। ਮੇਰਾ ਮੂਡ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਬੁਨੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਜੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ—ਗਲਾਧੜੀ ਅਤੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ: ਗਲਾਧੜੀ ਤੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਲਾਧੜੀ ਅਤੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰਲਾਅ ਅਜੀਬ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਵਿਹਾਰ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਕਬਕ ਤੇ ਰੋਲਾ। ਔਰਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਏਨੀ ਜਾਗਰੂਕ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਟੋਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ੈਮੀਨਿਸਟਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੇ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਚੀਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ - “ਫ਼ੈਮੀਨਿਸਟ ਵਰਗੀ ਕੀ, ਮੈਂ ਹਾਂ ਹੀ ਫ਼ੈਮੀਨਿਸਟ!”

ਸਾਂਵਲਾ ਰੰਗ, ਕੱਦ ਠੀਕ ਠਾਕ ਤੇ ਸੁਣੱਖੀ। ਸੁਣੱਖੀ ਦੀ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਮਤਲਬ ਭਲੀ ਤੇ ਸੋਹਣੀ। ਕਾਲੇ ਕੱਟੇ ਵਾਲ, ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬੋਲਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ। ਬੁਨੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਘਰੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਵੀ ਦੂਰ। ਹੁਣ ਇਸੇ ਬੁਨੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਏਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਾਂ?

Bohemian Bibliophile

ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਆਇਆ ਮੁੰਡਾ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭੁੱਖਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮੇਸੇ ਖਾਂਦਾ ਉਹ ਵੱਡੇ ਢਿਡ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮਿੰਨੀ ਦੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਮੁੰਡਾ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਮਿੰਨੀ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਜੋੜੀ ਜਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਉ ਜੀ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ, ਮੈਂ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਬੁਨੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀਰਜੀ ਸੱਦਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਵੀਣਾ ਸੀ ਪਰ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੇ ਉਸਨੂੰ ਬੁਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਛੋਟੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬੜਾ ਹੱਕ ਜਤਾਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ ਸਜਾਉਣ-ਸੰਵਾਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਮਾਲਕੀ

ਮੇਜ਼ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਤੱਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦੀ। ਰਾਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਮੈਂ? ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ 'ਕੋਅਰਿੰਗ' ਸ਼ਬਦ ਸਹੀ ਢੁੱਕਦਾ ਸੀ ਉਸ ਉੱਤੇ।

ਬੂਨੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੀ ਸੀ (ਕਿਹਾ ਸੀ ਨਾ ਮੈਂ ਕੋਅਰਿੰਗ) ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮੈਂ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਮਾਂ ਅਤੇ ਬਾਊ ਜੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ - ਉਸ ਬਾਰੇ ਮਾੜਾ-ਚੰਗਾ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਮਿੰਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੂਨੀ ਬਾਰੇ ਮਿੰਨੀ ਚੁੱਪ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਰਾਇ, ਕੋਈ ਹੁੰਗਾਰਾ, ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ। ਮੈਂ ਬੂਨੀ ਲਈ ਮਾੜੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਰੋਸ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤ ਹੈ ਸੀ।

ਬਾਊ ਜੀ ਹੁਣ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਚੱਲਦੀ ਸੀ - ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ ਵਿਚ ਲੜਕਾ ਸੀ ਤੇ ਘਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ; ਪਰ ਬੂਨੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਪਰ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ

ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਬਾਊ ਜੀ ਇਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਵਧ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਕੋਲਕਾਤਾ ਭੱਜ ਨਾ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਗਲਾ ਘੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦੀ ਪਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਘੁਮਾਅ-ਫਿਰਾਅ ਕੇ ਬੂਨੀ ਬਾਰੇ ਭਲਾ-ਬੁਰਾ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਖੌਲਣ ਲੱਗਦਾ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਬੂਨੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਦਾ ਪੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਿੱਲਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਘਰ ਮਹਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਵਿਹਾਰ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਉਸਦਾ। ਖਿੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਹਰ ਵੇਲੇ। ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਤੇਜ਼। ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਏਨਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਦੱਸਾਂ?

ਸੱਚਾਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮਿੰਨੀ ਨੂੰ ਉਹ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵਾਂਗ ਲਾਡ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਘਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਯਾਨੀ ਸੁਖ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਰਥ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ। ਤੇ ਦੇਖੋ, ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਏਨੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਾ ਰਹੇ—ਨਾ ਭਰਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹਨੇ।

ਬੀ.ਕੌਮ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇਕ ਇਲਾਕਾਈ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਅਕਾਉਂਟੈਂਟ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਇਕ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਨੌਜੁਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ' ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ

ਹੋ। ਉਹ ਵੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਝੰਡਾ ਚੁੱਕੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ - ਬੂਨੀ ਵਾਂਗ ਲਿਖਦਾ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ।

ਕਿਥੇ ਤਾਂ ਬੂਨੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਬਾਊ ਜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰੀ ਕਹਾਅ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿਥੇ ਬੂਨੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।

ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧ ਸੀ। ਗੱਲ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਾਊ ਜੀ ਦੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮਝ ਸਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਨਾਂ (ਧੀ ਜੁਆਈ) ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਬੂਨੀ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੈਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੂਨੀ ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਅ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਗੱਲ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਬਾਊ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, "ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਾ ਲਓ। ਮਰਨ ਦਿਓ ਉਹਨੂੰ! ਜੇ ਕਿਤੇ ਅਸ਼ਰਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਓ ਉਸ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ।"

ਸਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਬੂਨੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਸੀ ਮੈਂ। ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਘੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਚਿੱਠ ਕੇ ਮੈਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ - ਬੂਨੀ ਸਭ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਦੀ; ਮੇਰੇ ਲਈ ਢੇਰ ਦੁਆਵਾਂ ਭੇਜਦੀ। ਬਸ ਏਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ। ਹੋਰ ਕੀ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਸੀ; ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ। ਬੂਨੀ ਏਨੀ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਕਿ ਹਰ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦੀ - ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਮੈਂ ਕੀ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਾ। ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ, ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਏਨੇ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਤੋਂ ਕੋਸ ਰਹੇ ਹਨ।

ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਨ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਬੁਨੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੰਬਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਿਉਂਦੀ ਤਿਉਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੁਣ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਤਾਅਨੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਿੰਨੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਬੁਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਮਿੰਨੀ ਲਈ ਅੜਿੱਕਾ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਸੀ ਮਿੰਨੀ ਲਈ, ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਕੱਲ੍ਹ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਿਆਰੀਆਂ ਸਨ, ਕਈ ਕੰਮ ਸਨ। ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਐਨ ਵਕਤ 'ਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਮਾਂ ਅਤੇ ਬਾਊ ਜੀ ਭਗਵਾਨ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਭ ਕੰਮ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਦੀ ਤੈਅ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੁੰਡਾ ਹਾਂ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਬਸ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਹਿਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਬੁਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਬੁਨੀ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮਿਟਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੁਨੀ ਦਾ ਘਰ ਵਿਚ ਬਚਿਆ ਹੀ ਕੀ ਸੀ? ਉਸਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਟਾਈਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ - ਡਰਾਈਂਗ ਰੂਮ 'ਚੋਂ ਅਤੇ ਕਮਰਿਆਂ 'ਚੋਂ। ਅੰਦਰ ਰੱਖੀਆਂ ਐਲਬਮਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਹੈਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਹੈਨ ਹੀ! ਬੁਨੀ ਬਾਰੇ ਜੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਭਿਣਕ ਤੱਕ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ।

ਰਤਾ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੋਈ ਉਸ ਦਿਨ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਸ ਕੁਝ ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਊ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮਿੰਨੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਬੁੱਕ-ਸੈਲਫ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ। ਬਾਊ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਅ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਨੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਉਂ ਇੱਥੇ ਹੈਨ? ਮਿੰਨੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ। ਮਿੰਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੁਨੀ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੱਸ ਕੇ ਬਾਊ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬੁਨੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ। ਬਾਊ ਜੀ ਨਾ-ਖੁਸ਼ ਲੱਗੇ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਬਣ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ... ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ... ਇਹ ਕੀ ਹੈ ਸੀਮੇਨ ਦਿ ਬੁਆ ਦੀ 'ਸੈਕੰਡ ਸੈਕਸ', ਐਂਜਲੋ ਡੇਵਿਸ ਦੀ 'ਮੀਨਿੰਗ ਆਫ ਫਰੀਡਮ'... ਇਹ ਦੇਖੋ ਮੇਰੀ ਵਾਲਸਟਨਕ੍ਰਾਫਟ ਦੀ 'ਵਿੰਡੀਕੇਸ਼ਨ ਆਫ ਦ ਰਾਈਟਸ ਆਫ ਵਿਮੈਨ', ਏਰਿਕਾ ਜਾਂਗ ਦੀ 'ਫੀਅਰ ਆਫ ਫਲਾਇੰਗ' ਤੇ ਇਹ - ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ... ਬੁਨੀ ਗਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਜੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ। ਸੁੱਟੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਕੂੜੇ ਵਿਚ।

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ। ਕਿਹਾ ਹੈ ਨਾ ਮੈਂ, ਕਿ ਰਤਾ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੋਈ ਉਸ ਦਿਨ!

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮਿੰਨੀ ਬੁੱਕ ਸੈਲਫ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਲੱਭ ਲੱਭ ਕੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗੀ। ਰਤਾ ਨਾਟਕੀ

ਦ੍ਰਿੱਸ਼ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਬੂ ਜੀ ਦਾ ਪਾਰਾ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਮਿੰਨੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਭਾਵ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬੁੱਕ ਸੈਲਫ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿਓ। ਕੂੜੇ 'ਚ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਭੁੰਝੇ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਬਾਊ ਜੀ ਮੰਨ ਤਾਂ ਗਏ ਪਰ ਬੜੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਬੁਨੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਾਅ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਲੜਕੀ ਵੀ ਉਹਦੇ ਪੈਰ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤਦ ਤਕ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਆਇਆ ਮੁੰਡਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭੁੱਖਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮੇਸੇ ਖਾਂਦਾ ਉਹ ਵੱਡੇ ਢਿਡ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮਿੰਨੀ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਮੁੰਡਾ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਮਿੰਨੀ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਜੋੜੀ ਜਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਊ ਜੀ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ, ਮੈਂ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮਝੌਤੇ ਤਾਂ ਬਈ ਕਰਨੇ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੌਣ ਤਿਆਰ ਸੀ ਮਿੰਨੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ। ਮਿੰਨੀ ਕਿਹੜਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗੀ ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਈ - ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ। ਉੱਝ ਬਹੁਤਾ ਬੁਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੰਡਾ। ਉਮਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵੱਡੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ਬੱਸ। ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਸਮਝੌਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ। ਮਿੰਨੀ ਸਮਝਦਾਰ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਨਿਭਾਅ ਕਰ ਲਵੇਗੀ।

ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਮਾਲਕੀ

ਵੀ ਸੀ। ਜ਼ਰਾ ਆਕੜ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜੋ ਛੁਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਮੁੱਲ-ਭਾਅ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਾ, ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜੋ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਸੀ। ਸੌਦੇ ਦੀ ਪੱਕ-ਠੱਕ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮਿੰਨੀ ਬਿੱਫਰ ਨਾ ਜਾਏ। ਮੁੰਡਾ ਮਿੰਨੀ ਨੂੰ ਖੁਰਚ-ਖੁਰਚ ਕੇ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ - ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਮਿੰਨੀ ਸਬਰ ਨਾਲ ਜੁਆਬ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ, ਇਹ ਉਹੀ ਮਿੰਨੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਪਸੰਦ ਲਈ ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਜੋ ਮਿਲਿਆ ਉਹ ਠੀਕ, ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕੋਈ ਰੋਸਾ ਨਹੀਂ। ਏਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਦੁਨੀਆ ਸਿਰਜ ਲਈ ਸੀ। ਹਾਮੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੀ; ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਰਮਾਇਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਹ। ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਲੱਤੇ ਤੱਕ। ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਕੁਝ ਨੇ ਜਾਬਤਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂ ਰਹੀ ਹੈ; ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ।

ਖੈਰ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹੀ ਸਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮਿੰਨੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਮਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਅੰਗੂਠੀ ਬਣਵਾਅ ਲਈ ਹੈ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਅੰਗੂਠੀ ਪਵਾ ਕੇ ਕੁਝੀ-ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਇਕਦਮ ਜਿਵੇਂ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਅੰਗੂਠੀ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿੰਨੀ ਨੇ ਠੰਢੇ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ - “ਮੈਂ ਕੁਝ ਲਕੋਵਾਂਗੀ ਨਹੀਂ - ਅੰਗੂਠੀ ਦੀ ਰਸਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਲੀਅਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸੀ - ਇਕ

ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁੰਡਾ। ਉਸ ਨੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰਿਆਂ ਹੋ ਕੇ, ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਅ ਲਿਆ ਹੈ...”

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਏਨਾ ਅਚਾਨਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਭ ਸੁੰਨ ਰਹਿ ਗਏ।

“ਇਹ ਕੀ ਬਕ ਰਹੀ ਏ ਮਿੰਨੀ, ਤੂੰ?” ਬਾਊ ਜੀ ਨੇ ਘਾਬਰ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹ ਕੁਝੀ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਏ?” ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, “ਜਾਤ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹ? ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਲੜਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਸਾਡੀ ਇਕ ਕੁਝੀ ਤੇ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਬੱਸ?” ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬਾਪ ਚੀਖਣ ਵਾਂਗ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਦੋਸਤ? ਦੋਸਤ ਸੀ? ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਬੋਲੋ ਬੋਏ-ਫ੍ਰੈਂਡ ਸੀ।” ਮੁੰਡਾ ਭੁੜਕਿਆ - “ਤੇ ਤੇਰੇ ਕਿੰਨੇ ਯਾਰ ਨੇ?” ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਤਨਜ਼ਭਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿੰਨੇ ਬੋਏ-ਫ੍ਰੈਂਡ ਨੇ?” ਫਿਰ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ- “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੇ, ਇਸ ਲਈ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਬੋਏ-ਫ੍ਰੈਂਡ ਨਹੀਂ ਹੈ...” ਮਿੰਨੀ ਨੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।”

ਬਾਊ ਜੀ ਘਾਬਰ ਗਏ, ਮਾਂ ਵੀ ਅਵਾਕ ਸੀ। ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਬਾਊ ਜੀ ਨੇ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ ਇਹਦੇ (ਮਿੰਨੀ ਦੇ) ਚਾਚੇ ਦੀ ਕੁਝੀ ਸੀ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਘਰ ਰਹੀ। ਇਹ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ... ਇਸ ਕੁਝੀ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਚਕਰਾਅ ਗਿਆ ਹੈ।”

“ਕੋਈ ਚਾਚੇ ਦੀ ਕੁਝੀ ਨਹੀਂ,” ਮਿੰਨੀ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ, “ਉਹ ਮੇਰੀ ਸਕੀ ਭੈਣ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ- ਬੁਨੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਧੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਦੋਸਤ ਬਣ ਕੇ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ

ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗਾ, ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹੀ ਕਰੇਗੀ ਬੁਨੀ ਦੀਦੀ, ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਸਕੀ ਭੈਣ!” ਮਿੰਨੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, “ਤੇਰੀ ਏਨੀ ਹਿੰਮਤ... ਚੱਲ ਅੰਦਰ ਚੱਲ!” ਮਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਚੁੱਕਣਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ? ਕੀ ਸੰਸਕਾਰ ਹਨ?” ਮੁੰਡਾ ਤਾਅ ਖਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ।

ਬਾਊ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਲਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿੰਨੀ ਬੋਲੀ - “ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੋ - ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਗਰਲ ਫ੍ਰੈਂਡ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਸਕਾਰ ਅੜਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ? ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਬੋਏ ਫ੍ਰੈਂਡ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਜਚ ਗਿਆ ਤੇ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਵਾਂਗੀ... ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਆਰੀ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗੀ... ਵਿਆਹ! ਹੂੰ!!”

ਮਿੰਨੀ ਦੀ ‘ਹੂੰ’ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ- ਯਾਨੀ ਸਾਇਲੈਂਟ।

“ਚਲੋ ਚਲੋ! ਕਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰੋ ਅਜਿਹੇ ਘਰ?” ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਬੋਲੇ।

ਬਾਊ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਪੀਲਾ-ਭੂਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਕਦੇ ਰੋਕਦੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਗਏ।

ਬਾਊ ਜੀ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸੱਤਵੇਂ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਮਿੰਨੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਹਾਰ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੁਨੀ ਵਾਂਗੂੰ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿੰਨੀ ਹੁਣ ਸੌਫੇ 'ਤੇ ਬੁੱਤ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਹੈ- ਕਿਸੇ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਗ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਸਨ ਪਰ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਚੰਨ ਵੀ ਜਾਪੇ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ

ਬਲਵਿੰਦਰ ਮਥਾਰੂ

ਮਾਂ ਚੁੱਪ ਸੀ।

ਬਾਉ ਜੀ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿੰਨੀ 'ਤੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕਣਗੇ। ਬਾਉ ਜੀ ਮਿੰਨੀ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ 'ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਸਨ।

ਐਨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਵਿਕਾਸ ਆ ਗਿਆ।

“ਕੀ ਐ?” ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਚੀਖਿਆ।

“ਸਾਹਬ ਕੋਰਟ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਭੈਣ ਆਈ ਸੀ ਨਾ ਮੇਰੀ - ਉਸ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਤਰੀਕ ਸੀ, ਨਾ।”

“ਪਤੈ ਮੈਨੂੰ- ਚਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕੋ ਬਚੀ ਹੈ ਭੈਣ ਤੇਰੀ,” ਮੈਂ ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ।

“ਹਾਂ ਸਾਹਬ,” ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। “ਇਹਦਾ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਬੜ ਗਿਆ- ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਆ ਗਿਆ।”

ਵਿਕਾਸ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਨਾਲ 'ਤੂੰ ਤੜਿੱਕ' ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਪਲ ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ - “ਹਾਂ, ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾਣਾ ਹੈ ਆਪਾਂ। ਘੰਟੇ ਕੁ ਨੂੰ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਚਾਰ ਵਜੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਅ ਆ।”

ਬਾਉ ਜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੌਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਕਿਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਮੈਂ ਮਿੰਨੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਇਆ, “ਜਲਦੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾ, ਮਿੰਨੀ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਕੋਲਕਾਤਾ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ- ਬੁਨੀ ਕੋਲ - ਭੁੱਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ ਸਾਨੂੰ- ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ- ਛੇਤੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਨ ਪੈਕ ਕਰ। ਗੱਡੀ ਲੰਘਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਮੌਤ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ ਪਸਰ ਗਈ।

“ਵਾਹ!” ਮਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸੋਢੇ ਤੋਂ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਭੱਜੀ।

ਕੋਈ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਘੜੀ 'ਤੇ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਹਾਸੀ ਆ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਮਿੰਨੀ ਦੀ ਇਸ ਹਰਕਤ ਕਾਰਨ। ਜਾਂ ਕੀ ਪਤਾ ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਥਾਂ ਬਣਾਅ ਰਹੀ ਸੀ।

ਛੋਹ

ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਫਰ ਕਰਿਦਿਆਂ
ਮੈਂ ਤਾਨਪੁਰਾ ਛੋਹ ਲਿਆ ਸੀ
ਜਾਂ ਤੇਰੀ ਛੋਹ ਸਦਕਾ
ਖੁਦ ਹੀ
ਤਾਨਪੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ

ਚੰਨ

ਚੰਨ ਵੀ ਜਾਪੇ
ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ
ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਵੀ
ਨੇੜੇ ਲੱਗਦਾ
ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੌਹਦਾ
ਰੂਹ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦਾ
ਚੁੱਪ ਚੁੱਪ ਚੁੱਪ ਚੁੱਪ
ਚੁੱਪ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦਾ
ਮਿੰਨਾ ਮਿੰਨਾ
ਜਦ ਇਹ ਜਗਦਾ
ਤੇਰੇ ਵਾਂਙ ਹੀ
ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ

ਕੈਸੀ ਨਦੀ ਇਹ

ਕੈਸੀ ਨਦੀ ਇਹ
ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਵਗਦੀ
ਮਿੱਟੀ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਵੀ
ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਲੱਗਦੀ
ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਵਾਂਙਰ
ਇਹ ਵਹਿੰਦੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀ
ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਭਾਂਤੀ
ਇਹ ਮੌਹਦੀ ਮਹਿਕਦੀ
ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਚਾਲੇ
ਇਹ ਫਬਦੀ ਸਰਕਦੀ
ਵਗਦੀ ਵਗਦੀ
ਵਗਦੀ ਨਾ ਬੱਕਦੀ
ਕੈਸੀ ਨਦੀ ਇਹ

ਮੈਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਤਾਰਕ
ਤੇ ਸਾਗਰ ਦਾ ਸਰਫਰ
ਤੁਫਾਨ 'ਚ ਠਿੱਲੀ
ਕਿਸਤੀ ਦਾ ਨਾਵਕ

ਦੌਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ
ਹੰਢਿਆ ਮੁਸਾਫਰ
ਧੁੱਪਾਂ ਬੋਰੁੱਤਾਂ
ਕਰੁੱਤਾਂ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦਾ
ਆਪਣੇ ਅਕੀਦੇ ਦਾ
ਪੱਕਾ ਦਿਲਾਵਰ

ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ 'ਚ
ਇਹ ਸਹਿਜੇ ਵਹਾ ਲੈਂਦੀ

ਕੈਸੀ ਨਦੀ ਇਹ!

ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਖੇਡ

ਚਿੱਟੇ ਪੇਪਰ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਧੱਬੇ
ਉਧੜ-ਦੁਧੜੇ ਅੱਖਰ
ਡੂੰਘੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਲੀਕਾਂ
ਮੈਂ ਰਬੜ ਨਾਲ
ਮਿਟਣ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ

ਧੱਬੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਅੱਖਰ ਸਿਰੜੀ ਹਨ
ਲੀਕਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਧਸ ਗਈਆਂ ਹਨ
ਮਿਟ ਕੇ ਵੀ
ਪੇਪਰ ਵਿੱਚੋਂ ਝਾਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ

ਸਾਫ ਪੇਪਰ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਉੱਤੇ ਖੁਸ਼ਖ਼ਤ ਪਾਇਆ ਓ
ਜਚਦਾ ਹੈ
ਏ ਬੀ ਸੀ ਵੀ
ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦੀ ਹੈ
ਅਲਫਾ ਬੀਟਾ ਗਾਮਾ ਦੀ
ਆਪਣੀ ਹੀ ਫੱਬਤ ਹੈ

ਮੈਂ ਬੱਲੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਗਾਲਿਬ ਦਾ ਸ਼ੇਅਰ:
'ਬਨਾ ਕਰ ਫਕੀਰੋਂ ਕਾ ਹਮ ਭੇਸ
ਗਾਲਿਬ
ਤਮਾਸ਼ਾਏ ਐਹਲੇ ਕਰਮ ਦੇਖਤੇ ਹੈ'
ਉਲੀਕ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ
ਬੋੜ੍ਹਾ ਕਬੀਰ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
ਪੇਪਰ ਜਗਮਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ
ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਜ਼ਾ ਹੈ

ਕਈ ਵਾਰ ਹਜ਼ੂਮ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਯੂਨੀਅਨ ਜਾਂ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਜ਼ੂਮ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਇਜ਼-ਨਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਮਨਵਾਅ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਜ਼ੂਮਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਨਾ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਚਾਹੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹੀ, ਬਣਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨਣੀਆਂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ।

ਸੰਨ 2009-10 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਬ ਡਵੀਜ਼ਨ ਮੁਨਕ ਵਿਖੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਵੈਸੇ ਹੀ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸਬ ਡਵੀਜ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਇੱਕ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਲੜਕੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਦੋਵੇਂ ਮੀਆਂ ਬੀਵੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਝਗੜ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਲੜਕੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਘਰੋਂ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਤੀ ਨੇ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਲੜਕੀ ਨਾ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਈ'- ਤੇ ਗੱਲ ਪੁਲਿਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਬਾਪ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਸੀਨੀਅਰ ਲੀਡਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਥਾਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਰਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ 'ਮੁਰਦਾਬਾਦ' ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਦਬਾਅ

ਹੇਠ ਥਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਤੀ, ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ ਅਤੇ ਭੈਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਤਲ ਦਾ ਪਰਚਾ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ 'ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਤੀ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਲਾਸ਼ ਭਾਖੜਾ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ'।

ਕੁਦਰਤੀ, ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮੇਰੀ ਉਸ ਥਾਣੇ ਦੀ ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਥਾਣੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ, ਆਦਿ, ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਹਵਾਲਾਤ ਲਾਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 'ਇਹ ਕਤਲ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ?' ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਤਾਂ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਤਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਔਰਤਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ!'

ਪਤੀ ਅੱਗੋਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ 'ਮੈਂ ਕੋਈ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਖੁਦ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਥਾਣੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸਹੁਰਾ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਰਨਵਾਲੇ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ'।

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ 'ਤੂੰ ਤਾਂ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਬੜੀ ਹੋਈ ਚਾਦਰ ਵੀ ਬਰਾਮਦ ਕਰਵਾਅ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆਈ ਹੈ?'

ਉਸ ਨੇ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਕਿ ਉਹ 'ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਹਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ ਇਸ ਚਾਦਰ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਧੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਸਨ

ਮੇਰੀ ਸਬ ਡਵੀਜ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਇੱਕ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਲੜਕੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਦੋਵੇਂ ਮੀਆਂ ਬੀਵੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਝਗੜ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਲੜਕੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਘਰੋਂ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਤੀ ਨੇ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਲੜਕੀ ਨਾ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਈ'- ਤੇ ਗੱਲ ਪੁਲਿਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਗਏ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਚਾਦਰ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕੁੱਤੀ ਨੂੰ ਸੋਟਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ, ਕਤਲ ਕਿੱਥੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ'।

ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰੀਫ਼ ਅਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੱਗਾ।

ਮੈਂ ਐਸ.ਐਚ.ਓ. ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੀ

“ਅਰੇ ਬੇਬੀ! ਤੂੰ ਰਿਫਿਊਜੀਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਏ?” ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ।

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ,” ਮੈਂ ਬੋਲੀ। “ਇਹ ਗ਼ੁਲਾਬ ਜਾਮਨ ਤਾਇਆ ਜੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ ਨੇ।”

ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਡੱਬਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਕੜ ਲਿਆ।

ਦੇਵੀ ਪਹਿਲਵਾਨ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਨੁੰਮਾਨ ਜੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ- ਆਪਣਾ ਦਾਲ ਫੁਲਕਾ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਢੋਅ ਕੇ ਚਲਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।

ਅਕਸਰ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਆ ਕੇ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੀ ਕਿੱਲੀ ਤੋਂ ਟੰਗਿਆ ਗੰਦਮੀ ਕੁੜਤਾ ਅਤੇ ਚਾਰਖਾਨਾ ਧੋਤੀ ਪਹਿਨਦਾ।

ਮੈਂ ਓਦੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਬਾਲਤੀ ਸਾਂ ਪਰ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿੱਛੇ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਹੀ ਬੈਠ ਕੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹੋਮ-ਵਰਕ ਕਰਦੀ ਸਾਂ।

ਫਿਰ ਉਹ ਬਾਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੇਬ ‘ਚੋਂ ਬੀੜੀ ਦੇ ਬੰਡਲ ‘ਚੋਂ ਇਕ ਬੀੜੀ ਅਤੇ ਮਾਚਿਸ ਕੱਢ ਕੇ ਬੀੜੀ ਸੁਲਗਾਉਂਦਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਸ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ‘ਚੋਂ ਧੂੰਆਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਲਦਾ। ਗਲੀ ‘ਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਲੋਕ ਦੁਆ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਭਲਵਾਨੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਖਾੜੇ ਜਿੱਤੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੀ।

ਸੂਰਜ ਢਲਦਿਆਂ ਹੀ, ਉਹ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਹਨੁੰਮਾਨ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਦਾ। ਹਰ ਮੰਗਲਵਾਰ ਉਹ ਲੱਡੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ, ਸੈਲਫ਼ ‘ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਗਾਉਂਦਾ ਅਤੇ

ਬਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਅ ਦਿੰਦਾ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਉਸ ਦੀ ਬੀਬੀ (ਮਾਂ) ਉਸ ਲਈ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਾਲ ਵਿੱਚ ਸਜਾਅ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ।

ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਉਸਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਭਰਾ ਦੇਸੂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਸਨ- ਉਹ ਵੀ ਦਾਦੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਪਕੜ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮਾਂ, ਦੇਵੀ ਲਈ ਚਟਾਈ ਵਿਛਾਅ ਕੇ ਇਕ ਚੌਕੀ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਲ ਸਜਾਅ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ਲੋਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲੈ ਤਰੋਂਕਦਾ ਅਤੇ ਭਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਿਠਾਅ ਕੇ ਖਵਾਉਂਦਾ। ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹੱਥ ਵਾਲਾ ਪੱਖਾ ਝੱਲਦੀ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ।

ਦੇਵੀ “ਲਛਮਣ ਵਾਂਙ ਜਤੀ ਸਤੀ” ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਬਾਹਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰਕੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਉਠਾਅ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਾਬੀ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਘਰ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੋ ਤਾਇਆ ਜੀ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਮੁਹੱਲਾ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਸੀ ਪਰ ਦੇਵੀ ਪਹਿਲਵਾਨ ਅਤੇ ਅਸ਼ੋਕ ਭੱਲਾ ਅਤੇ

ਦੇਵੀ, “ਲਛਮਣ ਵਾਂਙ ਜਤੀ ਸਤੀ” ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਬਾਹਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰਕੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਉਠਾਅ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਾਬੀ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਦੋ ਬੇਟੀਆਂ ਸਨ। ਬੜੇ ਹੀ ਧਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਜਤ ਸਤ ਭੰਗ

ਪਤਨੀ ਦੀ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਭੱਲਾ ਜੀ ਹਰ ਗੱਲ ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹ ਦੇ ਮੁਬਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ! ਪਤਨੀ ਦੀ ਲੰਬੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਣ ਪੈਸੇ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਖਜ਼ਾਨਾ ਖਾਲੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੁਬਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਸ਼ੋਕ ਭੱਲਾ ਨੂੰ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਲੋੜ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਛੋਟਾ ਬੇਟਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਸੀ ਪਰ ਉਹ, ਦੁਰਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ, ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੱਲਾ ਝਾੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਭੈਣਾਂ ਜਵਾਨ ਸਨ, ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੁੱਢੇ ਪਿਉ ਸਮੇਤ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਭਰਾ ਭਾਬੀ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੀਆਂ। ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਰਸੋਈ ਦਾ ਕੰਮ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਣਾ, ਪ੍ਰੈਸ ਕਰਨਾ, ਘਰ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜ਼ੀ ਆਦਿ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਸੰਭਾਲਦੀਆਂ। ਦੋ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਮਾਂ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਬੀੜ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਕ ਦਮ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ- 'ਭੱਲੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਧੀ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਈ'!

ਭਲਵਾਨ ਅਤੇ ਭੱਲੇ ਦੇ, ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ, ਦੋ ਦੋ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਨ। ਇਕ ਮੇਨ ਸੜਕ ਵੱਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਭੀੜੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਸਨ।

ਬਹੁਤ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਕਾਰਨ, ਭਲਵਾਨ ਦਾ, ਤੰਗ ਗਲੀ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ। ਵੀਨਾ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਦੌੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਦੌੜੀ। ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਗਿੱਲੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੱਪੜੇ ਧੋਦਿਆਂ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ।

ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਸੂਈ ਜਲਦੀ ਹੀ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਲ ਘੁੰਮ ਜਾਂਦੀ ਹੈ! ਸ਼ਾਇਦ ਵੀਨਾ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਧੋਦਿਆ ਦੇਖ ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਿਲਾਉਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਬੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਰੱਜਵਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ..।

ਭੱਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਰ ਦੰਦ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਦੋਵਾਂ ਬੇਟੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੀਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਭਲਵਾਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਾ ਦੇਖਿਆ।

ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦਾ 'ਜਤ ਸਤ ਭੰਗ' ਹੋਣ ਦੇ ਗਮ ਨਾਲ ਉਹ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ।

ਇਧਰ ਭੱਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਡੋਲੀ ਤੁਰੀ, ਉਧਰੋਂ ਭਲਵਾਨ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੀ ਅਰਥੀ ਕੱਢਣ ਲਈ ਹੀ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ।

ਪਟਿਆਲਾ

ਮੁਨਕ ਕੇਸ

ਸਫ਼ਾ 20 ਤੋਂ

ਮੰਨਿਆ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਾਂ। ਯੂਨੀਅਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਧਰਨਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਆ ਸਮਝੀ'।

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, 'ਐਵੇਂ ਯੂਨੀਅਨ ਪਿੱਛੋਂ ਲੱਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੀ ਬਿਮਾਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਰਿੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ ਨੇ ਲੱਤ ਲਾਉਣੀ ਹੈ ਨਾ ਯੂਨੀਅਨ ਵਾਲਿਆਂ, ਭੁਗਤਣਾ ਤੈਨੂੰ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਦੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ- ਕੀ ਪਤਾ ਜਿਉਂਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇ!'

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਲਾਸ਼ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਰਿਮਾਂਡ ਲਿਆ, ਪਰ ਲਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਲੱਭਦੀ!! ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਬੇੜੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੇਰੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਲੜਕੀ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਣੇ ਬੁਲਾਅ ਕੇ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੜ-ਝਗੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਫ਼ਲਾਣੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਾ ਟੈਪੂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ; ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਸੋਚੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ ਤੇ ਅੱਜ ਸਿੱਧੀ ਉਥੋਂ ਹੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ'।

ਹੁਣ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਉਹ ਬਾਬੇ ਦੇ ਡੇਰੇ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ? ਨਾ ਤਾਂ ਯੂਨੀਅਨ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਨਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੈਂਸਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਨ ਛੁਡਾਅ ਕੇ ਆਏ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਪੰਡੋਰੀ ਸਿੱਧਵਾਂ 9501100062

ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।
ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਜਿਹੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ
ਚਾਹ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਘਰ ਦਾ ਬਾਰ
ਖੜਕਿਆ, ਮੈਂ ਉੱਠ ਕੇ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹਣ
ਗਿਆ। ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਇੱਕ ਬੜਾ
ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਚਿਹਰਾ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ
ਜਿਹੀ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦਾ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾਈ
ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਦਰ ਲੈ ਆਇਆ।
ਰਸਮੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਪਾਣੀ ਪਿਆ, ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਇਆ
ਤੇ ਚਾਹ ਧਰਨ ਚੌਕੇ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਦੇ ਗਲਾਸ ਚਾਹ ਤੇ ਘਰ ਦਾ
ਬਣਾਇਆ ਵੇਸਣ ਉਸ ਅੱਗੇ ਲਿਆ
ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਇਉਂ
ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ
ਮੇਰਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਆਪਣਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ
ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਜਿਹਾ
ਨੁਰ ਦਮਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ
ਗਿਆ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ,
ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਹੋ? ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ
ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ
ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਬੱਸ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਚਾਹ
ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ?
ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਲੱਗਾ
ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਹੀ
ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਏਨਾ ਸ਼ਾਂਤ
ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ
ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ
ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ
ਵੱਸ ਜਾਵਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਤਾਂ
..ਖੈਰ ਛੱਡੋ ਪਰ੍ਹੇ।

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ
ਆਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ
ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ
ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ, “ਤੂੰ ਏਥੇ
ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਏਥੇ ਰਹਿਣ
ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਤਾਂ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਦੁੱਖ,
ਤਕਲੀਫ਼, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-
ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਖੁਸ਼ੀ, ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤੇ
ਸਬਰ ਨਹੀਂ। ਸੱਚ ਸੱਚ ਦੱਸ ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ
ਆਇਆ ਹੈ?”

ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਏਥੇ
ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ”।

“ਇੱਥੇ ਕਿੱਥੇ?” ਮੈਂ ਫਿਰ ਪੁੱਛ
ਲਿਆ।

“ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ,” ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਉੱਤਰ

ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੂੰ ਹੈ ਕੌਣ?”
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਤਸੁਕਤਾ ਅਤੇ
ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਦੌੜ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ, ਮੈਂ ਉਹ ਹਾਂ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੋਸਦਾ ਤੇ
ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ
ਮੈਨੂੰ ਆਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਨਹੀਂ
ਦਿੱਤਾ, ਏਦਾਂ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ, ਓਦਾਂ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅੱਜ
ਤੈਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਹੀ ਆਈਏ ਤੇ
ਤੇਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢੀਏ।”

“ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਰੱਬ ਹੀ
ਹੈ?”

“ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ
ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ- ਜੋ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਹੈਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਾਂ। ਤੂੰ ਕੀ
ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਸਭ ਜਾਣਦਾ
ਹਾਂ।”

“ਚੱਲ ਦੱਸ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਹਾਂ।”

“ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਅ ਰਹੇ ਮਾਸਟਰ ਤੋਂ
ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ, ਗਵਾਂਢੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਘਰ,
ਵੱਡਾ ਰੁਤਬਾ। ਤੇਰੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਵੀ
ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।”

“ਜੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ਕਿਉਂ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ
ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ?”

“ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤੂੰ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ ਉਹ
ਤੇਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ
ਤੇਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਤੋਂ ਤੂੰ ਬੇਖ਼ਬਰ ਹੈਂ।”

“ਲੈ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ? ਮੈਨੂੰ
ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਐ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਤੇ
ਉਹਦਾ ਹੱਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਣਾ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਪਤਾ? ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਤ੍ਰੇਹ ਲੱਗੀ ਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਹੀ ਪਤਾ ਐ ਨਾ- ਤੇ ਉਹਦਾ ਹੱਲ
ਪਾਣੀ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ।”

“ਤੇਰੀ ਪਿਆਸ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ
ਮੁੱਕਣੀ”।

“ਕੀ ਮਤਲਬ? ਪਿਆਸ ਤਾਂ ਪਾਣੀ
ਨਾਲ ਹੀ ਬੁਝਦੀ ਏ ਨਾ! ਜੱਭਲੀਆਂ
ਛੱਡ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸ ਭਈ ਰੱਬਾ,
ਤੇਰਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਐ?”

“ਪੂਰਾ ਨਾਮ! ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦਾ?”

“ਯਾਰ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ
ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਐ ਪਰ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ
ਕੈਲਾ, ਮਾਸਟਰ, ਕਾਲਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ

ਨੇ। ਉਵੇਂ ਤੇਰਾ ਛੋਟਾ ਨਾਮ ਹੋ ਗਿਆ
ਵਾਹਗੁਰੂ, ਰਾਮ, ਅੱਲਾ -ਪਰ ਤੇਰਾ
ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਐ? ਰੱਬ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਰੱਬ
ਸ਼ਰਮਾ ਜਾਂ ਰੱਬ ਖ਼ਾਨ?”

“ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ।
ਮੇਰਾ ਪੱਕਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਕੋਈ
ਵੀ ਨਾਮ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਦਿਲੋਂ ਪਿਆਰ
ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ
ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੈਲ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ,
ਰਾਮ,

ਅੱਲਾ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨੇ ਪਰ ਮੇਰੇ
ਨਾਮ ਤਾਂ ਹੀ ਨੇ ਜੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਦੇ
ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ, ਸੱਚ ਤੇ ਭਰੋਸਾ
ਹੈ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਬੱਚਾ ਜਦੋਂ
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ
ਮੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

“ਮਤਲਬ ਕਿ ਕੋਈ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀ
ਜਾਵੇ ਤੇ ਆਖੇ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰੱਬ
ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਜਿਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁਚ
ਪਿਆਰ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ
ਗਾਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਕੱਢੇਗਾ। ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਕਹਿੰਦੇ, ਰਾਮ ਕਹਿੰਦੇ, ਅੱਲਾ ਕਹਿੰਦੇ
ਤੇਰੀ ਸੋਚ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰੇ, ਨਾਲ
ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤੀਲ੍ਹੇ ਬਾਰੇ
ਵੀ ਮਾੜਾ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ
ਗਾਲ੍ਹ ਹੀ ਹੈ”।

“ਯਾਰ ਬੰਦਾ ਤੂੰ ਘੋਨ ਲੱਗਦੈ।
ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਛੱਡ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ
ਕੁਝ ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ। ਤੇਰੇ ਏਨੇ ਮੰਦਰ ਨੇ,
ਏਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨੇ, ਏਨੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ
ਨੇ -ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੱਚੇ ਘਰ ਹੋਣੇ
ਆ, ਜਿਵੇਂ ਵੱਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ
-ਇਹ ਸਾਡਾ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਘਰ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਫ਼ਾਰਮ ਹਾਊਸ,
ਇਹ ਸਾਡਾ ਮਹਿਮਾਨਾਂ-ਵਾਲਾ ਘਰ,
ਇਹ ਸਾਡਾ ਕੰਮਕਾਰ ਵਾਲਾ ਘਰ ਤੇ
ਇਹ ਸਾਡਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਮੁੱਖ ਘਰ।
ਤੇਰੇ ਏਨੇ ਘਰ ਨੇ -ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਆਲੀਸ਼ਾਨ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ, ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ
ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਆ, ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਘਰ
ਬਾਰੇ ਦੱਸ।”

“ਮੇਰੇ ਘਰ! ਇਹ ਮੰਦਰ, ਮਸੀਤਾਂ,
ਗੁਰਦੁਆਰੇ! ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਏਥੇ ਰਹਿੰਦਾ
ਸੀ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ।
ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ
ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ,

ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਰੱਬ

ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਨੁਕਰੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ- ਤੇ ਇੱਥੇ ਮੇਰਾ ਵਪਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਪਾਰ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਯਾਰ ਰੱਬ, ਤੇਰੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਢੀ ਨਾਲ ਕਦੇ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਐ?”

“ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਵਾਂਢੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਸਭ ਆਪਣੇ ਨੇ।”

“ਤੇਰੇ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਸਤਾਉਂਦੇ ਹੋਣੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਆਖੇ ਨਾ ਲੱਗ ਕੇ।”

“ਹਾਂ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦੁਖੀ ਹਾਂ! ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਦੇ ਨਿਆਣੇ ਤੇਰੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ, ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਅਰਬਾਂ ਨਿਆਣੇ ਨੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚੇ, ਮੇਰੇ ਬਣਾਏ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਗੰਦਾ ਕਰਦੇ ਨੇ- ਪਲਾਸਟਿਕ ਨਾਲ ਪੂੰਝੇ ਨਾਲ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖੋਹਦੇ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਨਿਆਣੇ।”

“ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਂਗਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਨਿੱਤ ਕਲੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੋਣਾ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ।”

“ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਘਰਵਾਲੀ ਨਹੀਂ।” ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਹੱਸੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ- “ਆਇਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਸੀ, ਦੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹੀ ਛੇੜ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਐ।”

ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਰਤਾ

ਕੁ ਗੰਭੀਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ, “ਏਦਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ -ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਅਰਦਾਸਾਂ-ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹੋ, ਮੰਗਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹੋ ਪਰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਆਸ ਕਿਸੇ ਹੋਰ 'ਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਮੰਤਰੀ ਵਾਕਫ਼ ਹੈ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੇ ਮੰਗਾਂ ਵੀ ਕਿਹੜੀ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ! ਗਵਾਂਢੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਅਰਦਾਸ ਇਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਮੈਂ ਤੇ ਤਾਂ ਸੁਣਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਓ। ਤੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ ਨਾ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਏਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਿੰਦਾਂ ਏ ਤਾਂ ਸੁਣ - ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬਲ ਰਹੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਵੇਗੀ, ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਸੜਿਆ ਲੱਗਣੋਂ ਹਟ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਝੁਮਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਹੀ ਵੰਡਦਾ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਮੰਗ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈ, ਖੋਰੇ ਤੇਰੀਆਂ ਸਭ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਵਣ।”

ਹਰਚੇਵਾਲ, ਗੁਰਦ
7087669484

ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਜੋ ਪਾਟੀਆਂ ਗਏਲੀਆਂ* ਨੂੰ ਟਾਕੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਸੀਣਾ ਜਾਣਦੀਆਂ

ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਜੋ ਪਾਟੀਆਂ ਗਏਲੀਆਂ ਨੂੰ
ਟਾਕੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਸੀਣਾ ਜਾਣਦੀਆਂ
ਜੋੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਲੋਗਤਾਂ 'ਤੇ ਤੰਦਾਂ ਵਿਚਲੀ ਤਿੜਕ ਨੂੰ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਤਿੜਕ ਨੂੰ

ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਗੰਢ-ਤੁੱਪ ਲੈਂਦੀਆਂ
ਉਹ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ
ਜੋ ਸੂਈ ਦੀ ਨੋਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦੀ ਚੋਭ ਲਾਉਂਦੇ
ਜਿਆਸਤੀ* ਕਰਦੇ, ਇਹ ਲੋਲੋ-ਪੋਪੋ ਨਾਲ ਲੁਭਾਅ ਲੈਂਦੀਆਂ
ਅੱਕਿਆ-ਬੱਕਿਆ ਮਨ *ਜ਼ਿਆਦਤੀ

ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਹ ਰਗ 'ਚ ਵਸਦੇ ਪੇਕੇ ਘਰੋਂ
ਚੁੰ ਦੇ ਰੇਸ਼ੇ ਵਰਗੇ ਕੋਮਲ, ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਨਿੱਘੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ
ਪੀਡੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ-ਸੁੱਚੀਆਂ ਗੱਠਾਂ ਦੇ ਦਮ-ਖਮ ਸਦਕਾ
ਹੰਢਣਸਾਰ ਬਣਾਅ ਲੈਂਦੀਆਂ
ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਲੰਗਾਰ

ਕਾਣਸੂਤ ਪੱਧਰ ਕਰ ਦਾਬਾਂ ਲਾ ਰੱਖਦੀਆਂ
ਰੀਝਾਂ ਨੂੰ ਰਿੜਕ, ਰੋਜ਼ ਦਾ ਰੇੜਕਾ ਮੁਕਾਉਂਦੀਆਂ
ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕੇ ਥਾਣੀ ਲੰਘਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦੀਆਂ
ਪਰ ਬਿੜਕ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦੀਆਂ

ਸਗੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਿੱਘੀ ਹੰਢਣਸਾਰ ਰਜਾਈ ਵਾਂਗ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ
ਇਹ ਪਾਟੀਆਂ ਗਏਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਣਾ ਜਾਣਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਮੇਰੀ ਰਹਿਤਲ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ

ਜ਼ਹਿਮਤ ਭਜਾਉਂਦੇ, ਰੱਬ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦਵਾਉਂਦੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਨਿਹਮਤ ਨੂੰ
ਮੇਰਾ ਲਾਲ, ਸੱਚਾ 'ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸਲਾਮ !

ਸੋਨੀਆ ਪਾਲ

ਵੁਲਵਰਹੈਪਟਨ

*ਗਏਲੀ - ਫਕੀਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਤੇ ਲੈਂਦੇ, ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵੀ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਜਪ ਤਪ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦੀ। ਨਾ ਰਜਾਈ, ਨਾ ਤਲਾਈ। -ਸੰ.

ਭਾਲੂ ਦੀ ਬਰਥਡੇ ਪਾਰਟੀ

ਨਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਨੁੱਕਰ

ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੈ ਸੱਦਿਆ ਉਸਨੇ
ਭਾਉ ਭੂਰੇ ਭਾਲੂ ਨੇ ??
ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੈ ਪਾਰਟੀ
ਜਨਮਦਿਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ!

ਚੂਹਾ ਬੈਠਾ ਫੜ ਕੇ ਕਾਂਟਾ,
ਖਰਗੋਸ਼ ਗੱਲੀਂ ਗਾਲੁੜ ਨਾਲ
ਲੱਗਾ..ਕਹਿੰਦਾ, ਓ ਬਈ!
ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਗਾਉਣਾ ਸੀ
ਉਹ ਯੂ ਯੂ ਵਾਲਾ ਗੀਤ?
ਲਓ ਬਈ,
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਾ ਆਵੇ ਗੀਤ!
ਗੀਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੇਕ ਨਹੀਂ
ਮਿਲਣਾ, ਇਹੋ ਕਰੇ ਭੈਭੀਤ!

ਆਓ ਚਲੋ ਅਸੀਂ ਹੀ
ਗਾਵੀਏ- ਹੈਪੀ ਬਰਥਡੇ ਟੂ ਯੂ,
ਭਾਉ ਭਾਲੂਆ,
ਹੈਪੀ ਬਰਥਡੇ ਟੂ ਯੂ!
ਲੱਭੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਹਿਦ

SadekaJtomaneng

ਚੱਟਣ ਨੂੰ, ਹੈਪੀ ਬਰਥਡੇ ਟੂ ਯੂ!
ਦੇਂਦਾ ਰਹੇਂ ਤੂੰ ਪਾਰਟੀ ਸਾਨੂੰ!
ਹੈਪੀ ਬਰਥਡੇ ਟੂ ਯੂ!

- ਪੁਨਮ ਸਿੰਘ

“ਲੈ, ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਪਹੁੰਚ ਤਾਂ ਰਹੇ ਨਹੀਂ,” ਬਲਦ ਨੇ
ਕਿਹਾ, ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਔਖਾ ਹੋ ਕੇ।
“ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਨਾ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਕਰ। ਬੱਸ ਖਲੋਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਚੱਲੀ ਜਾਣਾ ਹੈ,” ਖਰਗੋਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਲਈ oxherdboy ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ
ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਸੰ.

ਬਹਾਦਰ ਲਾਲੜੀ

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਜੀਵ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਫ਼ਾਲਤੂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਵਿਗਿਆਨ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ 'ਫ਼ਾਲਤੂ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ! ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਜੀਵ ਦੀ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੈ।

ਨੰਨੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਮੰਮੀ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਅ ਰਹੇ ਸਨ: “ਹਰੇਕ ਕੀੜਾ, ਚੂਹਾ, ਮੱਕੜੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਭੋਜਨ-ਲੜੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਭੋਜਨ-ਲੜੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ .. ਜੇ ਕਿਸੇ ਭੋਜਨ-ਲੜੀ ਦੇ ਇਕ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਲੜੀ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਏਗਾ, ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਉ, ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ 'ਤੇ...” ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੈ।

ਪਰ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਚੂਹੇ, ਭੱਬੂ, ਮੱਕੜੇ, ਮੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਛਿਪਕਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ!

ਬੇਸ਼ਕ ਅਸਲੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨੰਨ੍ਹੇ ਬੱਚੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਕੀੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਜਾਏ। ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੀੜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਕਾਕਰੋਚ ਵਿਚਾਰੇ 'ਚੱਪਲ' ਨਾਲ ਸਾਂਭੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚੂਹਿਆਂ ਲਈ ਚੂਹੇਦਾਨੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੱਕੜੀਆਂ ਝਾੜੂ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕੀੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ-ਬਾਰੀਆਂ ਬੰਦ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛਿਪਕਲੀਆਂ

ਵੀ ਝਾੜੂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨੰਨੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਚੂਹੇ ਅਤੇ ਛੁੱਦਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ, ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਚਿਪਚਿਪੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਲੇਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚੂਹਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ 'ਤੇ ਚਿਪਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਪਰ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਵਰਤੋ। ਫੇਰ ਵੀ, ਪਾਪਾ ਇਹ ਵਰਤਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ... ਫੇਰ ਇਕ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਪਾ ਦਾ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬਦਲ ਗਿਆ।

ਹੋਇਆ ਇਹ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਮੇਨ ਗੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ, ਜਿੱਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਥਾਂ ਹੈ, ਪੌਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਗਮਲੇ, ਕੂੜੇਦਾਨ, ਸਕੂਟਰ, ਮੋਟਰਸਾਇਕਲ ਅਤੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਸਾਈਕਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਛੁੱਦਰ ਨੇ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਈ। ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਰਾਤ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਵਾਹਵਾ ਰੌਲਾ-ਰੌਪਾ ਪਾ, ਗਮਲਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲੁੱਕ ਜਾਂਦੀ। ਰੋਜ਼ ਰਾਤ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਬਿੱਲੀ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ।

ਯਾਨੀ ਛੁੱਦਰ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। “ਜੇ ਇਹ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਖਿਲਾਰਾ ਪਾਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਨਿੱਕੀ ਨੰਨ੍ਹੀ ਦੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਦੇ ਦੰਦੀ ਵੱਢ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ...” ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਪਾਪਾ ਅਤੇ ਮੰਮੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਸੋ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਇਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਛੁੱਦਰ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ।

ਪਾਪਾ ਚੂਹੇ ਫੜਨ ਵਾਲੀ ਚਿਪਚਿਪੀ

ਪਲੇਟ ਲੈ ਆਏ! ਸੋਚਿਆ, ਛੁੱਦਰ ਆਵੇਗੀ...ਗਮਲਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਖਰੁਦ ਪਾਉਣ ਜਾਵੇਗੀ...ਓਥੇ ਪਲੇਟ ਹੋਵੇਗੀ! ਸੋ ਪਲੇਟ ਉੱਤੇ ਬਿਸਕੁਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਟੁਕੜੇ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਮਲਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ...ਜਦਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ 'ਪੇਟ-ਪੂਜਾ' ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਮਸਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਏਧਰ ਓਧਰ ਭੁੜਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਏਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਛੁੱਦਰ ਲਈ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਸੱਚ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਿਸਕੁਟਾਂ ਦਾ ਉੱਕਾ ਈ ਲਾਲਚ ਨਾ ਕੀਤਾ... ਅਤੇ ਚਿਪਚਿਪੀ ਪਲੇਟ, ਸਵੇਰੇ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਈ ਸੀ।

ਪਾਪਾ ਨੇ ਸੁਝਾਇਆ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਏਥੇ ਈ ਪਿਆ ਰਹਿਣ ਦਿਉ। ਮੰਮੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਖੈਰ, ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਓਸ ਚਿਪਚਿਪੀ ਪਲੇਟ ਬਾਰੇ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਮੰਮੀ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਣਾਅ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਹਰ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਆਏ ਤਾਂ ਗਮਲਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਛੁੱਦਰ ਹੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੰਮੀ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਾਪਾ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਚਿਪਚਿਪੀ ਪਲੇਟ ਗਮਲੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਈ ਸੀ, ਜੋ ਅਜੇ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ- ਪਰ ਗਮਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਕੁਝ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਦਿਸਿਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਪਾਪਾ ਦਫਤਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਸੀ ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਏ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਨੰਨ੍ਹੀ ਨੇ

ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਖੋਜ ਬੀਨ ਕਰਨ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਈ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਨੱਠਦੀ ਅਤੇ ਚੀਕਦੀ ਹੋਈ ਵਾਪਸ ਅੰਦਰ ਭੇਜੀ ਆਈ - "ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਲਾਲਤੀ ਹੈ... ਪੀਲੀ ਚੁੰਝ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ... ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਉਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ।"

ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਭੱਜੇ। ਲਾਲਤੀ ਹੁਣ ਕਾਰ ਥੱਲੇ ਲੁਕ ਗਈ ਸੀ। ਮੰਮੀ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਥੱਲੇ ਵੇਖਿਆ, "ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਏ।"

ਮੰਮੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਦਾਲ ਦੇ ਦਾਣੇ ਕਾਰ ਨੇੜੇ ਰੱਖੇ। ਪਰ ਲਾਲਤੀ ਇਹ ਖਾਣ ਲਈ ਨਾ ਆਈ।

ਹਾਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਫੇਰ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਹੁਣ ਲਾਲਤੀ ਪੌੜੀਆਂ ਵੱਲ ਪੁੱਜ ਗਈ ਤੇ ਟੱਪ ਟੱਪ ਕੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਉਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉੱਪਰੋਂ ਹਨੇਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜੇ ਲਾਲਤੀ ਪੌੜੀਆਂ ਵੱਲ ਹੀ ਲੁਕੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮਾਣੇ ਬਿਲੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਮਾਣੇ ਤਾਂ ਹਰ ਰਾਤ ਪੌੜੀਆਂ ਵੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਪਾਪਾ ਨੇ ਲਾਲਤੀ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉਤਰਨ ਲਈ

ਪੁਚਕਾਰਿਆ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਟੱਪ ਟੱਪ ਕੇ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ, ਕਾਰ ਥੱਲੇ ਵੜ ਗਈ।

ਮੰਮੀ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਚੀਕੇ, "ਇਸ ਦੇ ਖੰਭ ਤਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨੇ!" ਅਤੇ ਮੰਮੀ ਨੇ ਪਾਪਾ ਵੱਲ ਕੁਝ ਗੱਸੇ ਨਾਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਲਾਲਤੀ ਨੇ ਚਿਪਚਿਪੀ ਪਲੇਟ ਤੋਂ ਬਿਸਕੁਟ ਖਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੰਭ ਫੜਫੜਾਏ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਖੰਭ ਗੂੰਦ ਨਾਲ ਚਿਪਕ ਗਏ ਹੋਣਗੇ।"

ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਖੰਭ ਖੋਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਉੱਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ। ਮੰਮੀ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਾਪਾ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਮਾਸੂਮ ਜੀਵ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਾਪਾ ਵੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਪਾਪਾ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਖੰਭਾਂ ਉਤੇ ਤੇਲ ਲਗਾ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਖੰਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣ।" ਤੇਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਪਰ ...ਲਾਲਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿਓਂਤ ਬਾਰੇ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ! ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਤਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਲੁਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਉਦਾਸ ਹੋ

ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਆਪੇ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਲੱਭ ਲਵੇਗੀ।

ਤੇ ਓਧਰ, ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਲਤੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਏਨਾ ਡਰ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਗੇਟ ਖੁੱਲ੍ਹਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਦਲ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵੱਧ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ 'ਮਨ੍ਹਾਂ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਨੂੰ, ਪਰ, ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਣੇ ਰੋਜ਼ ਰਾਤ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਲਾਲਤੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ- ਇਹ ਉੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ ਸੋ ਮਾਣੇ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚੇਗੀ। ... ਅਖੀਰ ਉਹ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੀ ਹੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

ਪਰ ਲਉ... ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪਲ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਚਿਰੇ ਨਿਕਲੇ।

'ਸਮਾਰਟੀ' ਆਪਣੇ ਦੋ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ! ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਕੁੱਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਟਪਸੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਲਾਲਤੀ ਜਿਉਂ ਹੀ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਪਾਪਾ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾਇਆ। 'ਸਮਾਰਟੀ' ਵੈਸੇ 'ਤੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਬੀਬਾ ਕੁੱਤਾ ਸੀ; ਕਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੇ ਲਾਲਤੀ ਨੂੰ 'ਖਾਣਾ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ- ਉਹ ਤਾਂ ਬਸ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੋਏਗਾ।

ਸਭ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੁਣ ਲਾਲਤੀ

ਗਏ - ਜੇ ਇਹ ਇੱਥੇ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮਾਣੇ ਬਿਲੀ ਇਸਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵੇਗੀ। ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਗੇਟ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ

5 ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ- ਕਿ ਬੱਚਾ ਤਾਲਮੇਲ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੈ?

@create_kids_edu

ਦੇ ਬਚਾਅ ਵੱਲ ਸੀ। ਮਾਣੇ ਕੋਲੋਂ ਬਚੀ ਲਾਲੜੀ ਹੁਣ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੀ।

ਲਾਲੜੀ ਫੁਦਕ ਫੁਦਕ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਥੇ ਆੜੂ ਦਾ ਦਰਖਤ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਲਾਲੜੀ ਆੜੂ ਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ 'ਤੇ ਏਨੀ ਉੱਚੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਕੁੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਬਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਲੁਕੀ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਇਸ ਪਿਆਰੀ ਲਾਲੜੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦੋ ਦਿਨ ਲਾਲੜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਈ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ, ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ, ਧੁੱਪੇ ਬੈਠੀ ਲਾਲੜੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਖਿੜ ਗਏ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆੜੂ ਦੇ ਦਰਖਤ ਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਬਨੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਸਨ। ਲਾਲੜੀ ਦਰਖਤ ਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਤੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਛੱਤ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ।

ਲਾਲੜੀ ਦਾ ਇਕ ਖੰਭ ਲਗਭਗ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਛਲਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉੱਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਰ ਦੇ ਜਾਮਣੂ ਦੇ ਦਰਖਤ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਓਥੇ ਨੰਨ੍ਹੀ ਤੋਂ ਵੀ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਲਾਲੜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਿਸੇ ਨਾ ਵੇਖਿਆ। ਇਹੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਖੰਭ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ, ਉਸ ਗੁੰਦ ਵਾਲੀ ਚਿਪਚਿਪੀ ਪਲੇਟ ਨੂੰ, ਨੰਨ੍ਹੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ।

ਇਸ ਪਿਆਰੀ ਬਹਾਦਰ ਲਾਲੜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਬਕ ਸਿਖਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ!!

ਹਰ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ, ਭਾਵੇਂ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ, ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ-ਮੰਨਿਆ-ਕਬੂਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸਦੀ ਡੂੰਘੀ ਤਾਘ ਅਤੇ ਖੋਹ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਵਿਖਾਲਾ ਪਾਉਣਾ ਇੱਕ ਢੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਹਤਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕਰਾਉਣ ਦਾ।

ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ ਜਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਨਿਯਮ ਤੋੜ ਕੇ, ਅਕਸਰ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਅਤੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਲੱਭਣ ਦਾ ਤਰਲਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਚੰਬੜਨਾ ਅਤੇ ਵਿੱਛੜਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋੜ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣੀ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਦੀ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮਾਰਾ ਮਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤੌਰ ਤਰੀਕਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਲ ਵੀ, ਇਹ ਦੱਸ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲੋੜਾਂ ਹਨ ਜੋ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਧਿਆਨ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ।

@terryunyan

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ - 5 ਇੱਕ ਅਣਸੋਚਿਆ ਬਚਾਅ-ਰਾਹ!

ਐਮਿਲੀ ਸ਼ਮਾਲ, ਅਮਾਂਡਾ ਟੌਬ, ਸ਼ਾਲਿਨੀ ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ ਭਗਤ, ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼

ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਅਜੀਬ ਗੁੰਝਲ ਵੇਖੋ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਰਦਪ੍ਰਧਾਨੀ ਦੇ ਦਮਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਰਾਹ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ।

ਨਸਰੀਨ ਪਰਵੀਨ, 20, ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਭੱਜ ਗਈ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਆ ਗਿਆ।

ਭੱਜ ਕੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜਣਾ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਜਿਊਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੁਝ ਲੱਭਣਾ-ਕਰਨਾ ਦੂਜੀ। ਅਤਿ ਦੇ ਮੌਸਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਪਰਦੂਸ਼ਣ। ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੇ ਅਵਾਰਾ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੁੰਡੇ।

ਨਸਰੀਨ ਨੂੰ BUDS ਕੇਂਦਰ ਲੱਭ ਪਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਿਨਾ-ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਰਾ ਚਲਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਉਸ ਵਰਗੀਆਂ ਹੀ ਜਵਾਨ, ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਮੁਟਿਆਰ ਸਾਬਣਾਂ। ਅਤੇ ਬਿੰਦੂ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕਾ ਵੀ, ਜੋ ਸਾਂਭਦੀ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਵੀ ਸੀ। 10ਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਨਸਰੀਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੈਸਾ ਦੇਣੋਂ ਮਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਬਿੰਦੂ ਨੇ ਇੱਕ ਭਲਾਈ ਸੰਸਥਾ ਲੱਭ ਹੀ ਲਈ ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਫ਼ੀਸ ਤਾਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਨਸਰੀਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰ ਕੇ ਜੋੜ ਲੈਂਦੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਸਰੀਨ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਇਹ ਤਾਕਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸੁਫ਼ਨੇ ਦੇਖੇ। ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਤਸੱਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹੈ। "ਬਿੰਦੂ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।"

BUDS ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੱਕੋ ਨੱਕੋ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਹਤਾਸ਼ਾ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਪਿਤਾਸ਼ਾਹ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਨਕੇਲਾਂ ਬਾਰੇ।

ਮੈਂ ਕੁੜੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ/ ਤਾਂ ਆਓ ਦਿਖਾਵਾਂ/ ਕਿ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ-ਜੇ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ/ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਖ਼ਾਂ ਦੱਸਣਗੀਅਘ ਮੇਰੇ ਤਾਕਤ/ ਜੇ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ/ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵੇਖੋ ਮੇਰੇ ਹਾਲ, ਫਿਰ ਦੱਖੋ ਕਿੰਨੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਮਾਲ।
- ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਨਸਰੀਨ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਮਿਲੀ।

"ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪੈਸੇਵਾਲੇ ਘਰ ਜੰਮੀ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਕੋਲ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਮੌਕੇ ਹੋਣੇ ਸਨ- ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ਦਿਮਾਗ਼ ਬਹੁਤ ਹੈ," ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਜਸਮੀਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। "ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਨਸਰੀਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ।"

ਪਰ ਨਸਰੀਨ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਹੋਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਇੱਕ ਬਹਿਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਦਿਨ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿੰਦੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੌਂਸਲਾ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ। "ਉਸ ਨੇ ਕਹਿਣਾ," ਨਸਰੀਨ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, "ਰੋਟੀਚਾਹੀਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰ, ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ।" ਨਸਰੀਨ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਘੰਟਾ ਘੰਟਾ ਵੀ ਬਿੰਦੂ ਨਾਲ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਰੋਂਦੀ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਕਿਸੇ ਕਿੱਤੇ ਲਈ ਵੀ ਉਸ ਕੋਲ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ

photos Saumya Khandelwal

ਨਸਰੀਨ ਪਰਵੀਨ, 20, ਹਰ ਹਾਲ ਆਪਣਾ ਸੁਫ਼ਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ

ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਕਾਲ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਪੈਸਾ ਏਨਾ ਘੱਟ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਏਨਾ ਮਾੜਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਲਾਈ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸ਼ਨ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਸੁਫ਼ਨਾ ਸਇੰਕ ਫ਼ੈਸ਼ਨ ਬੁਟੀਕ ਖੋਲ੍ਹਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਣਾ। ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਹੀ ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ।

ਆਰਿਫ਼ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਿੱਘੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਨਸਰੀਨ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੱਲੇਗੀ, ਤਾਂ ਓਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੁਟੀਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

ਮਰਦਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਯੁਗ ਦਾ ਮਰਦ ਉਸ ਖਾਤਰ ਮਰਦਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ਕ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਹੋਵੇ ਉਹ ਇਹ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਸਰੀਨ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਆਰਿਫ਼ ਦੀ ਮਾਂ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀ ਨਾਰੀ, ਵੀ ਨਸਰੀਨ

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ - 5 ਇੱਕ ਅਣਸੋਚਿਆ ਬਚਾਅ-ਰਾਹ!

ਐਮਿਲੀ ਸ਼ਮੱਲ, ਅਮਾਂਡਾ ਟੋਬ, ਸ਼ਾਲਿਨੀ ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ ਭਗਤ, ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼

ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀ ਸੀ। ਆਰਿਫ਼ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਨਸਰੀਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਸਰਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਏਗੀ- ਉਸ ਦਾ ਸੁਫ਼ਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ।

ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਚਾਰ ਫ਼ੀਸਦ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਲਾੜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਰ ਆਪ ਚੁਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਸਰੀਨ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਰਿਵਾਇਤ ਤੋੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਕਸਰ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੇ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਸਰੀਨ ਅਤੇ ਆਰਿਫ਼ ਨੇ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨਾਅ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ, ਆਰਿਫ਼ ਦੇ ਮਾਪੇ ਕਾਫ਼ੀ ਛੇਤੀ ਮੰਨ ਗਏ ਸੀ। ਨਸਰੀਨ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੋਰ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲੱਭਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਨਸਰੀਨ ਨੇ ਇੱਕ ਨਾ ਮੰਨੀ।

ਨਸਰੀਨ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਆਰਿਫ਼ ਨੇ ਕੱਪੜਾ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਲੱਭਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਣਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੋ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਵੇਚ ਕੇ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਲੈਣ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਨਸਰੀਨ ਆਪਣੀ ਬੁਟੀਕ ਪਾ ਲਏਗੀ। (ਨਸਰੀਨ ਨੇ ਸੰਗ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਬੁਟੀਕ ਦਾ ਨਾਮ “ਡੀਮਜ਼” (ਸੁਫ਼ਨੇ) ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ!)

ਅਖੀਰ ਨਸਰੀਨ ਨੇ ਮਾਪੇ ਮੰਨ ਗਏ, ਅਤੇ ਨਸਰੀਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਦਲ ਗਈ।

ਹੁਣ ਨਸਰੀਨ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਡਰੀ ਡਰੀ ਔਲੂਤ ਮੁਟਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਕੁਝਮਾਈ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਨਸਰੀਨ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੇ। ਬਿਨਾ ਸਿਰ ਢਕੇ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਫਿਰਦੀ, ਅੱਖਾਂ ‘ਤੇ ਮੋਕਅਪ ਲਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਲਾਲ ਲਿਪਸਟਿਕ ਵੀ। ਚਮਕਦਾਰ ਕਾਂਠੇ ਅਤੇ ਮਾਪ ਦਾ ਫਿੱਟ ਕਰਾਇਆ ਕੁਝਤਾ ਪਹਿਨਦੀ, ਜੀਨ

ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਸੈਂਡਲ ਪਹਿਨਦੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਭਰਾ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਇਕੱਲੀ ਤੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ। ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਮੰਗੋਤਰ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਆਰਿਫ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ, “ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜ਼ਾਦੀ ਖੋਹੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਅਣਖ ਲਈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਝੱਟ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਵਾਲੀ ਨਸਰੀਨ ਬਣਨ ਦੇ ਲਈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।”

ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸੀ ਕਿ ਆਰਿਫ਼ ਦੇ ਮਾਪੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੋਟਾ “ਹੱਕ ਮਿਹਰ” ਵਾਂਗ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਆਰਿਫ਼ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰਹਿਣ ਚਲੀ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ ਵਾਅਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਮਦਦਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਿਆਲੂ ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਣਚਾਹੀ ਮੰਗਣੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ, ਅਧਿਆਪਕਾ ਨੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ...ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਆਪਣੇ ਹਾਣਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਇਹ ਮੌਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਸਭ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਹੋਏਗਾ। ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਵੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਜੋਖਮ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੁਟੀਕ ਦੀ ਗਾਹਕੀ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਰ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ। ਨਸਰੀਨ ਦੇ

ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬਚਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਸੜ ਗਿਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ ਸੀ, ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਤੁਹਫ਼ਿਆਂ ਦੇ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਵਿਓਂਤਾਂ ਬਨਾਉਣ ਲੱਗੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਸਰੀਨ ਭੱਜੀ ਸੀ! ਨਸਰੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਨਸਰੀਨ ਦਾ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਹ ਛੇਤੀ ਕਰਾ ਲਏਗੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਾਪਸ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਏ!

ਅੱਜ ਤੱਕ ਨਸਰੀਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮਣਵਾਉਂਦੀ ਆਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਹੀਲਾ ਕਰ ਲਏਗੀ! ਉਹ ਵਿਆਹ ਛੇਤੀ ਕਰਾਅ ਲਏਗੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਸਵੰਦ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁਫ਼ਨੇ ਝਲਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-

ਜੇ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ/ ਮੈਂ ਕੋਮਲ ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ / ਤੇ ਮੇਰੇ ਸੁਫ਼ਨਿਆਂ ‘ਤੇ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਨਾ ਲਾਓ/ ਮੈਂ ਉੱਡਣ ਲਈ ਬਣੀ ਸੀ/ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਖਲੋਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ/ ਪਿਆਰੀ ਦੁਨੀਆ, ਮੈਂ ਕੁੜੀ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੋੜ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਥਾਪੀ ਮੰਗਦੀ ਫਿਰਨ ਦੀ/ ਮੈਂ ਕੁੜੀ ਹਾਂ/ ਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ/ ਆਓ ਦਿਖਾਵਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ , ਕਮਾਲ।

ਰੇਡੀਓ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ (ਸੀਜ਼ਨ 2, ਐਪੀਸੋਡ 3) ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਜਾਓ-2

ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ

‘ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਜਾਓ-’ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੀ ਸੀ ਤਨਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ ਮੈਨੂੰ। ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਬੋਲਡ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਸੈਂਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਸੈਂਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਕਹਾਣੀਆਂ- ਬੋਲਡ। ਮਤਲਬ ‘ਡੈਡਲਾਈਨ’ ਵਰਗੀ ਬੋਲਡ ਨਹੀਂ ਸੀ।

‘ਹੈਪੀ’ ਸੀ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਪੁਲਸੀਏ ਬਾਪ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿਣੇ ਪਏ ਸਨ। ਬਲਦੀਆਂ ਸਿਗਰਟਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ‘ਤੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਕੀ ਕੁਛ ਹੋਇਆ ਉਹਦੇ ਨਾਲ, ਏਨਾ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮਰ-ਮਰਾਅ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਬੱਚੇ ਤੇ ਮਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਹੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ! ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਧੀ ਤੇ ਦੋਹਰੇ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਮਾੜੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਸੁਣਿਆ -ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦੁਜੀ ਥਾਂ ਬਿਠਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਪੰਡਿਤ ਹਨ ਕਾਂਝਲੀ ਦੇ, ਚੰਗੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ, ਵੱਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਛੁੜਾ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਛੋਟੇ ਸਾਰੇ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਵੱਡੇ ਦੇ ਘਰ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਚਲੀ ਗਈ, ਹੈਪੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ।

ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੈਰ ਵੀ ਮਰੋੜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਪਿਉ ਨੇ, ਉਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਵਾਂ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਰਨ ਜਾ ਹੀ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘਰ ਵਿੱਚ।

ਅੱਤਵਾਦ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ‘ਤੇ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਲੋਕ ਸਨ,

ਪੰਡਿਤ। ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਧਾਵਾ ਬੋਲਿਆ ਅੱਠ ਦਸ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ। ਪਹਿਲਾ ਹੁਕਮ ਖਿਲਾਉਣ ਪਿਲਾਉਣ ਦਾ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਨੂੰਹਾਂ ਨੇ ਫਟਾਫਟ ਰੋਟੀ ਬਣਾਈ, ਖਿਲਾਈ। ਸੋਚਿਆ ਹੁਣ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਅਗਲਿਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਕੱਢ ਲਈਆਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜਿਹੜੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈਪੀ ‘ਤੇ ਪਈ, ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਡਰ ਤੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੋਟੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸਨੂੰ -ਹੱਥ ‘ਤੇ ਰੱਖੀ ਰੋਟੀ ਅਚਾਰ ਨਾਲ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ, ਜਦੋਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਆਏ। ਬੁਰਕੀ ਨਾ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਨਾ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ, ਪਿਘਲ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੈਪੀ ਨੂੰ ਤੁੜੀ ਦੇ ਕੋਠੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਓਧਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤੇ- ਹੈਪੀ ਬਚ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ, ਜਿਹੜੀ ਸੁਨਾਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਕੋਈ ਫਿਲਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਦੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਮਾ ਜੀ ਸਿਨੇਮਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਟਿਕਟ ਖਿੜਕੀ ‘ਤੇ ਡਿਊਟੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਟਿਕਟ ਫਿਲਮ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਸਾਂ, ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਜਦੋਂ ਗਾਉਂਦੀ ਸੀ, “ਬਹਾਰੇ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਭੀ ਸਵਾਰੋ” ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕੀਲੀ ਹੋਈ, -ਤੇ ਜੀਹਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਾਲ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਬਣਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ!! ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਭੈਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ, ਦੇਖਣਾ ਕੀ -ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਕੜ ਟੁੱਟ ਗਏ

ਤੇ ਉਹਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਚੁੰਮ ਕੇ ਅਧਮੋਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਹਿਲਾਅ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਅਤੇ ਅੱਜ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਹਾਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਦੇ ਘਰ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ‘ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਛਾਪ ਸਕਦਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ, ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਜਾਓ’ - ਤੇ ਮੈਂ ਪੁਨਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ‘ਗਈ’ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੈਪੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ?”
“ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਛਪ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾਂ”

“ਹੋਰ”
“ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾਂ”
“ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਤਾਂ ਲਵੋਗੇ ਨਹੀਂ”
“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ, ਵਧੀਆ ਲਿਖਦੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ”

ਮੈਂ ਮੁੱਢੇ ‘ਤੇ ਆਈ- “ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਈ ਕਹਾਣੀ ਮੇਰੀ”
“ਕਾਰਨ ਸੀ ਉਹਦਾ”
“ਯਾਦ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ?”
“ਹਾਂ” ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਮਕਾਅ ਕੇ ਕਿਹਾ, “- ‘ਬੰਦੂਕਾਂ ਵਾਲੇ ਮਗਰ ਫਿਰਦੇ ਸੀ ਮੇਰੇ, ਮਰਨਾ ਸੀ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਛਾਪ ਕੇ?’”
ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਆਈ, “ਦੋ ਸਾਲ ਰੱਖੀ ਕਿਉਂ”

“ਆਸਵੰਦ ਸੀ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਰ ਜਾਣਗੇ। ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਸੀ ਏਨੀ ਅੱਛੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾ ਛਾਪ ਸਕਣ ਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਮਿਲੇ ਆ

ਰੇਡੀਓ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ-2 (ਐਪੀਸੋਡ 3) ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਜਾਓ-2

ਗਿਆ।”

ਮੇਰੀ ਚਾਹ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਭਲੀ ਔਰਤ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸੀ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਕਰ ਦੇਣ।

“ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ, ਬੱਸ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ”, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹਿਆ।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਰੇਡੀਓ ਟੀਵੀ ਵਾਲੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ?”

“ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ”

“ਜਾਣਾ ਚਾਹੋਗੇ?”

“ਹਾਂ, ਫੀਸ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ਅੱਜਕਲ੍ਹ”

“ਬਹੁਤ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਮਿਲੇਗੀ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਅਵਾਰਡੀ ਵਾਲੀ, ਹੋਣੀ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ, ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਗੱਲ ਪੁਨੀਤ, ਪਰਮਜੀਤ ਤੇ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਨਾਲ”

ਆਪਣੇ ਲਈ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾਇਆ, ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਦੇ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਸ਼ਿਮਲਾ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ, ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ - ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਫੋਨ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਕਹਿ ਹੀ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਰੇਡੀਓ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਪੁਨੀਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੈਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵੀ ਬੁਲਾਅ ਲਵੇਗਾ।

ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਗੇਟ ਤੱਕ ਛੱਡਣ ਆਏ। ਬਾਹਰ ਗੱਡੀ ਖੜ੍ਹੀ ਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਏ, “ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ ਚਲੇ ਗਏ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰ ਤੱਕ ਹੀ ਛੱਡ ਆਉਂਦੇ”

“ਮੇਰੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ਇਕੱਲੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਲੱਭ ਲਿਆ, ਆਪਣਾ ਵੀ ਲੱਭ ਹੀ ਲਵਾਂਗੀ”, ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੇਟ ‘ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਗਲੀ ਦੇ ਮੋੜ ‘ਤੇ ਆ ਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹੇ, ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਨਾਲ 13 ਦਸੰਬਰ, 2023 ਕੀਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼:

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ - ਇਹ ਪਲਾਟ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਹਿੰਦ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿੱਚ।

ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ - ਉਰਦੂ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ, ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਪਹਿਲਾਂ?

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ-ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ। ਘਰ ਦੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ, ਪਲਾਟ ਲੈ ਲਿਆ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ! ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੌਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਦਿੱਤਾ- ਕਹਿੰਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚੀ ਐ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਹਿੱਸਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਇੱਕ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚੀ ਸੀ, ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ।

ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ -ਆਏ ਕਦੇ ਇੱਥੇ?

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ-ਦੇਖਣ ਆਏ, ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ, ਇੱਕ ਗਠਰੀ ਸੀ, ਸਮਾਨ ਲਿਆਏ ਸੀ ਪਿੰਡੋਂ। ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਗਠਰੀ ਫੜ ਲਈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨੀਹਾਂ ਭਰ ਲੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਮਕਾਨ ਹੈ। ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ।

ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ - ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ?

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ - 26 ਸਾਲ

ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ - ਨਹੀਂ, ਜ਼ਿਆਦਾ। 33 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਂਟਰੈਕਟ ਭੇਜਦੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਪਤੇ ‘ਤੇ ਭੇਜਦੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ - ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ। ਮੈਂ ਘਰ ਦਿਖਾਇਆ। ਕਹਿੰਦੇ ‘ਘਰ ਤਾਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਕਰਦਾਂ ਹਵਨ’।
ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ - ਫੇਰ ਵਿੱਚ

ਹਵਨ ਆ ਗਿਆ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ‘ਤੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਵਨ ਕਰਾਉਣ ਜਾਇਆ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ)।

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ -ਕਹਿੰਦੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ‘ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਲਿਆ’, ਨਾਲ ਆਪ ਬਹਿ ਗਏ (ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ)

ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ - ਤੁਸੀਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਬਹੁਤ ਅੱਛੀਆਂ (ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ)

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ - ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਲਿਟਰੇਚਰ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਕਮਾਇਆ, ਅਵਾਰਡਾਂ ਸਮੇਤ। ਪੈਸਾ ਅਜੇ ਵੀ ਆਈ ਜਾਂਦਾ। ਇੱਕ-ਮੁਸ਼ਤ ਰਾਇਲਟੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਇਲਟੀ ਲਏ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਛਪਵਾਈ।

ਦੇਵਿੰਦਰ ਮਹਿੰਦਰੂ - ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ? (ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ) ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਮੰਗਣ ਲੱਗੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ (ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ)

ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ -ਕੀ ਕਰਨੇ ਪੈਸੇ। ਐਡਾ ਘਰ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੈ, ਪੋਤੇ ਦੀ ਐਨੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਹੈ....

<https://fb.watch/q0f83-P5wp/?imbextid=iNf5oz>

ਉਹ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ....

ਚੈਪਟਰ 3

ਨਵੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਿਤਾਬ

ਡਾ. ਉਮਾ ਤ੍ਰਿਲੋਕ

ਅਨੁਵਾਦ: ਪੁਨਮ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਟੁਰ ਜਾਣ ਦੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਇਮਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼-ਰੌਂ ਵਿਚ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਆਪਣੇ ਸਾਦੇ ਕੁਤਤੇ-ਪਜਾਮੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸੀ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ਰੁੱਝ ਦੇ ਦਬਾਅ ਵਾਲੀ ਦੇਸੀ ਜੈਕਟ ਪਹਿਨੀ ਸੀ।

ਅਜੇ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਹ ਪੁੱਛੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਉੱਤੇ ਮੇਰੀ ਛਪ ਰਹੀ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਪਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਅਟੈਚੀ ਵਿਚ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ-
“ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਚੱਲੇ ਓ?”

ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ- “ਹਾਂ।
ਅਸੀਂ ਨੈਨੀਤਾਲ ਚੱਲੇ ਹਾਂ।”

“ਅਸੀਂ???”- ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਸੀ-
“ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਤੇ ਮੈਂ।”

“ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ???”

“ਹਾਂ.....ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ.....ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂਗਾ?”

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਲਈ ਨਿੱਘੀ ਸ਼ਾੱਲ ਲੈਣ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮੋਤੀਆ ਰੰਗ ਦੀ ਊਨੀ ਸ਼ਾੱਲ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾੱਲ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾ ਇਹ ਅਟੈਚੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਲਈ।

ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗ ਸਿਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਬੁਦਬੁਦਾ ਰਹੇ ਸਨ, “ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪਏਗੀ ਨੈਨੀਤਾਲ ਵਿਚ। ਨਵੰਬਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਠੰਡ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।”

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਅਤੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੋਇਆ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ- “ਉਮਾ, ਉਸ ਨੇ ਨੈਨੀਤਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਲਿਜਾਣ ਦਾ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਅਜੇ ਮੌਸਮ ਏਨਾ ਠੰਢਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਠੰਢ ਵਿਚ, ਪਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜਾਂ ਵਿਚ ਦਰਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ....”

ਕੁਝ ਰੁਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਕਿਹਾ- “ਉਮਾ, ਬਹੁਤੀ ਠੰਢ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਨੈਨੀਤਾਲ ਜਣਾ ਹੈ.....”

ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦਿਆਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਚਾਨਕ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਵਾਪਿਸ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰੀਨ ਪਾਰਕ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੇ ਬਲਦੇ ਸਿਵੇ ਅੱਗੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਉਮਾ, ਮੌਤ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਹਰ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ।”

ਮੈਂ ਬੱਸ ਦੇਖਦੀ ਰਹਿ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਭੂਤ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਅਟੈਚੀ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਠੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਫੇਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, “ਸਾਡੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਬੁੱਕ ਹੈ ਹਲਦਵਾਨੀ ਤੱਕ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਰੁਕਾਂਗੇ। ਓਥੇ ਰਾਤ ਕੱਟਾਂਗੇ...ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ...ਹੈ ਨਾ...ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਲੰਮਾ ਸਫ਼ਰ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕੇਗੀ। ਨਾਲੇ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਹਲਦਵਾਨੀ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ, ਅਸੀਂ ਵੱਧ ਰਹਿ ਲਵਾਂਗੇ। ਉੱਝ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਹਣੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੱਸ ਭੀੜ ਭੜਕੇ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ...ਬੱਸ ਅਸੀਂ ਦੋਏ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਨੈਨੀਤਾਲ ਝੀਲ ਵਿਚ

ਉਹ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ....

ਚੈਪਟਰ 3

ਕਿਸਤੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ।"

ਕੁਝ ਮਿਨਟਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, "ਉਮਾ, ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਜਾਣਾ ਵੀ ਸਿੱਥਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਤਿਤਲੀ ਫ਼ਰਮ ਵੀ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ... ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ, ਭੀਮਤਾਲ ਵਿਚ, ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਤਿਤਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਫ਼ਾਰਮ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਆਏਗੀ ਤੇ ਇਹ ਤਿਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ੂਬ ਮਾਣੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੈ...."

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਹੋਈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, "ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਹੈ ਕਿੱਥੇ?" ਲੇਕਿਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਿਆਰ-ਸੁਫ਼ਨਾ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਟੋਕਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ।

ਮੈਨੂੰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇੱਕ ਆਸ਼ਕ, ਆਪਣੀ 'ਜਿਉਂਦੀ' ਮਹਿਬੂਬਾ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਪਿਆ।

Uma (the writer), and Imroz (the anchor)

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸਸਕਾਰ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨੂੰ ਛੋਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ-
"ਇਮਰੋਜ਼...
ਹੁਣ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ..."

ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਰ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ- "ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ.. ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਹੈ... ਉਹਨੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ..."

ਓਸ ਵੇਲੇ, ਆਸ਼ਕ ਵਾਲੇ ਭਰੋਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ

"ਉਹਨੇ ਜਿਸਮ ਛੱਡਿਆ ਐ।
ਸਾਥ ਨਹੀਂ।"

ਭਾਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਟੈਚੀ ਕੇਸ ਪੈਕ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਈ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ, ਸਿਰਫ਼ ਜਾਨਣ ਲਈ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਚੁੱਕਿਆ,

"ਅਲਕਾ, ਕੀ ਮੈਂ ਇਮਰੋਜ਼ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ?"

"ਉਹ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਨੈਨੀਤਾਲ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।"

ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਥਾਏਂ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ!

ਇੱਕ ਆਸ਼ਕ ਆਪਣੀ

ਮਹਿਬੂਬਾ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜੀ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ,

"ਮੁਹੱਬਤ ਚਲ ਪਤੀ ਜੋ ਯੂੰ
ਹਮਾਰੀ ਰਹਿਗੁਜ਼ਰ ਬਨ ਕਰ,
ਪਕੜ ਕਰ ਹਾਥ ਉਸ
ਪਰੀਰੂਹ ਕਾ, ਅਬ ਹਮ ਭੀ ਹੋ ਗਏ
ਰਕਸਾਨ*।"

*ਨੱਚਣ ਨੱਚਣ ਕਰਦੇ

ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੀਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਮਸਜਿਦ, ਗਿਰਜੇ ਜਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ, ਆਦਿ ਵਿਚ। ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਲੱਭਣਾ ਹੀ ਹੋਏ, ਤਾਂ -ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦੇਖੋ। -ਸੰ.

ਇਮਰੋਜ਼, ਸੰਗੀਤ ਵਰਗੀ ਲੇਖਕਾ ਉਮਾ ਨਾਲ

ਕੈਨੇਡਾ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੁਣਾ ਮੁਲਕ ਹੈ, ਪਰ ਆਬਾਦੀ ਇਹਦੀ ਮਸਾਂ ਬੰਬਈ ਤੇ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਿੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਭਾਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਯੂਰਪ ਦੇ ਹਰ ਮੁਲਕ ਦੇ ਬੇਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕੱਰਰ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵੀ ਚੋਖੇ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੱਕ ਦੇ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ।

ਕੁਈਬੈਕ ਜਾਂਦੇ ਸਾਡੇ ਏਸ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਗਿਣਤੀ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪ ਵਿਚੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਬਹੁਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬੋਲ ਸਕਦੇ। ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਏਸ ਟਾਪੂ ਰੁਪ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਨ, ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੋਣ ਦੀ ਖੋਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਪਿਛਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਰਾਚੀਓਂ ਲਿਵਰਪੂਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਭਾਵੇਂ ਤੱਕਿਆ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਣ-ਮੱਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਸੀ। ਪਰ ਏਸ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਬੇ-ਰਿਸ਼ਤਗੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਅਰਮਾਨ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਰਾਜ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਆਪਣੀ ਸੱਜਣੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ-

“ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਏਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਹੈਂ! ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀਓਂ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਖੋਹ ਅਸਹਿ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ!”

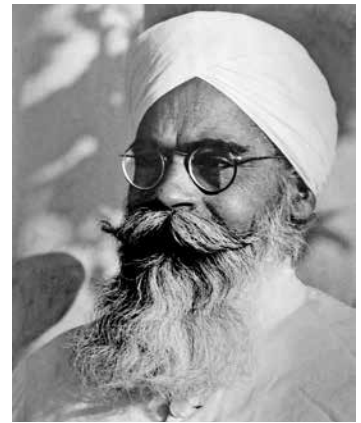
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵੀ ਰਿਵਾਜੀ ਸੂਭ-ਇੱਛਾ ਵਟਾ ਲਿਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਏਸ ਬੇ-ਰਿਸ਼ਤਾ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਸਿਰਫ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਹੀ ਤੱਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਦਮ-ਜ਼ਾਤ ਵੀ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਇੱਕ ਸ਼ਰਾਬ-ਪੀਤੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮਰਦ। ਉਹਦੇ ਪੁੱਛਣ ਉਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਜਿਦ੍ਰੇ ਉਤੇ ਅੱਖਾਂ ਚੌੜੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ- “ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਮਿਸਿਜ਼ ਸਿੰਘ?”

ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਉਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆ। ਮੇਰੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਉਤਾਂਹ ਵੱਲ ਜੁੜਾ ਕੀਤਿਆਂ ਸਵੇਰੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਓਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਾਲ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵੇਖੇ ਹੋਏ।

ਦੁਜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਥਾਂ ਮਿਲੀ, ਇਤਾਲਵੀ ਸਨ। ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਸਨ ਵੀ ਗਾਮੇ ਮਾਝੇ ਕਿਸਮ ਦੇ। ਡਬਲ ਡੈੱਕਰ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਬੰਕਰ ਇੱਕ ਇਤਾਲਵੀ ਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਉਪਰਲਾ ਮੇਰਾ। ਇਹ ਖਰੂਵਾ ਆਦਮੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖੇ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਖ ਦੇਵੇ, “ਸ਼ਾਇਦ ਏਸ ਜੰਟਲਮੈਨ ਨੇ ਮਿਸਟਰ ਜਿਲੱਟ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ।” ਉਹਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਜਿਲੱਟ ਉਸਤਰੇ ਦੇ ਇਜਾਦਕਾਰ ਵੱਲ ਸੀ।

ਸਮੁੰਦਰ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਖਹੁਰਾ ਸੀ। ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾ ਡੈੱਕ ਲਹੂ ਸੱਖਣੀ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣ ਗਿਆ; ਕੋਈ ਏਥੇ ਡਿੱਗਾ, ਕੋਈ ਓਥੇ ਮੂਧਾ ਹੋਇਆ। ਸਮੁੰਦਰ ਬੀਮਾਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਗੋਲੀ-ਲੱਗੇ ਫੱਟਤ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਸਾਵੇ ਪੀਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮੁੰਦਰ ਬੀਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹੀ ਹੋਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਅਫ਼ਰੀਕਨ ਨੀਗਰੋ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਾਣ-ਮੇਜ਼ ਉਤੇ ਲੈ ਗਿਆ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੇ

ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ।

ਇਹ ਸਫਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਸਫਰ ਹੈ। ਸਾਬੀ ਬਹੁਤੇ ਯੂਰਪ ਦੀ ਓਸ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਦ੍ਰੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਛੋਹ ਬੜੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਛੁਰੀ ਕਾਂਟੇ ਨਾਲ ਖਾਣਾ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਤੇ ਕਪੜੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਰਾਤੀਂ ਨੰਗਾ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਉੱਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਦੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਨਰਮਾਈ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਮਤਲਬ ਹੀ ਓਪਰੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਣ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਮੈਂ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਵੇਖੀ, ਜਿਥੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਸਰੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ- “ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਝਾੜੀ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?” ਝਾੜੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹਦਾ ਮੇਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਰਾਹ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਤੇ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਉਤੇ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ- “ਇਹ ਗੰਢ ਕੀ ਹੈ?” ਤੇ ਹੱਸਦਾ ਹੱਸਦਾ ਆਪ ਰਾਹੇ ਪੈ ਗਿਆ।

ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਾਹਿਰਾ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨਿਰੋਲ

ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦੋ ਪੱਧਰ (1919-20)

ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪੁੱਛ ਵਿੱਚ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸੰਕੋਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੰਮ ਆਉਣ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਜੰਗਲ ਵਾਂਗ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਿਵਰਪੁਲ ਦੇ ਇੱਕ ਰੇਲਵੇ-ਕੁਲੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਅਸਬਾਬ ਚੁੱਕਿਆ। ਸਿੱਕਿਆਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਅਜੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਉਹਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਉਹਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਮੰਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੰਦਾ ਜਿਹਾ ਬੋਲਿਆ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸਿੱਕਾ ਰੇਲ-ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਵਗਾਹ ਕੇ ਆਪ ਚੱਲਦਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਕੋਲ ਖੜੋਤੇ ਦੂਜੇ ਕੁਲੀ ਕੋਲੋਂ ਵਾਜਬ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਪੁੱਛ ਕੇ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਰਕਮ ਫੜਾਈ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਲੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੁੜਾਇਆ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਡੀ (ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਦੀ) 'ਭੂਆ ਭੋਲਾਂ', ਝਿਉਰੀ 'ਚਾਚੀ ਮਥਰੋ', (ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਦਾ) 'ਚਾਚਾ ਜਾਨ' ਤੇ ਝਿਉਰ 'ਚਾਚਾ ਈਸਰ' ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਲੀਕਾ ਸਾਡੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।

ਮਨੁੱਖ ਕੇਡਾ ਭੁੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸੁਭ-ਇੱਛਾ ਦਾ! ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਸਾਡੇ ਜਹਾਜ਼ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ, ਮੈਂ ਜੰਗਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਖਲੋਦਾ, ਰੁਮਾਲ ਹਿਲਾਂਦਾ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੂਜੇ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਵੀ ਹਿਲਦਾ ਰੁਮਾਲ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ, ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ ਸਾਫ਼ ਨਾ ਦਿੱਸਦੀ ਪਰ ਰੁਮਾਲ ਦੀਆਂ ਕੰਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫਰਕਦੀ ਸੁਭ-ਇੱਛਾ ਦਿਲ ਦਾ ਕੁਮਲਾਇਆ ਕੰਵਲ ਫੇਰ ਟਹਿਕਾ ਦੇਂਦੀ।

ਕਈ ਦਿਨਖ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਹੀ, ਖਾਣੇ ਵਿੱਚੋਂ,

ਖਾਣ-ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੋ ਆਉਂਦੀ ਜਾਪਦੀ, ਤੇ ਭੁੱਖ ਜੇ ਕਦੇ ਲੱਗਦੀ ਵੀ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਂਦੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿ ਚੰਗੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਫਰਕਦੇ ਰੁਮਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੰਗਲੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ। ਸਾਡੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਮੈਂ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਜਹਾਜ਼ੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜੰਗਲੇ ਨਾਲ ਖਲੋਤੇ ਹੁੰਦੇ। ਓਧਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ, ਕੋਈ ਇਕੱਲਾ ਖੜੋਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਇਕੱਲੀ ਖਲੋਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਸੁਭ-ਇੱਛਕ ਰੂਹ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੁਭ-ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਟਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਕਈ ਮੇਰੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੇਸਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਚੁਭਵੀਂ ਟੋਕ ਮਾਰ ਜਾਂਦੇ। ਸਮਾਂ ਪਹਾੜ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਜੀਅ ਨਾ ਕਰੇ। ਖੁਸ਼ੀ, ਗਮੀ, ਸੁਖ, ਦੁਖ, ਸਭ ਰੋਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੀ ਸਾਬਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਠਿੱਠ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੰਗੀ ਸਾਬਣ ਵੀ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਸੂਕਰ ਸੂਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜਹਾਜ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਸਵੇਰ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਅਸਮਾਨੋਂ ਪੰਘਰੇ ਹੋਏ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮਘਦੇ ਥਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਮੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਤਣੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਧੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਤੇ ਘੋੜੇ-ਗੱਡੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਏਉਂ ਉੱਡਦੀਆਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਉਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਘੂੜੇ ਭੌਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਚੌੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, ਫਾਂਗੇ ਸੋਧੇ ਬ੍ਰਿਛ, ਸੀਸ਼-ਮਹਿਲਾਂ ਵਰਗੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਬਲਾਕ, ਵਗਦੇ ਨੀਲਮ ਦੇ ਗਿਰਦਾ-ਗਿਰਦ -ਕਈਬਕ ਸੁਹਿਰ ਸੁਖੀ ਸੌਂ ਕੇ ਉੱਠੀ ਦੁਲੂਨ ਵਾਂਗ ਮੁਸਕਰਾਂਦੀਆਂ ਅੰਗੜਾਈਆਂ

ਲੈਂਦਾ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰ ਏਥੇ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਅਤਿ ਔਖੀਆਂ ਕੁਝ ਘੜੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਸਤਾਈ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਤੀਜੇ ਦਰਜ ਦੀ ਟਿਕਟ ਲਈ ਸੀ, ਪਰ ਸੌਦਾ ਮਹਿੰਗਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਢੂੰਡਣ ਆਇਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਸੌ ਸ਼ੁਕੀਆਂ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਅਟਕਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਕਈਆਂ ਲਿੰਗ-ਬੀਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਫਾਟਕ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੁਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਰੇ ਉੱਤੇ ਖੜੋਤਾ ਸੰਤਰੀ ਫਾਟਕ ਦੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀਆਂ ਕਈ ਸ਼ਕਲਾਂ ਖੜੋਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਫਾਟਕੋਂ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਝਪਟ ਪਈਆਂ, ਜੀਕਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਲਿਆਇਆ ਸਾਂ। ਗੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਕੇਵੇਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਅਚਾਨਕ ਕੋਈ ਨਵੀਨਤਾ ਲੈ ਆਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ। ਸੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ। ਉਹਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੋਲ ਛੱਡ ਆਇਆ। ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਰੁਕਿਆ ਡੱਕਿਆ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੀ, ਪਰ ਆਹ! ਉਹਦੀ ਬੋਲੀ ਮੈਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸਾਂ! ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹਦੇ ਗਲ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਜਾਵਾਂ। ਨਿਰਾ ਸੁਣਨਾ ਤੇ ਸੁਣੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਕਦੇ ਪੂਰਾ ਸਵਰਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਏਥੇ ਕਈ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਲੋਕ ਡੱਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ- ਕਾਹਲ ਦੋਹੀ ਪਾਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਰੋਟੀ ਚੋਖੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਤਾਸ ਖੇਡਦੇ ਨੇ, ਜੂਆ ਚੱਤੇ ਪਹਿਰ ਮਚਿਆ

ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵੀ ਲੱਖੀਂ ਨੇ!” ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਰ ਆਈ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਓਸ ਵੇਲੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ; ਹਰ ਪਾਸੇ ਦਗੜ ਦਗੜ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਸਾਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹਨਾਂ ਰਾਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਣਹਾਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਬੀਬੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਮੇਡ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ -

“ਤੁਸੀਂ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣੇ?” ਓਸ ਪੁਛਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ “ਹਾਂ” ਉਤੇ ਇਕੱਲੇ ਮੇਜ਼ ਵੱਲ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਗਈ-- “ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮੱਖਣ, ਰੋਟੀ ਤੇ ਆਲੂ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹਾਂ- ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਬੈਠੋ।”

ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵੇਖੇ। ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਡਾਢੇ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਵੈਤੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਵੈਰੀ, ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵੈਰੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵੈਰੀ। ਤਾਸ਼ ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ ਲੜ ਪੈਂਦੇ, ਦੰਦ ਭੰਨ ਦੰਦੇ, ਭੰਨਾ ਲੈਂਦੇ, ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵਗਦਾ ਲਹੂ ਪੁੰਝ ਕੇ ਫੇਰ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ, ਕੁਰਸੀ ਨਾਲ ਕੁਰਸੀ ਲੜਾ ਕੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਛੱਡਦੇ। ਇੱਕ ਅੱਧ ਕਤਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਮੇਡ ਨੇ ਦੱਸੀ।

“ਇਹ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਨਮੂਨੇ ਨੇ।”

“ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ?” -ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ।

“ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਬੜੇ ਨਰਮ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਇੱਕੋ ਅਸੀਂ ਮੇਡਾਂ ਹੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਾਲੂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ ਸੁੱਕੇ ਝੜੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹਰੀ ਕਰੂੰਬਲ ਸਮਝਦੇ ਨੇ।”

ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹਫ਼ਤਾ ਮੇਰਾ ਕੋਰਾ ਹਫ਼ਤਾ ਸੀ, ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ

ਦਿੱਸੀ; ਮੇਰਾ ਭੁੱਖਾ ਹਫ਼ਤਾ ਸੀ, ਪੰਜ ਪਾਉਂਡ ਭਾਰ ਮੇਰਾ ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ; ਪਰ ਏਸ ਜ਼ੋਲੁਖਾਨੇ ਦੇ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਚਾਰ ਜੁਗ ਹੋ ਗਏ, ਮੇਰਾ ਸਾਹ ਘੁਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਵੱਲ ਤੱਕਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ ਜਾਣ। ਮੇਰੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਉਠ ਰਹੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਦਿਲਬਰੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਅੱਖਿਆਈ ਅਸਹਿ ਜਿਹੀ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ, ਓਦੋਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁਝ ਆਂਹਦਾ- “ਇਹ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਕੁੱਝ ਹੋਵੇਗਾ।”

ਚਾਰ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਆਏ। ਮੇਰੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਂ, ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਫੇਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅਗਾਉਂ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬੜਾ ਮਿੱਠਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਮਿਹਰਬਾਨ-ਤਬੀਅਤ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਤੀਜੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਕਮ ਕਿੰਨੀ ਸੀ? ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੌ ਡਾਲਰ ਦਾ ਡਰਾਫ਼ਟ ਹੀ ਸੀ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ -ਏਨੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਾਖ਼ਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ,” ਉਸ ਨੇ ਬੁੱਲ ਡਿੱਗੇ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ।

ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਰੁੜਕੀ ਕਾਲਜ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ, ਰੈਵਰੈਂਡ ਸਟੈਂਡ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੈਂ ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ- “ਜੇ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਏ; ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਨ?”

“ਹਾਂ” ਕਹਿ ਦੈਂਦਾ ਤਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਤਕੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ “ਹਾਂ” ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਨਾ ਸਕੀ।

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ,” ਉਸ ਆਖਿਆ।

“ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਜੋਗਾ ਕਰਾਇਆ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ੋਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ,” ਮੈਂ ਆਖਿਆ।

“ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।”

ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਲਈ ਸੀ। ਉਹ ਰੈਵਰੈਂਡ ਸਟੈਂਡ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ- “ਇਹ ਸਿਰ-ਲੱਥ ਨੌਜਵਾਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਅਣਹੋਣੀ ਨਾਲ ਵੀ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਝਕਦਾ।”

ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਤੇ ਰੈਵਰੈਂਡ ਸਟੈਂਡ ਦੀ ਮੇਰੀ ਬਾਬਤ ਰਾਇ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਤੇ ਅਸਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੀ, ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਅਣਬਣਾਏ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਤੇ ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਾਂਝੀ ਵਿਚਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਸੁਤੰਤਰ ਆਦਮੀ ਸਾਂ, ਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਉਡੀਕ -ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮਾਂਟਰੀਅਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਓਥੇ ਓਹੀ ਚੰਗੇ (ਅਫ਼ਰੀਕੀ) ਸੱਜਣ ਆ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਵੀ ਮਾਂਟਰੀਅਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਹੋਣੀ ਦਾ ਸੁਭਾ ਬੜਾ ਮਸਖਰੀ-ਖੋਰਾ ਹੈ- ਸੌਖਾਂ ਨੂੰ ਔਖ ਤੇ ਔਖਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖ ਬਣਾਨ ਦਾ ਮਖੌਲ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮਾਂਟਰੀਅਲ ਕੁਈਬਕ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ। ਮਕਾਨ ਵੱਡੇ, ਸੜਕਾਂ ਵੱਡੀਆਂ, ਕਾਰਖਾਨੇ ਬਹੁਤੇ, ਭੀੜ-ਭੜੱਕਾ

ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦੋ ਪੱਧਰ (1919-20)

ਬੇਅੰਤ, ਪੁਸ਼ਾਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸੂਕੀਨੀ ਬਹੁਤੀ, ਲਿਵਰਪੂਲ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਦਿੱਖ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਵਾਈਐਮਸੀਏ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਸਾਥੀ ਕੋਲ ਓਥੋਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵਲ ਚਿੱਠੀ ਸੀ। ਸਕੱਤਰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ। ਅਸਾਂ ਇਕ ਰਾਤ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਦੇ ਮੇਜ਼ ਉਤੇ ਕਈ ਮਹਿਮਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਫ਼ਹਰਿਸਤ ਪਈ ਸੀ। ਓਸ ਨੇ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਚੁੱਕੀ, “ਦੋ ਸੱਜਣ ਇੱਕ ਰਾਤ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।” “ਹੁਣੇ ਭੇਜ ਦਿਓ, ਕਮਰੇ ਤਿਆਰ ਨੇ,” ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਡੇ ਕੰਨੀਂ ਵੀ ਪੈ ਗਈ। ਇਹਤਿਆਤਨ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਇੱਕ ਦੋ ਹੋਰ ਪਤੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ।

ਪਹਿਲੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਸਾਂ ਘੰਟੀ ਖੜਕਾਈ। ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਕੋਈ ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੱਸਦਾ ਮੂੰਹ ਬੂਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਸ਼ਕਿਆ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਉਂ ਕਰੰਟ ਬੰਦ ਹੋਇਆਂ ਬੱਤੀ ਹਿਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

“ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ। ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਚੁੱਕਣ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇੱਕ ਮਹਿਮਾਨ ਆ ਗਏ -ਬੜੇ ਲੋੜਵੰਦ ਸਨ- ਇਨਕਾਰ ਮੈਥੋਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ,” ਅਸੀਂ ਦੂਜਾ ਘਰ ਅਜ਼ਮਾਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਤੋਂ ਕੇ ਤੱਕਿਆ, ਤਾਂ ਸੁਆਣੀ ਅੱਧ-ਮੀਟੇ ਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੇ ਵਲ ਹੀ ਤੱਕ ਰਹੀ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਘਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ, ਤੀਜੇ ਘਰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਜਿਉਂ ਆਸਮਾਨੋਂ ਆ ਡਿੱਗਾ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਓਥੇ ਨਾਸ਼ਤੇ ਉਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਇਕੱਲੇ ਜਾਓ,

ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਸੁਆਣੀ ਮੰਨ ਹੀ ਜਾਏ। ਲੰਦਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਏਥੇ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੀਗਰੋ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬੇ-ਪਨਾਹ ਤਅੱਸਬ ਹੈ।”

ਉਹਦਾ ਸਾਥ ਹੁਣ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਅਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਾਪਿਆ। ਨਾਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਤਾਜ਼ੇ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਢੂੰਡ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਰੁਕ ਰੁਕ ਨਿਕਲਿਆ ਝੂਠ, ਮਿਣ-ਮਿਣ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾਉਣੀ ਅਫ਼ਸੋਸ, ਦੋ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦਿੱਸਦੇ “ਮਾਹੁਣਿਆਂ” ਕੋਲੋਂ ਜਾਨ ਬਚੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਨਮੂਨਿਆਂ ਉਤੇ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ, ਸਾਡਾ ਸੁਗਲ ਬਣ ਗਿਆ। ਏਸੇ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੈਰ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਖਾਦਿਆਂ ਅਸਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬੱਕੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਸਸਤਾ ਵੀ ਲਈਆਂ। ਦਿਨ ਢਲੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੁਆਣੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਘੋਖਿਆ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਨਰਮ-ਮੂੰਹ ਆਦਮੀ ਸਾਂ। ਮੋਟੀ ਸੁਆਣੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਨਾ ਜਾਪੇ। ਓਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਲੰਘ ਦੇਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਮੁੱਲ ਓਸ ਨੇ ਦੋਹ ਪਲੰਘਾਂ ਦਾ ਹੀ ਲਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ, ਚਲੇ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਖਾਵਾਂਗੇ। ਰਾਤੀਂ ਇੱਕੋ ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੇ-ਆਰਾਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੁੰਗੜ ਸੁੰਗੜ ਲੇਟੇ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਈ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਦਾ ਰੰਗ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕਾਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਚਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ- ਘਟ ਥਾਂ ਲੈਣੀ, ਸਵਾਲ ਨਾ ਪੁੱਛਣੇ, ਸਹੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰ ਸਕਣੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਉਕਣਾ,

ਨੁਕਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖ ਪਰੋਖ ਕਰ ਲੈਣੀ। ਬੜੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲ ਲੇਟਿਆਂ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਦੀ ਯਾਦ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੁਣ ਵੀ ਜਗਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਨਿਯੁ ਯਾਰਕ ਵਲ, ਮੇਰੀ ਗੱਡੀ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਕ ਲੰਮੇ ਪਤਲੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਇੱਛਾ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੀ ਸ਼ਭ-ਇੱਛਾ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚੰਗੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਆਇਆ ਹਾਂ- ਰੁਤਕੀ ਵਿਚ ਸੈਪਰਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਈ ਖੁਸ਼ ਵਰ੍ਹੇ ਬਿਤਾਏ ਨੇ।”

ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ; ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਹੱਸਦਾ ਮੂੰਹ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਮੌਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੰਢਣਸਾਰ ਨਾ ਬਣੀ। ਓਸ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਲੰਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਸਾਂ ਐਨ ਆਰਬਰ (ਮਿਸ਼ੀਗਨ) ਤਕ ਦਾ ਭਾਤਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਰ ਚਾਰ ਵਜੇ ਗੱਡੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ, ਓਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਅਸਰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਅਜ਼ਮਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਸਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖਿੱਚ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ। ਪਰ -ਪਰ- ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਬੋਝੇ ਦੀ ਤੰਗੀ! - - ਜਲਪਾਨ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਹੀ ਮੈਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪਿਆ ਸਕਿਆ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਰਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਏਡੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਤੇ

ਸਿਨਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਰੀਬੀ ਕਿਉਂ? ਲਿਵਰਪੁਲ ਵਿਚ ਵੀ, ਤੇ ਮਾਰਸੇਲਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਟੱਬਰ ਵਾਜੇ ਨਾਲ ਮੰਗਦੇ ਵੇਖੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਾਲੋਂ ਦੁਣੀ ਧਰਤੀ ਵੀ ਏਥੋਂ ਦੇ ਨਿਗੂਣੇ ਅੱਸੀ ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ! ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮੈਰੀ ਗੱਡੀ ਐਨ ਆਰਬਰ ਪਹੁੰਚੀ। ਗੱਡੀਆਂ, ਸਟੇਸ਼ਨ, ਸਵਾਰੀਆਂ, ਅਸਬਾਬ, ਬੱਸਾਂ, ਸਭ ਅਖੁਟ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੁਆਗਤ-ਹਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮੁਟਿਆਰ ਖੜੋਤੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਤੇ ਉਹਦੇ ਬੋਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਖਲਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਭੀੜ ਸੀ ਉਹਦੀ ਉਡੀਕਵਾਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਓਸ ਨੇ ਫੋਨ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਸੋਢੇ ਉਤੇ ਉਹਨੇ ਬਹਿਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਮੈਂ ਓਸ ਹਾਲ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇੱਕ ਬੋਲੋੜਾ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ, ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਾ ਲਹਿਜਾ ਨਹੀਂ, ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜਾਕ ਨਹੀਂ, ਬੋਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲਿਹਾਜ਼!- ਤਦੇ ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਖੜੋਤੀ ਤੇ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਦੀ ਨੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਿਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਮੇਰੇ ਸੋਢੇ ਉਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈ- “ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ “ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ” ਆਖਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋ - ਉਹ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਨੇ।”

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ-ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਘਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੱਤੀਆਂ ਜਗ ਚੁੱਕੀਆਂ

ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ, ਮੇਰੀ ਡਾਕ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਆਖਿਆ, “ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਹੁਣੇ ਆਉਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ-ਬਹਿਲਾਵੇ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਏ।”

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼! ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਸੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਏਸ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦਾ! ਏਡਾ ਕੋਮਲ ਮੂੰਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ। ਠੀਕ, ਇਹ ਉਹ ਸੱਜਣ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਦੁਖ-ਦਰਦ ਸਭ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ! - ਉਹ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ, ਮਤੇ ਚਿਲਮਚੀ ਦੀ ਟੁਟੀ ਅਨੋਖੀ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਚਿਲਮਚੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ।

ਆਪਣੇ ਘਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਪੜੇ ਵਟਾਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਵਾਲ ਹੋਵੇ। ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਘ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਸੀ। ਏਡਾ ਸੋਹਣਾ ਮੈਂ ਕੋਈ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ-ਘਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ। ਮੇਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਸੁਖ-ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ, ਮੇਰਾ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋ ਬੇ-ਮਾਸ ਖਾਣਿਆਂ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਸਖੋਰੀ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ, ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਰਾਬ ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਾਸਖੋਰੀ ਦੱਸਿਆ। ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਣ ਦੀ ਕੋਢੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਚ ਸੀ। ਜੋ ਸਿਫਤ ਵੀ ਚੰਗੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮੈਂ ਖਿਆਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ, ਉਹ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵਲ ਉਹਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਧਿਆਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਲ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਦਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕੋਡਾ ਫਰਕ ਸੀ, ਜਹਾਜ਼, ਕੁਈਬੈਕ ਤੇ ਮਾਂਟਰੀਅਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ! ਉਥੇ ਮੈਨੂੰ ਸਹੀ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਔੜਦੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਮੂਰਖ ਜਾਪਣ

ਲੱਗ ਪਿਆ ਸਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਉਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਸਨ।

ਏਸ ਵਿਦਿਆ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਹਰ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇੱਛਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਕੱਦ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ!

ਉਹ ਰਾਤ ਮੈਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਸੰਘ ਦੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤਾ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਈਏ ਏਸ ਇਮਾਰਤ ਉਤੇ ਖਰਚ ਆਏ ਸਨ। ਅੱਧੀ ਰਕਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਅੱਧੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਸੰਘ ਦਾ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਮਰੇ, ਖਾਣ-ਕਮਰਾ, ਬੈਠਕ-ਕਮਰਾ, ਨਾਚ-ਕਮਰਾ, ਤਰਨ-ਤਲਾਅ, ਕਈ ਲੈਕਚਰ-ਕਮਰੇ, ਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਏਥੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਇੱਕ ਭਲੇ ਟੱਬਰ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਮਿਲ ਗਈ। ਏਥੋਂ ਦੋ ਸਾਰੇ ਘਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਹੇਠ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਸਿੱਖ ਸ਼ਕਲ ਐਨ ਆਰਬਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਦੇਸ ਦੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਏਥੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੈਥੋਂ ਸ਼ਰਮਾ ਜਿਹੇ ਗਏ। ਮਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕਰਾ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦਿੱਣ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕਾਹਲੇ ਸਨ।

“ਏਥੇ ‘ਅਫਸੋਸ’ ਕਰਨਾ ਉਥੇ ‘ਧੰਨਵਾਦ’ ਆਖਣਾ।” ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਏਉਂ ਸਮਝਦੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪੇ ਜਿਉਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਬਣਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਏਸ ਅਣਸੋਧੇ ਸਿਖ ਦਾ ਏਥੇ ਕੀ ਕੰਮ ਸੀ !

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਗਜ਼ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਕ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਪੂਰੇ ਵਕਤ ਦੀ

ਠੱਕਰੀ ਲੁਆ ਦਿੱਤੀ। ਤਨਖਾਹ ਸਵਾ ਸੌ ਡਾਲਰ, ਓਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ੋਂ ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਹਮਵਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਮੈਂ ਜਾਂਗਲੀ ਦਿੱਸਿਆ ਸਾਂ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਮੇਰਾ ਆਦਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੁਝ ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੋਟਲਾਂ, ਰੈਸਟੋਰੈਂਟਾਂ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਘਰੋਂ ਖਰਚ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਆਪ ਬਣਾਂਦਾ ਸਾਂ, ਇੱਕ ਆ, ਦੋ ਆ, ਤਿੰਨ ਆ, ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਓੜਕ ਮੇਰੀ ਸੁਆਣੀ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੇ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਅੱਗੇ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤੀ। ਐਨ ਆਰਬਰ ਨਿਰੋਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਓਦੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕੋਈ ਚਾਲੀ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਸੀ; ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਡੇਢ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਦੋ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ-ਮੈਂਬਰ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਵਸੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੈਂਕ, ਹੋਟਲ, ਸਿਨੇਮਾ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਕਾਫ਼ੀ-ਘਰ, ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਘਰ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪੂਰਨ ਵਿਦਿਅਕ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਏਥੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਿਆ। ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਪੁਲਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੁਣਦੀ ਸੀ। ਓਥੇ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਠੱਗੀ ਠੋਰੀ ਕਦੀ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਰੇਲਾਂ ਦੀਆਂ ਰੇਲਾਂ ਖਲਾਰ ਕੇ ਡਾਕੂ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ, ਵੇਸਵਾ-ਗਮਨੀ ਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ; ਪਰ ਐਨ ਆਰਬਰ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜੰਦਰੇ ਬੇਲੋੜੇ ਸਨ; ਧੋਬੀ, ਦੋਧੀ, ਦਰਜੀ, ਸਭ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਸਨ, ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਮ, ਦੂਜਾ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਸੰਘ। ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਰੋਸ ਤਿੰਨਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ, ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੇ, ਜਦੋਂ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸੌ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤ ਮੁੰਡੇ ਫੇਲ੍ਹ ਸੁਣਾਏ ਗਏ। ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਉਧਮ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ- “ਸੱਤ ਫੇਲ੍ਹ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਕਰਦੇ ਕੀ ਰਹੇ ਹਨ?”

ਇਹਨਾਂ ਸੱਤਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਕੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਚਾਰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਨਾਲੇ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਵੀ ਪਾਸ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਡਿਪਲੋਮਾ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸੌਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸ਼ਹਿਰ ਆਪਣੇ ਦੋਸ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।

ਸਫ਼ਾ 42 ਤੋਂ ਬਾਕੀ

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਹੁਤ ਤਰਕਪੂਰਨ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਪਰ ਸਮਾਂ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਕੱਚਾ ਪੱਕਾ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਮ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਤਰਕ ਪੂਰਨ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਨਾ ਦਿਓ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉੱਲੂਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਦੀਵਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਜਿਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸੋਚਣ ਲਈ ਦਿਮਾਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸੱਚ ਸੁਣਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ, ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਖਾਸ ਕਰ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਇਸਦੇ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਗੇ। ਸੂਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਡੇਡ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੋ ਜੀਉ। ਸੱਚ ਦੇ ਗਾਹਕ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ....ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਅਜਿਹੀ ਕੱਟੜਤਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੁਪਾਲ

ਆਈ ਐਮ ਪ੍ਰੈਗਨੈਂਟ

ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਉਸ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹੈ

Uncle!

I have a big Surprise for you.

ਮੈਂ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿ ਕੀ?

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ‘ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ!

You know, I am pregnant!

ਮੈਂ congratulations ਕਹਿ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਉਸਦੇ ਉੱਗਦੇ ਸੂਰਜ ਵਰਗੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਕੋਈ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕੁੜੀ ਲਈ, ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ, ਮੈਨੂੰ, ਉਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦਿਸਣ ਲੱਗੀਆਂ ਜੋ ਚੁੰਨੀ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਆਪਣਾ ਢਿੱਡ ਢਕ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਿਉਂ?

ਮੈਂ ਸੰਜੀਦਾ ਹੋ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲਾਹਣਤਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ, ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕਿ-

ਕਮਲੀਓ! ਇਹਦੇ ‘ਤੇ ਮਾਣ ਕਰੋ ਨਾ ਕਿ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਝੂਮੋ ਤੇ ਲੱਭੂ ਵੰਡੋ ਇਹ ਦਾਤਾਂ, ਭਾਗਾਂ ਭਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ

Pregnant ਹੋਣਾ ਰੱਬੀ ਵਰਦਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

Edmonton Canada

ਹਾਸ਼ਮ ਰਹੀ ਸੱਸੀ ਵਿਚ ਬਲ ਦੇ, ਮੈਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਲੈ ਆਇਆ

ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਆਸ਼ਕਾਂ 'ਤੇ ਕਮਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਹਰਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਵਾਤਾਵਰਣਵਾਦੀ

ਸੱਸੀ-ਪੁੰਨੂੰ ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ (1735/1752 ਜਨਮ) ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਰਚਨਾ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੱਯਦ ਮੁਹੰਮਦ ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ 'ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ-ਵਜ਼ੋ' ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਅਜਨਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਿੰਡ ਜਗਦਿਓ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਜਨਮ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਠਿ ਹੀ ਰਹੇ। ਅਰਬ ਦੇ ਕੁਰੈਸ਼ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ। ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹਾਜ਼ੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਜ਼ਰਤ ਬਖ਼ਤ ਜਮਾਲ ਨੌਸ਼ਾਹੀ ਕਾਦਰੀ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ। ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਹਿਕਮਤ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਹਕੀਮੀ ਅਤੇ ਜੋਤਿਸ਼ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿੱਸੇ ਸੱਸੀ-ਪੁੰਨੂੰ, ਸੋਹਣੀ-ਮਹੀਵਾਲ, ਸ਼ੀਰੀ ਫ਼ਰਹਾਦ, ਹੀਰ-ਰਾਂਝਾ ਅਤੇ ਦੋਹੜੇ, ਸੀਹਰਫੀਆਂ, ਡਿਓਢਾਂ, ਆਦਿ, ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਿੱਸਾ ਸੱਸੀ-ਪੁੰਨੂੰ ਹੈ। ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ 124 ਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਸੀ-ਪੁੰਨੂੰ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਾ-ਕਮਾਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਇਕ ਬੰਦ ਵਿੱਚ ਸੱਸੀ-ਪੁੰਨੂੰ ਬਾਰੇ ਦਿਲ ਟੁੰਬਵੀਆਂ ਸਤਰਾਂ 'ਚ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ:

ਉਡਿਆ ਰੁਹ ਸੱਸੀ ਦਾ ਤਨ ਥੀਂ,
ਫੇਰ ਪੁੰਨੂੰ ਵਲ ਧਾਇਆ
ਮਹਿਮਲ ਮਸਤ ਬੇਹੋਸ਼ ਪੁੰਨੂੰ ਨੂੰ,
ਸੁਫ਼ਨੇ ਆਣ ਜਗਾਇਆ
'ਲੈ ਹੁਣ ਯਾਰ ਅਸਾਂ ਸੰਗ ਤੇਰੇ,
ਕੌਲ ਕਰਾਰ ਨਿਭਾਇਆ
ਹਾਸ਼ਮ ਰਹੀ ਸੱਸੀ ਵਿਚ ਬਲ ਦੇ,
ਮੈਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਲੈ ਆਇਆ'

ਸੋਹਣੀ-ਮਹੀਵਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀ ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਿੱਸੇ ਵਾਂਗ ਏਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਰਚੀ ਕਿ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੀ

ਦੁਆ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ ਕਿ:
'ਰੱਬਾ ! ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਸੋਹਣੀ ਦੀ
ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ਸੁਣਾਵੀਂ
ਮੇਹੀਵਾਲ ਉਡੀਕੇ ਮੈਨੂੰ,
ਉਸ ਦੀ ਆਸ ਪੁਜਾਵੀਂ
ਜਿਤ ਵਲ ਯਾਰ ਸੋਹਣੀ ਦੀ
ਮੱਯਤ, ਤਾਂਘ ਉਤੇ ਵਲਿ ਲਾਵੀਂ
ਹਾਸ਼ਮ ਖਾਕ ਰਹੇ ਕੇਹੀ ਤਪਦੀ,
ਮੁਇਆਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮਿਲਾਵੀਂ'

ਸ਼ੀਰੀ ਫ਼ਰਹਾਦ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ-ਸੁਣਦਿਆਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੀਰੀ ਫ਼ਰਹਾਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਹੀ ਹੋਣ। ਇਕ ਬੰਦ 'ਚ ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ:

ਮਿਲ ਮਿਲ ਕਰਨ ਤਰੀਫ਼ ਹੁਸਨ ਦੀ,
ਮਿਰਗ ਮੁਰਗ ਵਿਚ ਝੱਲਾਂ
ਸ਼ੀਰੀ ਹੁਸਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨ,
ਦੇਸ ਬਿਦੇਸੀਂ ਗੱਲਾਂ
ਕਹੁ ਫ਼ਰਹਾਦ ਵਲੋਂ ਗੱਲ ਕੀਕੁਰ,
ਬਣਿਆ ਇਸ਼ਕ ਮੁਜੇਰਾ
ਹੁਣ ਉਹ ਵੇਖ, ਗਲੀ ਇਸ ਹਾਸ਼ਮ,
ਫੇਰ ਕਰੇਸਾਂ ਫੇਰਾ

ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਰੂਪ 'ਚ ਏਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਕਿ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਵਾਂਗੂ, ਕਿਸੇ ਚੰਨ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਵਾਂਗੂ ਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕੋਸੀ-ਕੋਸੀ ਧੁੱਪ ਵਾਂਗੂ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਇਉਂ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਅਲਫ਼ ਆਖਿਆ ਹੀਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਹੀਰੇ!
ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਾਂਝੇ ਕਿਹਾ ਸਾਕ ਹੈ ਜੀ
ਹੀਰ ਆਖਿਆ 'ਸਾਕ ਨ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੇ,
ਮੇਰਾ ਦੀਨ ਈਮਾਨ ਇਹ ਚਾਕ ਹੈ ਜੀ
ਝੁਠ ਬੋਲਣੇ ਥੀਂ ਕੁਝ ਨਫਾ ਨਾਹੀਂ,

ਹੋਇ ਜਾਵਣਾ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖਾਕ ਹੈ ਜੀ
ਹਾਸ਼ਮ ਆਖਿਆ ਹੀਰ ਨੇ ਰੱਬ ਜਾਣੇ,
ਮੇਰਾ ਖੇੜਿਆਂ ਥੋਂ ਪੱਲਾ ਪਾਕ ਹੈ ਜੀ

ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਵਿ ਉਡਾਰੀ ਭਰਦਿਆਂ 'ਦੋਹੜੇ' ਲਿਖੇ, ਜੋ ਕਿ ਦੋ-ਤੁਕਾ ਪਦ ਰੂਪੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਹੜੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤੁਕਾਂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋਹੜੇ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪਦ 'ਚ ਦੋ ਸ਼ਿਅਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਸਦਕਾ ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਦੋਹੜੇ ਰਾਹੀਂ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਇਸ਼ਕ ਅਸਾਂ ਨਾਲ ਐਸੀ ਕੀਤੀ,
ਜਿਉਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਾ
ਧਿਰ ਧਿਰ ਹੋਏ ਗੁਨਾਹੀ ਕਮਲੇ,
ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ

ਇਨ ਬਿਰਹੋਂ ਫ਼ਲੀਏ ਵਲ ਲੀਤਾ
ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ਇਸ਼ਕ ਸੁਖਾਲਾ ਹਾਸ਼ਮ
ਯਾਰ ਸੱਜਣ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਅਸਾਂ
ਪੀਤਾ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲਾ

ਹਾਸ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੀਹਰਫੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹਰਫ਼ਾਂ 'ਅਲਫ਼' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਯੇ' ਤੱਕ ਨੂੰ ਕਾਵਿ ਰੂਪ 'ਚ ਢਾਲ ਕੇ।

ਦਾਲ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਹਟਾਵਣਾ ਈ,
ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੁਖ ਜਹਾਨ ਦਾ ਫੋਲ ਨਾਹੀਂ
ਸੁਖ ਪਾਉਣਾ ਈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੀਟ ਅੱਖੀਂ,
ਸੁਖ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਡੋਲ ਨਾਹੀਂ
ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸੁਖ ਜਹਾਨ ਵਾਲਾ,
ਇਹ ਦੁਖ ਈ, ਏਸ ਨੂੰ ਫੋਲ ਨਾਹੀਂ ॥

ਜਪਾਨ ਵਿਚ ਹਾਰਾਕੀਰੀ ਦਾ ਰਿਵਾਜ - ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਅਜੋਕਾ ਪੰਜਾਬ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਫੇਸਬੁੱਕ 'ਤੇ

ਜਪਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਾਪ ਦੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਲਈ ਹਾਰਾਕੀਰੀ ਦੀ ਰਸਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜਾਨ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ! ਇਸ ਰਸਮ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਛੁਰੀ ਨਾਲ ਆਪ ਪਾੜ ਕੇ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ!

ਕੱਲ੍ਹ ਅਤੇ ਅੱਜ ਮੈਂ ਦੋ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸੰਵਾਦ ਕਰ ਬੈਠਾ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਸੱਜਣ ਭਲੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਇਹੋ ਜਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹੱਡਾਰੋੜੀ ਦੇ ਖੂਬਾਰ ਕੁੱਤੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਮੁਰਦਾਰ ਹੋਵਾਂ। ਉਹ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟ ਵੱਟ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਹੱਡੀ-ਬੋਟੀ ਨੋਚ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਇਕ ਸੱਜਣ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਐਲਾਨ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ 1469 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਭੱਟ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ: "ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਭੱਟ, ਜਾਤ ਦੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ"।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਅਤੇ ਤੋਹਮਤਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਏਨਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ -ਕੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਏਨਾ ਨਿਘਾਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ!

ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਅਗਰ ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰੇ ਦੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਜਹਾਲਤ ਦੇ ਪੁੰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰਾਅ ਦਿੰਦੇ। ਅੱਜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਲਈ ਮਾਫ਼ੀ

(ਤੱਕ) ਮੰਗਣੀ ਪੈਂਦੀ!

ਅੱਜ ਜਿੰਨਾ ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵੱਧ, ਓਨਾ ਹੀ ਉਹਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵੱਧ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ! ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹੌਲ ਬਾਬਤ ਸੋਚਦਾ ਹੋਇਆ "ਹਾਰਾਕੀਰੀ" ਜਹੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ-

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਿਆ ਹੋਵਾਂ। ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਘੁਰ ਘੁਰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ "ਹਾਰਾਕੀਰੀ" ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਗਲੀਜ਼ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਪੱਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਬਲਕਿ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਵਿਮਰਸ਼ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਨਿਮਰਤਾ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ, ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਲਗਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਨੀਂ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇ, ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੱਡਾਰੋੜੀ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮੁਰਦਾਘਾਟ ਬਣ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਛੱਪੜ ਦੇ ਸੂਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਢੇਰ ਅਤੇ ਚਿੱਕੜ ਦਾ ਛੱਪੜ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਮੰਜ਼ਰ ਤੇ ਪਸਮੰਜ਼ਰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਹਾਰਾਕੀਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

9417518384

ਕੁਝ ਹੁੰਗਾਰੇ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਬਾਪ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਗਲ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਅਕਸਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਤੀ ਮੋਟੀ ਨਵੀਂ ਜਾਂ ਅਕਲ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਇਹ ਬੜੇ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਅਕਸਰ ਵਾਹ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਆਦਰ ਯੋਗ ਲੇਖਕਾਂ ਜਸਵੰਤ

ਸਿੰਘ ਜਫ਼ਰ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਨਾਲ ਵੀ ਫੇਸਬੁੱਕ ਉੱਪਰ ਬੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੈਕ ਗੇਅਰ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਹਨ। ਇਹ ਆਸਤਿਕ ਅਤੇ ਨਾਸਤਿਕ ਦੋਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਬੰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਝ ਹੀ ਡਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਭੱਜੇ ਆਉਂਦੇ ਬਲਦ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਨੇਕ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਇਹ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਨ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪਰਮਿੰਦਰ ਸੋਢੀ, ਜਾਪਾਨ

ਪ੍ਰੋ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਭੜਕਾਉਣਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦ ਸਹਿਜ ਰਹੀਏ, ਸਹਿਜ ਵਿਚਰੀਏ। ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਨਾ ਗੁਆਈਏ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

ਵਿਣੁ ਗਾਹਕ ਗੁਣ ਵੇਚੀਐ ਤਉ ਗੁਣ ਸਹਗੋ ਜਾਇ। ਗੁਣ ਕਾ ਗਾਹਕ ਜੋ ਮਿਲੈ ਤਉ ਗੁਣੁ ਲਾਖ ਵਿਕਾਇ॥

ਰਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ

We are going through difficult times where intolerance dominates, generated by egoistic ignorance. Better shun any conversation beyond a point where you can only see the falsehood and arrogance. Never allow your humility to be trampled by the tyrannical biopic minds.

Rajkumar Hans

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸੁਰਿਆ ਨੂੰ ਛੋੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਰੀਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਭਰੋਸਾ ਹੈ।

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਤੱਤ ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਹਲਕੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਬਹਿਸ ਦਾ ਖਾਨਾ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤਰਕ ਲਈ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਛੱਡਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ। ਅੱਗੇ ਸਫ਼ਾ 40 'ਤੇ

ਸੋਫੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ

Kierkegaard (*ਇਹ ਨਾਂ ਕੀਅਹਕਹਗੋ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਯੌਸਤੀਨ ਗਾਰਦਰ

ਅਨੁਵਾਦ: ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

....ਯੂਰਪ ਦੀਵਾਲਾ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ...

ਹਿਲਡੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਦੇਖੀ। ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਵੀ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਸ ਰਿੰਗ ਬਾਈਡਰ ਆਪਣੇ ਡੈਸਕ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭੱਜ ਕੇ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰਦੀ ਬੱਲੇ ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਈ। ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਉਸਨੂੰ ਉਡੀਕ ਉਡੀਕ ਬੱਕ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸਤੀਘਰ ਅੱਪੜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੰਘਦੀ ਲੰਘਦੀ ਨੇ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ।

ਚਾਹ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਝਟਪਟ ਕੇਤਲੀ ਅੱਠ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੈਂਡਵਿਚਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ।

ਉਸ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਅ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਿਲਡੇ ਨੂੰ ਸੋਫੀ ਅਤੇ ਅਲਬਰਟੋ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਵਾਸਤਾ ਜਿਹਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਤੁਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਦੇ ਕੋਪਨਹੇਗਨ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਟ੍ਰੇਅ ਚੁੱਕੀ ਉਹ ਕਿਸਤੀਘਰ ਪੁੱਜੀ। "ਇਹ ਲਓ ਸਾਡਾ ਨਾਸ਼ਤਾ," ਉਸ ਕਿਹਾ।

ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਰੇਗਮਾਰ ਵਿਚ ਲਪੇਟਿਆ ਬਲੱਕ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰ ਆਈ ਲਿਟ ਪਿਛਾਂਹ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰੇਤ ਸੀ।

"ਚੱਲ ਫੇਰ, ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਨਾ ਖਾਵਾਂਗੇ।"

ਉਹ ਬਾਹਰ ਕਿਸਤੀਆਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਬਹਿ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗੀਆਂ।

"ਡੈਡ ਕਦੋਂ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਹਨ?" ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹਿਲਡੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਸ਼ਨੀਵਾਰ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ।"

"ਪਰ ਕਿਸ ਸਮੇਂ? ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਪਨਹੇਗਨ ਵਿਚ ਹਵਾਈਜਹਾਜ਼ ਬਦਲਣਾ ਹੈ?"

"ਸਹੀ।" ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੈਂਡਵਿਚ ਦਾ ਇੱਕ ਚੱਕ ਭਰਿਆ।

"ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਪੰਜ ਵਜੇ ਕੋਪਨਹੇਗਨ

ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ। ਕਿਸਤੀਆਨਸੈਂਡ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਪੌਣੇ ਅੱਠ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਕਜੇਵਿਕ ਆ ਲੱਥਣਗੇ।"

"ਤਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਾਸਤਰੂਪ ਕੁਝ ਕੁ ਘੰਟੇ ਹੋਣਗੇ..."

"ਹਾਂ, ਕਿਉਂ?"

"ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਉਝ ਹੀ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।"

ਜਦੋਂ ਹਿਲਡੇ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਢੁਕਵਾਂ ਜਿਹਾ ਵਕਫ਼ਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਪੁੱਛਿਆ,

"ਐਨੀ ਤੇ ਓਲੋ ਕਿਵੇਂ ਹਨ?"

"ਕਦੇ ਕਦੇ ਫ਼ੋਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੁਲਾਈ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ, ਛੁੱਟੀਆਂ ਲਈ ਆਉਣਗੇ ਘਰ।"

"ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ?"

"ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲ।"

"ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਹਫ਼ਤੇ ਉਹ ਕੋਪਨਹੇਗਨ ਹੀ ਹੋਣਗੇ...?"

"ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੁਆਲ ਕਿਉਂ, ਹਿਲਡੇ?"

"ਉਝ ਹੀ। ਐਵੇਂ ਗੱਪ ਸੁਧ।"

"ਤੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਕੋਪਨਹੇਗਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਹੈ।"

"ਅੱਛਾ?"

"ਅਸੀਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਡੈਡ ਕਦੋਂ ਉਤਰਨਗੇ ਓਥੇ..."

"ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਐਨੀ ਤੇ ਓਲੋ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆ ਗਿਆ।"

ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਮੁੱਕਿਆ, ਤਾਂ ਹਿਲਡੇ ਨੇ ਪਲੇਟਾਂ ਤੇ ਮੱਗ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਟ੍ਰੇਅ 'ਤੇ ਰੱਖੇ। "ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਮੁਕਾਉਣੀ ਹੈ, ਮੌਮ।"

"ਉਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੁਕਾਏਂਗੀ ਹੀ।"

ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਇੱਕ ਉਲਾਂਭਾ ਜਿਹਾ ਸੀ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਡੈਡ ਦੇ ਘਰ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਤੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਕਰ ਲੈਣੀ ਹੈ।

"ਡੈਡ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ਵਾਅਦਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਤਾਬ ਮੁਕਾਉਣ ਦਾ।"

"ਇਹ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਘਰ

Kierkegaard

ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਈ ਜਾਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ?"

"ਕਾਸ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ," ਹਿਲਡੇ ਨੇ ਕੁਝ ਭੇਤਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕਿੰਨਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।"

ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਰਤ ਆਈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ।

ਅਚਾਨਕ ਸੋਫੀ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਸੁਣੀ। ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਸਖ਼ਤਾਈ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। "ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।"

ਦਸਤਕ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

"ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਡੈਨਮਾਰਕ ਦੇ ਫ਼ਲੱਸਫ਼ਈ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਹੇਗਲ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬੜਾ ਵੱਟ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੀ," ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਏਨੀ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਹਈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਬੂਹਾ ਹਿੱਲਣ ਲੱਗਾ। "ਮੇਜਰ ਹੀ ਹੈ, ਬੇਸ਼ਕ, ਉਸ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਜਬ-ਗਜਬ ਚੀਜ਼ ਭੇਜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁੰਡੀ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ।" ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਕਿਹਾ। "ਉਹਦਾ ਕਿਹੜਾ ਮੁੱਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।"

"ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੌਣ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ

ਸੋਫੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ

ਲੱਗਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਇਮਾਰਤ ਹੀ ਢਾਅ ਦੇਵੇ।”

“ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਵਜ਼ਨ ਹੈ। ਖੋਲ੍ਹੋ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਫੇਰ ਤਾਂ।”

ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਏਨੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੋਫੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਜਣਾ ਹੋਏਗਾ। ਪਰ ਦਹਿਲੀਜ਼ ‘ਤੇ ਤਾਂ ਲੰਮੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਨੀਲੀ ਫੁੱਕ ਪਹਿਨੀ। ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਇੱਕ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਬੋਤਲ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੋਤਲ ਲਾਲ ਸੀ, ਦੂਜੀ ਨੀਲੀ।

“ਹੈਲੋ,” ਸੋਫੀ ਕਹਿੰਦੀ। “ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ?”

“ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਐਲਿਸ ਹੈ,” ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੀ ਨੇ ਝੁਕ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ-ਆਦਾਬ ਕੀਤੀ।

“ਇਹੋ ਲੱਗਾ ਸੀ ਮੈਨੂੰ,” ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ ਆਖਣ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਿਆਂ। “ਇਹ ਐਲਿਸ ਇਨ ਵੰਡਰਲੈਂਡ* ਹੈ।”

(*ਮਸ਼ਹੂਰ ਜਾਦੂਈ-ਕਥਾ- ਸੰ.)

“ਇਹ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਆ ਪੁੱਜੀ?”

ਅੱਗੋਂ ਐਲਿਸ ਨੇ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ: “ਵੰਡਰਲੈਂਡ (ਅਚੰਭਾਦੇਸ-ਸੰ.) ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਹੱਦ-ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ। ਯਾਨੀ ਵੰਡਰਲੈਂਡ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ-ਯੂਐਨ ਵਾਂਗ ਹੀ। ਇਸਨੂੰ ਯੂਐਨ ਦਾ ਅੱਨਰੇਰੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਬਿਨਾ ਫਰਜ਼ਾਂ-ਹੱਕਾਂ ਦੇ -ਸੰ.)। ਇਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਯੂਐਨ ਵੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਚੰਭੇ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰਿਆ ਸੀ।”

“ਹੁੰਅਅ...ਇਹ ਮੇਜਰ ਵੀ ਨਾ!” ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਬੁੜਬੁੜ ਕੀਤੀ।

“ਤੇ ਤੂੰ ਇਥੇ ਕਿਵੇਂ?” ਸੋਫੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਸੋਫੀ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਫਲਸਫ਼ਾ ਬੋਤਲਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਨੇ।”

ਉਸ ਨੇ ਬੋਤਲਾਂ ਸੋਫੀ ਨੂੰ ਫੜਾਅ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇੱਕ ਵਿਚ ਲਾਲ ਤਰਲ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਨੀਲਾ। ਲਾਲ

ਬੋਤਲ ‘ਤੇ ਲੱਗੇ ਲੇਬਲ ‘ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਪੀਓ, ਅਤੇ ਨੀਲੀ ਬੋਤਲ ‘ਤੇ ਲੱਗੇ ਲੇਬਲ ‘ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪੀਓ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਇੱਕ ਚਿੱਟਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਕੈਬਿਨ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆ। ਇਹ ਦੋ ਲੱਤਾਂ ‘ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਸਟਕੋਟ ਅਤੇ ਜੈਕਟ ਪਹਿਨੇ ਸਨ। ਕੈਬਿਨ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਉਸ ਆਪਣੇ ਵੇਸਟਕੋਟ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਜੇਬ-ਘੜੀ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ,

“ਓਫ਼! ਓਫ਼! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜੀ ਅਵੇਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ!”

ਫੇਰ ਉਹ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਾਂਹ ਭੱਜਾ ਗਿਆ। ਕੁੜੀ ਉਸਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜ ਪਈ। ਭੱਜ ਭੱਜ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਵੜਨ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਝੁਕ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ-ਆਦਾਬ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਲਓ, ਫੇਰ ਸਭ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

“ਦੀਨਾਹ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਹੈਲੋ ਆਖੀ,” ਸੋਫੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਪਿੱਛਿਓ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ।

ਅਲਬਰਟੋ ਅਤੇ ਸੋਫੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ‘ਤੇ ਹੀ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ, ਬੋਤਲਾਂ ਵਾਚਦੇ।

“ਮੈਨੂੰ ਪੀਓ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪੀਓ,” ਸੋਫੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਦੇਣੇ ਪੜ੍ਹਿਆ। “ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਪੀਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਪਤਾ ਜ਼ਹਿਰ ਹੋਣਾ।”

ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਬੱਸ ਮੋਢੇ ਛੱਡ ਛੱਡੇ।

“ਮੇਜਰ ਵੱਲੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਮੇਜਰ ਵੱਲੋਂ ਆਇਆ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਰਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਐਵੇਂ-ਐਵੇਂ-ਰਸ ਹੈ।”

ਸੋਫੀ ਨੇ ਲਾਲ ਬੋਤਲ ਦਾ ਢੱਕਣ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਝਕਦੀ ਜਿਹੀ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈ।

ਅਜੀਬ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਰਸ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਸੁਆਦ ਸੀ, ਪਰ ਨਿਰਾ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੀਵੀ ਗਈ, ਉਸ ਦੇ ਆਲਦੁਆਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਇਓ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਝੀਲ ਅਤੇ

ਜੰਗਲ ਅਤੇ ਕੈਬਿਨ ਸਭ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਕੇ ਇੱਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਣਾ ਸੀ, ਤੇ ਉਹ ਜਣਾ ਸੋਫੀ ਆਪ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਉਤਾਂਹ ਅਲਬਰਟੋ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਸੋਫੀ ਦੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅਜੀਬ,” ਉਸ ਕਿਹਾ। “ਸਭ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਭ ਇੱਕੋ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇੱਕੋ ਵਿਚਾਰ ਹੈ।”

ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਡੀ ਹਿਲਾਈ- ਪਰ ਸੋਫੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਮੁੰਡੀ ਹਿਲਾਈ ਸੀ।

“ਇਹ ਪੈਂਥੀਇਜ਼ਮ ਜਾਂ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਹੈ,” ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। “ਇਹੋ ਰੁਮਾਂਟਿਕਾਂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ‘ਮੈ’ ਵਾਂਗ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਹੇਗਲ ਵੀ ਹੈ- ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ-ਜਣੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕੋ ਸੰਸਾਰ ਵਜ੍ਹਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਾਂਗ ਦੇਖਦਾ ਸੀ।”

“ਦੂਜੀ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪੀਵਾਂ?”

“ਬੋਤਲ ‘ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਹੈ।”

“ਸੋਫੀ ਨੇ ਨੀਲੀ ਬੋਤਲ ਤੋਂ ਢੱਕਣ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਘੁੱਟ ਭਰਿਆ। ਇਹ ਰਸ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਤਿੱਖਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਅਚਾਨਕ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਝਟਪਟ ਲਾਲ ਬੋਤਲ ਵਾਲੇ ਅਸਰ ਕਿਤੇ ਉੱਡਪੁੱਡ ਗਏ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਆਮ ਥਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਅਲਬਰਟੋ ਅਲਬਰਟੋ ਸੀ, ਦੁਖਤ ਮੁੜ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਮੁੜ ਇੱਕ ਝੀਲ ਵਰਗਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ

ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜੰਗਲ ਹੁਣ ਜੰਗਲ ਨਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਦੁਖਤ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਨਿੱਕੀ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਡੰਡੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪਰੀ-ਕਥਾ ਵਾਂਗ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ।

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਝੀਲ ਅਚਾਨਕ ਹੱਦਾਂ ਵਿਹੂਣਾ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣ ਗਈ - ਡੁੰਘਿਆਈ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਬਰੀਕੀ-ਵੇਰਵੇ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗੁੱਝੀ ਵਲੋਂ ਵੇਦਾਰ ਨਮੁਨੇਦਾਰੀ ਪੱਖੋਂ। ਸੋਫੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਇਸ ਪਾਣੀ ਵੱਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਬਿਤਾਅ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਦਿਨ ਤੱਕ ਵੀ ਉਹ ਇਸਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗੀ।

ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਦੁਖਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਤਿੰਨ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀਆਂ ਸਨ। ਕੀ ਇਹ ਲੁਕਣ-ਮੀਚੀ ਸੀ? ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਫੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੁਖਤ ਵਿਚ ਪੰਛੀ ਹਨ, ਲਾਲ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਪਰ ਉਸ ਸਚਮੁਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੱਕਿਆ। ਲਾਲ ਰਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਫਰਕ ਮਿਟਾਅ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਖਰਤਾਈਆਂ ਵੀ।

ਸੋਫੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਪਾਟ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਤੋਂ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਘਾਅ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਲੱਗੀ। ਓਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਲੱਭ ਪਈ- ਜਿਵੇਂ ਡੁੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਾਣੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਘਾਅ ਦੀਆਂ ਤਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਹੇਠਾਂ ਕਾਈ ਵਿਚ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਤਫ਼ਸੀਲਾਂ

ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਸੋਫੀ ਨੇ ਕਾਈ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇੱਕ ਮਕੜੀ ਵੇਖੀ, ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਅਤੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਪੌਦੇ ਦੀ ਜੁਠੀ (ਜੁੰਅ ਜਿਹੀ-ਸੰ.) ਵੇਖੀ, ਘਾਅ ਦੀ ਪੱਤੀ 'ਤੇ ਉੱਤੇ ਥੱਲੇ ਭੱਜਦੀ, ਅਤੇ ਕੀੜੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਫੌਜ, ਜੋ ਘਾਅ ਵਿਚ ਇਕੱਠੀਆਂ ਜੋਰ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਹਰੇਕ ਨਿਕਚੂ ਕੀੜੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਹਿਲਾਅ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਅਜੀਬ ਤਾਂ ਉਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਓਦੋਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਭਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਠ ਪਈ ਅਤੇ ਉਸ, ਅਜੇ ਵੀ ਕੈਬਿਨ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਅਲਬਰਟੋ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਸੀ। ਅਲਬਰਟੋ ਵਿਚ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਜਣਾ ਦਿਸਿਆ- ਉਹ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੂਹਿ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਜੀਅ ਸੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪਰੀ ਕਥਾ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਦੂ-ਹੇਠ ਅਕਾਰ। ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਵਿੱਕੋਲਿੱਤਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ, ਇੱਕ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਹੈ ਸੀ ਸੋਫੀ ਐਮੰਡਸਨ, ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਓਹੀ ਸੀ ਇਹ।

“ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦਿਸਦਾ ਪਿਆ ਹੈ?” ਅਲਬਰਟੋ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਪੰਛੀ ਹੋ।”

“ਅੱਛਾ?”

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਾਂਗੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਣਾ ਹੋਣਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋ ਜਣੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।”

“ਅਤੇ ਜੰਗਲ?”

“ਉਹ ਹੁਣ ਓਹੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਕਮਾਲ ਦੇ ਕਈ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੈ।”

“ਓਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਏਗਾ। ਨੀਲੀ ਬੋਤਲ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਦੀ ਹੈ। SOren Kierkegaard ਦਾ ਰੁਮਾਂਟਿਕਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜੁਆਬ ਹੈ, ਕਹਿ ਲਓ, ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ। ਪਰ ਇਹ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਡੈੱਨਮਾਰਕੀਆ ਵੀ ਸੀ, Kierkegaard ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਰੀ-ਕਥਾ ਲੇਖਕ ਹੈਂਸ ਕ੍ਰਿਸਚੀਅਨ ਐਂਡਰਸਨ। ਉਸ ਕੋਲ ਵੀ ਓਹੀ ਤਿੱਖੀ ਅੱਖ ਸੀ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਬਰੀਕੀਆਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ। ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਫ਼ਲਸਫ਼ਈ ਹੋਇਆ ਹੈ Leibniz, ਜਿਸ ਇਹੋ ਚੀਜ਼ ਇੱਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖ-ਸਮਝ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਿਨੋਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਵਾਜ਼ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Kierkegaard ਨੇ ਹੇਗਲ ਦੇ।”

“ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਅਜੀਬ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੱਸਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

“ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਇਓਂ ਕਰ, ਲਾਲ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਘੁੱਟ ਹੋਰ ਪੀ ਲੈ। ਚੱਲ ਆ, ਇਸ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠੀਏ। ਅਸੀਂ Kierkegaard ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅੱਜ ਲਈ ਬੱਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।”

ਸੋਫੀ ਅਲਬਰਟੋ ਨਾਲ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਲਾਲ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਰਸ ਹੋਰ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਜੁੜਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋ ਕੇ ਜੁੜ ਗਈਆਂ; ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫਰਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਫਰਕ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਤੋਂ ਨੀਲੀ ਬੋਤਲ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਲਾਉਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਕਿ ਉਸ ਦੇ

ਸੋਫੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ

ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਕਾਫੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਐਲਿਸ ਇਹ ਦੋ ਬੋਤਲਾਂ ਲਿਆਈ ਸੀ।

“ਪਰ ਸੱਚੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?” ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਲਾਲ ਬੋਤਲ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨੀਲੀ ਬੋਤਲ?”

“ਲਾਲ ਅਤੇ ਨੀਲੀ, ਦੋਏ ਬੋਤਲਾਂ, ਸੋਫੀ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਕਿ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਗ਼ਲਤ ਸਨ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿਚ, ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਇੱਕੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤੱਕਣੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਸਉਤੇ ਸਨ।”

“ਤੇ ਨੀਲੀ ਬੋਤਲ?”

“ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ Kierkegaard ਨੇ ਉਸੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਕੜੇ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਤਿੱਖੀ ਅੱਖ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਕਿ ਅਸੀਂ ‘ਆਪਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ’ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਇੱਕ ਵਿਕੋਲਿਤਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ।”

“ਅਤੇ ਹੇਗਲ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਜਾਣਿਆ?”

“ਨਹੀਂ, ਉਸਦੀ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਚੌੜੇ ਦਾਇਰੇ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਤਾਂ Kierkegaard ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਰੁਮਾਂਟਿਕਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਨੇ ਅਤੇ ਹੇਗਲ ਦੇ ‘ਇਤਿਹਾਸਵਾਦ’ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਖ਼ੁਦ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੱਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੁੰਧਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ Kierkegaard ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਹੇਗਲ ਅਤੇ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਇੱਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਸਨ।”

“ਦਿਸਦਾ ਪਿਆ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਏਨਾ ਗੁੱਸਾ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।”

“Soren Kierkegaard 1813 ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖ਼ਤਾਈ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਉਸਦੀ ਧਾਰਮਕ ਡੂੰਘੀ-ਉਦਾਸੀ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਆਈ ਸੀ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਗਨਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

“ਇਹ ਏਸੇ ਡੂੰਘੀ-ਉਦਾਸੀ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁਤਮਾਈ ਤੋੜਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਕੋਪਨਹੇਗਨ ਦੇ ਧਨ-ਪ੍ਰਸਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰੋਂ ਹੀ ਉਹ ਸਮਾਜੋਂ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇਠੀ-ਟਿੱਚਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਵੀ, ਉਸ ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੋੜਵੀਂ ਲੜਾਈ ਦੇਣੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਹ ਬਣਦਾ ਗਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਬਸਨ ਨੇ ‘ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ’ ਕਿਹਾ ਸੀ।”

“ਇਹ ਸਭ ਬੱਸ ਇੱਕ ਕੁਤਮਾਈ ਤੋੜਨ ਕਰਕੇ ਹੀ?”

“ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਉਸੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵੱਲ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ‘ਤੇ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਮਲਾਵਰੀ ਨਾਲ ਪੜਚੋਲੀਆ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ‘ਸਾਰਾ ਯੂਰਪ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹੋਣ ਦੀ ਰਾਹ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,’ ਉਸ ਕਿਹਾ। ਉਸਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਜਜ਼ਬਾ-ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਖ਼ਾਸਕਰ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਡੈਨਮਾਰਕ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਲੁਥੇਰੀਅਨ ਚਰਚ ਦੀ ‘ਬੇ-ਦਿਮਾਗੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ’ ‘ਤੇ। ਉਹ ਉਸਦੀ ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ‘ਐਤਵਾਰੀ ਈਸਾਈਅਤ’ ਆਖ ਸਕਦੀ ਹੈਂ, ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਾ ਸੀ।”

“ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਅਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ‘ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਦੀ ਈਸਾਈਅਤ’ ਦੀ। (10-12 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਈ ਈਸਾਈ ਜਮਾਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਪੱਕਾ’ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ- ਸ) ਬਹੁਤੇ ਨਿਆਣੇ ਇਸੇ ਲਈ ਪੱਕੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ

ਸਾਰੇ ਤੋਹਫੇ ਜੋ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।”

“ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਨੁਕਤਾ ਸਮਝ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। Kierkegaard ਦੇ ਲਈ, ਈਸਾਈਅਤ ਏਨੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਵੀ ਅਤੇ ਤਰਕੋਂ-ਉੱਤੇ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਹੰਨੇ ਜਾਂ ਬੰਨੇ (ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂਹ) ਵਾਲਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ। ‘ਕੁਝ ਕੁਝ’ ਅਤੇ ‘ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ’ ਧਾਰਮਕ ਹੋਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਈਸਾਈਅਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ (ਮੌਤੋਂ) ਉੱਠਿਆ ਸੀ - ਅਤੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉੱਠਿਆ। ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਮਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਉਹ ਸੱਚੀ ਸਾਡੇ ਕਰਕੇ ਮਰਿਆ ਸੀ- ਤਾਂ ਇਹ ਏਨੀ ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਹੀ ਕਮਾਲ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਸਾਡੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਅਸਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

“ਹਾਂ, ਸਮਝ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਲੱਗਦਾ ਹੈ।”

“ਪਰ Kierkegaard ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਗਿਰਜਾ ਦੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸੁਆਲਾਂ ਵੱਲ ਗੈਰ-ਵਚਨਬੱਧ ਜਿਹੀ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। Kierkegaard ਦੇ ਲਈ ਤਾਂ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਸਨ। ਕਿ ਏਨਾ ਹੀ ਮੰਨਣਾ ਬਥੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈਅਤ ‘ਸੱਚ’ ਹੈ। ਈਸਾਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਤਰਜ਼-ਏ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਈਸਾਈਅਤ ਵਾਲੀ ਹੋਏ।”

“ਇਸ ਦਾ ਹੇਗਲ ਨਾਲ ਕੀ ਜੋੜ ਬੈਠਦਾ ਹੈ?”

“ਤੂੰ ਸਹੀ ਹੈਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਪੁੱਠੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜੋ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ।”

Yashica Dutt-

Coming Out As Dalit

From growing up in a formerly untouchable manual scavenging family in small town India to becoming one of the most recognized openly Dalit journalists across the world, Yashica Dutt's story is one of aspiration and achievement against all odds.

After graduating from Columbia Journalism School, Dutt was still hiding her caste in 2016 when she read the moving letter left behind by Rohith Vemula, a student activist at India's Hyderabad University who had been forced to give up his life due to the institutional discrimination he faced there. It was then Dutt decided to break her silence and reveal how severely her life was impacted by her 'lower' caste.

Disillusioned by Indian media's myopic coverage of Dalits and lack of representation in newsrooms, Dutt launched Documents of Dalit Discrimination — a one of

its kind safe space for Dalits to discuss their trauma with caste based discrimination and seek solidarity and support from shared experiences, which also led to her writing Coming Out as Dalit.

Through 'coming out' as Dalit, Yashica Dutt established a new vocabulary to express the unique experience of Dalits who are forced to subvert their entire identities for survival in India's caste based societies.

Since then, coming out as a Dalit has become a part of the cultural lexicon within Indian communities across the world, commonly understood as the practice of Dalits shedding the shame surrounding their formerly untouchable origins and stepping into their caste identities with pride.

*With Thanks From-
SALAHAT March 2023
Vol-2 No-3, South Asia
Research Center of India*

Born

Yashica Dutt Nidaniya
5 February 1986 (age 37)
Ajmer, Rajasthan, India

Education

St. Stephen's College, Delhi
(BSc) Columbia University
Graduate School of
Journalism (M.A.)

Occupations

Author, Journalist
Years active
2005–present

Notable work

Coming Out as Dalit

Website

yashicadutt.com

Yashica Dutt or Yashica Dutt Nidaniya is an Indian writer and freelance journalist who has written on topics including fashion, gender, identity, culture and caste. Following the response to her 2016 blog post, 'Today, I'm coming out as Dalit', Dutt published "Documents of Dalit Discrimination" on Tumblr and the book Coming Out as Dalit, which received a Sahitya Akademi award.

Early life and education

Yashica was born in a Valmiki (Dalit) family in Ajmer, Rajasthan on 5 February 1986. She completed her graduation in B.Sc. from St. Stephen's College, Delhi in 2007. Yashica completed her Master's degree in Arts and Culture Journalism from Columbia University Graduate School of Journalism in 2015.

Career

In 2016, Dutt authored a blog post titled 'Today, I'm coming out as Dalit'

Yashica Dutt - Getting to Know Her

1996

describing how she had hidden her caste and passed as 'non-Dalit'. Following her post Dutt began receiving messages from other Dalit women who shared similar experiences, prompting her to create the Tumblr blog "Documents of Dalit Discrimination" as a platform to publish some of their stories. Dutt's journalism and commentary has been published in Indian and international publications including The Atlantic, The New York Times, The Caravan, Foreign Policy, Hindustan Times, LiveMint, Scroll.in, The Wire, HuffPost India and The Asian Age. She was a Principal Correspondent with Brunch, the Sunday Magazine of the Hindustan Times.

Book

Coming Out as Dalit is Yashica's book published by Aleph Book Company. It is her memoir about growing up in a Dalit family. In the book, she describes how she felt compelled to hide her caste and pretended to be of another caste, all along terrified of her true

identity being found out. Her decision to end the pretense of being an upper caste woman was triggered by a University of Hyderabad Dalit student

Rohith Vemula's last letter, which was made public following his suicide. The book details her journey of coming to terms with her true identity. The book is a social commentary woven with personal experiences. She received the Sahitya Akademi Yuva Puraskar for the book in the English category for the year 2020.

References in Brief

Dutt, Yashica (26 January 2016). "9 arguments used to silence me after I came out as Dalit (and why they failed spectacularly)". Scroll.in.

Dutt, Yashica (24 December 2017). "For Salman Khan and co, being ugly or untalented is the same as being Bhangi". The Print.

Dutt, Yashica (16 January 2016). "Today I am coming out as Dalit". The Indian Express.

Pasricha, Japleen. "Meet Yashica Dutt: Dalit Writer & Founder of Documents of Dalit Discrimination". Feminism in India.

Dutt, Yashica. "Today, I'm Coming Out As Dalit".

Dutt, Yashica. "Documents of Dalit Discrimination".

Tumblr.

Santhanam, Laura. "How one woman defies caste discrimination in India". PBS Newshour.

Dutt, Yashica. "Author Page". The Atlantic.

Dutt, Yashica. "The Specter of Caste in Silicon Valley". New York Times.

Dutt, Yashica (1 May 2022). "The Tussle for Representation". The Caravan.

Dutt, Yashica. "Author Page". Foreign Policy.

"Yashica Dutt (The Asian Age)". The Asian Age.

"On the Brunch Radar".

"A queer ban in India, gay and legal in Nepal".

Dhillon, Amrit (19 February 2020). "Coming out as Dalit: how one Indian author finally embraced her identity". The Guardian.

Mahtab, Alam (24 March 2019). "Interview - 'But You Don't Look like a Dalit': Yashica Dutt on 'Coming Out as Dalit'". The Wire.

Dutt, Yashica. "Coming Out as Dalit". Aleph Book Company.

G, Sampath. "'Coming Out as Dalit — A Memoir' review: A Dalit who stopped being a 'brahmin'". The Hindu.

"Sahitya Akademi announces Bal Sahitya Puraskar, Yuva Puraskar 2020". Deccan Herald.

External links: Columbia University profile UN News/ Katy Dartford. UNiting against hate episode 3: Coming Out As Dalit. { WIKIPEDIA

Why do many historians think 536 AD was the worst year in world history? (The True Dark Age) Mellope E. M.

Wonders of the Past

In 536 AD, much of the world was darkened for a full 18 months, a mysterious fog spread over Europe, the Middle East, and parts of Asia.

During the day, this fog darkened the sun, leading to a drop in temperatures, crop failure, and the death of many people. Thus, we might consider this period a true dark age.

After years of research, a probable source for this widespread fog has

been identified. Researchers report that in the year 536 AD, a volcanic eruption in Iceland began to spread large amounts of ash in the northern hemisphere, creating this kind of fog. Like the eruption of Mount Tambora in 1815, considered the most catastrophic volcanic eruption ever recorded, the eruption of 536 AD can now be seen as so devastating that it *altered the global climate patterns of the time, causing several years of famine.*

Reflecting on this event, we can imagine what the first 18 months of this darkening were like. The Byzantine historian Procopius wrote that “the sun gave its light without brightness, like the moon, throughout the year”. He also wrote that it seemed the sun was constantly in eclipse, and during this period “men were not free from war nor pestilences nor anything leading to death”. Accounts like these were not taken seriously until the 1990s, says Michael McCormick, a professor of history at Harvard University and co-author of the study on antiquity. In Ireland, tree rings were examined, showing that something strange really did happen around 536 AD. The temperature dropped, and summers in Europe and Asia became about two degrees colder. In China, there was even snowfall during the summer.

This small and late “ice age”, as it is known, occurred when volcanic ash blocked the sun. “Overnight, there was a fairly drastic change. Witnesses of that time were reporting real things. They were not hysterical nor imagining the end of the world. The accounts from the year 536 become terrifying.

“We marvel at not seeing the shadow of our bodies at noon,” wrote Cassiodorus, a Roman politician. He also wrote that the sun had a “bluish” color, the moon had lost its brightness, and the “seasons seemed to mix with each other”.

The effects of the 536 eruption were further exacerbated by eruptions in 540 and 547, and it took a long time before the northern hemisphere recovered from this catastrophe. “In Western Europe, this little ice age, beginning in the spring of 536, lasted until about 660, while in Central Asia it lasted until about 680,” says McCormick.

“It was the beginning of one of the worst periods to live, if not the worst year in history,” McCormick states in Science.

This period of famine and cold led to an economic stagnation in Europe that intensified in 541 when the first bubonic plague broke out. It is estimated that the plague killed between one-third and half of the population of the Byzantine Empire and the Eastern Roman Empire.

Throughout history, other volcanic eruptions may have occurred that were just as catastrophic and have not yet been discovered. But now, we at least know one of the reasons why in 536, people could not even see their own shadow, not even at noon. { Quora ·

Why was Mohammed Gaddafi killed? And NATO!

(Who gave NATO the right to kill Gaddafi? Ernest Koba Nyakotey B.Sc. in Psychology & African Studies, University of Cape Coast (Graduated 2018) 6y ago.

ANS: To those saying NATO didn't kill him, answer this: A man catches another man, ties him up, and puts him in a pit of deadly snakes, knowing well enough that the snakes are deadly and a bite will mean definite death. If the tied up man is bitten by the snakes and he does, who killed him? The man or the snakes? The uprising in Lybia that ultimately led to Gaddafi's death was started by Americans/ NATO because Gaddafi wasn't bowing to their whims. As a matter of fact, Gaddafi was an ally to the Russians. They started the war, provided weapons to civilian/ rebel fighters (who will later group up to be ISIS) and in the final moment, shot the convoy that was conveying Gaddafi. Then the rebels, with the guns they got from the Americans, shot him dead. So really, it wasn't NATO? Come again. So many reasons. But here are some of the more realistic reasons. Libya was a great country under Gaddafi. The Libyan people had great lives under Colonel Gaddafi.)

Guido Colacci Freelance writer & artist:

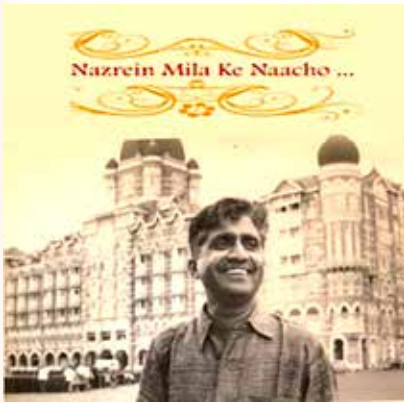
1. There was no electricity bill in Libya; electricity was free for all its citizens.
2. There was no interest on loans, banks in Libya are state-owned and loans given to all its citizens at 0% interest by law.
3. Home was considered a human right in Libya – Gaddafi vowed that his parents would not get a house until everyone in Libya had a home. Gaddafi's father had died while him, his wife and his mother were still living in a tent.
4. All newlyweds in Libya receive \$60,000 Dinar (US\$ 50,000) by the government to buy their first apartment so to help start up the family.
5. Education and medical treatments were free in Libya. Before Gaddafi only 25% of Libyans were literate. Today the figure is 83%.
6. If Libyans wanted to take up farming career, they would receive farming land, a farming house, equipment, seeds and livestock to kick-start their farms – all for free.
7. If Libyans could not find the education or medical facilities they need in Libya, the government funds them to go abroad for it – not only free but they get US \$2,300/mth, accommodation and car allowance.
8. In Libyan, if a Libyan bought a car, the government subsidized 50% of the price.
9. The price of petrol in Libya was \$0.14 per liter.
10. Libya had no external debt and its reserves amount to \$150 billion – now frozen globally.
11. If a Libyan was unable to get employment after graduation the state would pay the average salary of the profession as if he or she is employed until employment was found.
12. A portion of Libyan oil sale was credited directly to the bank accounts of all Libyan citizens.
13. A mother who gave birth to a child receive US \$5,000
14. 40 loaves of bread in Libya costs \$ 0.15.
15. 25% of Libyans had a university degree.
16. Gaddafi carried out the world's largest irrigation project, known as the Great Man-Made River project, to make water readily available throughout the desert country.

And of course we now know after the Hillary email leaks, he was killed because of his ideas and intentions for an African gold-backed currency and doing away with the petrol dollar. It was all about oil and money.

Is Libya better off after the death of Gaddafi? Susan Kendrick 5y

Gaddafi was responsible for the Education of every Female. He Liberated Females and gave them a purpose to thrive and become Doctors, Teachers, Architects etc. Gaddafi paid for Overseas Education not just for Males but also females. I am saddened to see the state of Libya today. Hilary Clinton and Tony Blair should Hang their Heads in Shame. I lived and worked in Libya, a Libya that was safe and Females were Valued. Today people are risking their lives to Escape a Lawless Country . Is this progression ? I think not.

“ਨਜ਼ਰੋਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਾਚੋ..” ਸ਼ਾਇਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਦੇ 100ਵੇਂ ਜਨਮਦਿਨ ਦਾ ਜਸ਼ਨ - ਜੋ ਲਾਈਵ ਸਟ੍ਰੀਮ ਵੀ ਹੋਇਆ, ਯੂਟਿਊਬ 'ਤੇ ਵੀ ਹੈ

ਹਰਮਨਪਿਆਰੇ ਮਰਹੂਮ ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ (19 ਮਾਰਚ 1924-13 ਮਾਰਚ 2008), ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਬਪ੍ਰਮੁੱਖ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਲੀਡਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਰ, ਦਾ 100ਵਾਂ ਜਨਮਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਭਾਵਪੂਰਤ-ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣਾਈ ਜਾਣ, ਇਸਦੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ, ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਏ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸੱਜਰੇ ਪਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਅਣੋਖਾ-ਦਿਲਕਸ਼ ਵਿਓਂਤਿਆ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਘਰ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨਿੱਘੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਮਹਿਫ਼ਿਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਜਿਵਾਇਆ ਗਿਆ- ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਟੈਗੋਰ ਥੀਏਟਰ ਦੇ 150ਕੁ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਾਲੇ ਸਟੂਡੀਓਨੁਮਾ ਮਿਨੀ ਥੀਏਟਰ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵੀ ਇਸ ਆਪਮੁਹਾਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਪਾਈ। ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ-ਚਿੱਟੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨਾਲ “ਸਟੈਂਡੀ” ਬੈਨਰਾਂ ‘ਤੇ ਕਲਾਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤ ਦਾਇਰੇ ਦੇ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਸਾਹਿਰ, ਜੈ ਦੇਵ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਲਾਲ ਪੇਂਟਰ ਲਈ ਲਿਖੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਜਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਲਾਲ

ਦੀਦੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਪੰ. ਰਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਮਰਹੂਮ, ਪੰ. ਪ੍ਰਿਯਾਬੰਧੂ ਸ਼ਰਮਾ, ਪਤਨੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਦੀ ਮਰਹੂਮਾ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਬੇਟੀ ਸੁਮਿਤਾ ਦੀਦੀ ਸੰਧੂ ਨੇ ਬਣਾਈਆਂ, ਦੇ ਮਕਬੂਲ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ- ਰਾਧਿਕਾ ਸੂਦ ਨਾਯਕ, ਸੂਫੀ ਗਾਇਕਾ ਅਤੇ ਹਰ-ਦਿਲ-ਅਜ਼ੀਜ਼ ਇੰਡੀਅਨ ਆਈਡਲ ਦੇ ਗਾਇਕ ਦੇਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ। ਅਖੀਰ ਵੱਲ, ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਗੀਤ-ਵਿਦਿਆਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਡਾ. ਪੁਣੀਤਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ, ਨੇ ਇਸ ਸੰਗੀਤ-ਪਿਆਰਦੇ ਜੋੜੇ - ਸ਼ੀਲਾ ਅਤੇ ਮਦਨ ਦੀਦੀ- ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬਣੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਘੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀ ਦੀ “ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਕੇ ਸੰਗਮ ਪਰ...” ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਚੱਲ ਰਹੀ ਗਾਜ਼ਾ ਜੰਗ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਡੂੰਘੀ ਪੀੜ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਸੈੱਲੀ, ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਆਏ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫ਼ਿਲਮ ਗੀਤਕਾਰ, ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਾਇਰ-ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਣ ਦੇ ਦੌਰ ਦੇ ਚਰਮ ‘ਤੇ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾਈ, ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਕਿ ਬਹਾਰ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ-ਅਮਰ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੈੱਲੀ, ਜੋ ਖੁਦ ਕਵੀ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ਮਰਹੂਮ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਮਰਹੂਮ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ, 13 ਮਾਰਚ 2008 ਨੂੰ, ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਦੀ ਦੇਹ ਦਿੱਲੀਓ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਕਵੀ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਹਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੂਨੀਅਰ ਸਾਥੀ ਅਜੋਕੀ ਸੀਪੀਆਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਏਟਕ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਕਾਮਰੇਡ ਬੰਤ ਬਰਾੜ, ਕਾਮਰੇਡ ਜਗਰੂਪ, ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਨਾਮ ਕੰਵਰ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਸਰਸ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਫ਼ਿਰਾਖ਼ਦਿਲੀ, ਨਿੱਘਪਣ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸੇ ਸਾਲ, ਉਹ ਵੀ ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਦਾ 100ਵਾਂ ਜਨਮਦਿਨ ਮਨਾਏਗੇ। ਜਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦੋ ਦਰਜਨ ਨੌਜਵਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ, ਜਿਹੌ ਜਿਹਿਆਂ ਲਈ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਿੱਤੀ, ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਰਕ ਰਿਹਾ। ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਸੀਪੀਆਈ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਆਗੂ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 1965 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬੈਰਿਸਟਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਰਗਰਮੀ ਪਤਨੀ, ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਦੀ, ਨਾਲ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਏਟਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏਟਕ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਵਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ-ਸਾਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਚੇਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਘੇ-ਨਿੱਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਈ ਨਿੱਕੀਆਂ ਮਹਿਫ਼ਿਲਾਂ ਮਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਰ, ਸ਼ਿਵ ਬਟਾਲਵੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਅਦੀਬ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਥਾਪਤ/ ਨਵੇਂ ਲੇਖਕ ਜਿਵੇਂ ਜੋਗਿੰਦਰ ਬਾਹਰਲਾ, ਤੇਰਾ ਸਿੰਘ ਚੰਨ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ, ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਰਹੇ। ਮਦਨ ਅਤੇ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਦੀ ਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਬੱਚੇ ਇਸ ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਦੀ ਰਿਵਾਇਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਕੋਲਿੰਤਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੁੜ-ਜਿਵਾਅ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਿਲ ਫੁੰਹਦੇ ਕਿੱਸੇ ਅਤੇ ਚੇਤੇ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਵੱਡੀ ਬੇਟੀ ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਪੜ੍ਹਕਾ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਦੀ 40 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਪਾਦਕਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਰਾਹੁਲ ਡਿੱਡੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਵਿੱਤੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਹੈ। ਸੁਮਿਤਾ ਦੀਦੀ ਸੰਧੂ, ਛੋਟੀ ਧੀ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫ਼ਿਲਮਮੇਕਰ ਹੈ। ਉਸੇ ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੀ ਇੰਪ੍ਰੈਸੈਰਿਓ ਇਕਾਈ “ਇਕਲੈਕਟਿਕ” ਵੱਲੋਂ ਵਿਓਂਤੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜਸਟਿਸ ਜੇ ਸੀ ਵਰਮਾ ਨੇ ਇੱਕ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਵਰਿੰਦਰ ਖੁਰਾਣਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ “ਸ਼ਾਹਸਵਾਰ” ਦੀ ਦੁਜੀ ਅਡੀਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ, ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਉਤਪੇਤ ਇਸ ਜੋੜੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਬਿਤਾਏ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਦਾਦਿਲੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ-ਸਾਥੀਆਂ ਪ੍ਰੋ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਸਵਰਣਜੀਤ ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜੋੜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਭਾਵਪੂਰਤ ਰੌਣਕ ਰਹੀ। ਦੁਹਤੀਆਂ ਸਮੀਆ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਤਿਕਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਘੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਇਹ ਆਪ ਵਿਯੂਅਲ ਕਲਾ, ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰਸਾ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਅ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੜਦੁਹਤੀ ਨਿੱਕਤੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੇਕ ਕੱਟ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਥਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਛਾਪਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਪ੍ਰੋ ਅਖ਼ਲਾਕ ਖਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ, ਜੋ ਜੇਐੱਨਯੂ ਵਿਖੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ। ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ “ਕਿਹੜਾ ਬੋਲ ਸੁਣਾਵਾਂ” ਵੀ ਮੁੜ ਛਾਪੀ ਜਾਏਗੀ, ਜੋ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਸਾਥੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੋਲ ਨਿਭਾਅ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਾਜ਼ਿਰ ਸਨ। ਕਾਮਰੇਡ ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੀਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਜ਼ਿੰਦਾਦਿਲੀ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਲੇਖਣੀ ਦਾ 100ਵਾਂ ਜਨਮਦਿਨ-ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਲੁਧਿਆਣੇ, ਦਿੱਲੀ, ਮੁੰਬਈ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। “ਰੂਪਕ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸੁਸਾਇਟੀ” ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਮ “ਨਜ਼ਰੋਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਾਚੋ” ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਗਾਇਨ ਨਾਲ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਸੂਫੀਆਂ-ਹਾਰ-ਘੁੰਮਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਾਚ ਨਾਲ ਮੁੱਕੀ। ਵਾਂਟਸਐਪ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਰੌਣਕ ਰਹੀ।

ਸੁਮਿਤਾ ਦੀਦੀ ਸੰਧੂ , ਇਕਲੈਕਟਿਕਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਾਲ 1937 ਈ. ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਆਖ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸੀ। ਸੁਸਾਇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ 1937-38 ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਸ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਆਈ.ਏ.ਐਸ. (ਰਿਟਾਇਰਡ), ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਕਰਨਲ (ਰਿਟਾਇਰਡ) ਜਸਮੇਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲਾ ਸਮੇਤ ਕੋਈ 101 ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਬਕਾ ਉਪ ਕੁਲਪਤੀ, ਇੰਜਨੀਅਰ, ਡਾਕਟਰ, ਫੌਜ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਡ ਜਨਰਲ, ਰਿਟਾਇਰਡ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਆਈ.ਏ.ਐਸ. ਅਤੇ ਪੀ.ਸੀ.ਐਸ. ਅਫ਼ਸਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਰਨਲ ਜਸਮੇਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲਾ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸੁਸਾਇਟੀ ਅਧੀਨ ਚਲ ਰਹੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ 13,000 ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ 650 ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਟਾਫ਼ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਫ਼ਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਫਾਰਮੇਸੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਕਾਦੀਆਂ	ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਬੰਗਾ
ਸਥਾਪਨਾ 1966	ਸਥਾਪਨਾ 1973	ਸਥਾਪਨਾ 1982	ਸਥਾਪਨਾ 1948	ਸਥਾਪਨਾ 1953
ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਧੀਨ	ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਧੀਨ	ਫਾਰਮੇਸੀ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਲ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਲ
ਕੋਰਸ: B.Com B.A. (IT Elective, Comparative Study of Religion Elective). B.Sc. Medical (Biotechnology Elective). B.Sc. Non-Medical, B.Sc. Non-Medical (Comp. Sci. Elective), B.Sc. Biotechnology (Honours). BCA, BBA M.Com, M.Sc. (Chemistry, Mathematics, Physics, Zoology). MA (Economics, English, Punjabi, Sociology). M.Sc. (Biotechnology, Microbial Biotechnology, Information Technology). Post Graduate Diploma in Computer Applications (PGDCA). Add-on Certificate Courses (E-Banking, Floriculture & Landscape, Environment Auditing, Persian, Sanskrit, Urdu). Diploma in Mass Communication.	BA, BCA, B.Com, M.Com, PGDMC, PGDCA	Diploma in Pharmacy, Diploma in Medical Laboratory Technology	BA, B.Com, BCA, B.Sc. (Com. Sci., Non Med., Eco., IT) MA (Pbi) MSc. IT, DCA	BA, B.Com. (Prof. & regular) BCA, BBA, B.Sc. (Med. & Non-Med., Com. Sci., Eco.) M.Sc. (Com. Sci., Maths, F.D.) MA (Eng. Pbi., Eco.) M.Com, PGDCA, DCA, PGDFS(Banking & Insurance), PGDFD
ਹੋਸਟਲ ਦੀ ਸਹੂਲਤ	ਹੋਸਟਲ ਦੀ ਸਹੂਲਤ	ਹੋਸਟਲ ਦੀ ਸਹੂਲਤ		ਹੋਸਟਲ ਦੀ ਸਹੂਲਤ

ਸਕੂਲ

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜੀਏਟ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਸੀ.ਬੀ.ਐਸ.ਈ. ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ।
2. ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਬੰਗਾ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਮੋਹਾਲੀ ਨਾਲ।
3. ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਕਾਦੀਆਂ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਮੋਹਾਲੀ ਨਾਲ।

ਫੋਨ ਨੰ: 0172-2792524 Email: seschandigarh@rediffmail.com www.sikheducationalist.org

ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ,
 ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।